

II RIIGIKOGU

6. istungjärk.

Protokoll nr. 126 (2).

1924. a.

II Riigikogu koosolek 21. augustil 1924 a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigivanem **Fr. Akel**, rahaminister **O. Strandman**, sõjaminister **O. Amberg**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, teedeminister **K. Kark**, kohtuminister **R. Gabrel**, välisminister **C. R. Pusta**, siseminister **Th. Rõuk**.

Wälisesitajate looshis: Eesti saadik Londonis **O. Kallas**, Eesti saadik Berliinis **K. Menning**, Eesti saadik Moskwas **A. Birk**, Leedu konsul **J. Puchk**.

P ä e w a k o r d :

1. Kommisjonide täiendawad walimised.

2. Riigi 1924 a. kulude lisaelarwe nr. 1 — K. Wirma ja T. Kalbus'e ettepanek.

3. Riigikohtunik Tõnis Wares'e ametist wabastamine — Riigikohtu esitis.

4. J. Jürna küsimine Wabariigi Walitsusele laenusaaamise tingimustest Inglismaalt.

5. Läbirääkimised riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta.

6. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul 26 Riigikogu liikme arupärimise peale sõjaministeeriumi mehaanika-töökodades päewapalkade wähendamise kohta.

7. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul M. Janson'i, J. Nainilson'i ja O. Gustawson'i arupärimise peale Lelle-Hiiekõnno alewi maaga warustamise asjus.

8. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul põllumeeste Riigikogu rühma arupärimise peale maaparanduse ja ühispiimatalituste ehitamise laenude sulgumise asjus.

9. Seadus amnestia kohta töörahwa poliitikategelastele — J. Jürna, J. Welt'i ja E. Luts'u ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**, pärast abisekretäär **O. Köster**.

Koosolek algab kell 10.10 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud; muutmise ettepanekuid ei ole, loen päewakorra wastuwõetuks.

Teadaande ettekandmiseks on sõna sekretääril.

2. Teadaandmine Sekretäär **J. Wain**: Rkl. Jürna küsimise kohta, millele käiku ei ole antud.

1924 a. ei ole Riigikogu juhatus käiku andnud kodukorra § 95 põhjal.

3. Kommisjonide Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Woi-

man'i poolt on ettepanek Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel walida rahaasjanduse komisjoni M. Janson'i asemele M. Martna, ja teiseks — piirituse ning alkoholiliste jookide müügiseaduse komisjoni walida E. Peterson'i asemele M. Martna.

Panen ettepaneku komisjonide wiisi hääletamisele. Esimeseks tuleb hääletamisele ettepanek, walida rahaasjanduse komisjoni rkl. Janson'i asemele rkl. Martna. (Hääletatakse.) Nähtawana musedega on rkl. Martna walitud. Teiseks tuleb hääletamisele ettepanek, walida piirituse ning alkoholiliste jookide müügiseaduse komisjoni rkl. Peterson'i asemele rkl. Martna. (Hääletatakse.) Nähtawana musedega on rkl. Martna walitud.

4. Riigi 1924 a. K. Wirma (sd.): kulude lisaelarwe nr. 1 — Mina teen ettepaneku ettepanek. K. Wirma ja T. Kalbus'e ettepanek. Mina teen ettepaneku asuda käesolewa seaduse arutamisele otsekohe, ilma komisjoni andmata. Lugu on nii, nagu rkl.-d seda seletuskirjast näha woiwad, et siin on tegemist põhimõttelise küsimusega, kas anda Asutawa Kogu protokollide trükkimiseks krediite, nii et nende trükkimist edasi jätkata, kuna nad nüüd trükiwalmis on, wõi seda tööd krediitide puudusel seisma

panna. See krediidindumine ei suurenda 1924 a. riigi eelarwe üldsummat, seda on ka wastawalt seadusest näha, nii et siin oleks tegemist ainult põhimõttelise küsimusega, mida Riigikogu koosolekul otsekohe wõib otsustada, ilma et komisjoni andmiselega asja pikemaks wenitada. Nagu juba ütlesin, teen ettepaneku seda seadust otsekohe I lugemisele wõtta.

Juhataja J. Tõnisson: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Aruandja K. Wirma: See seadus on sisuliselt tingitud sellest, et Riigikogu eelarwe seati kokku selles püüdes, et võimalikult palju kokku hoida. Siis ei olnud aga ette näha, et Riigikogu ja Asutawa Kogu protokollide trükiwalmis seadmisega nõnda pea walmis saadakse. Praegu on aga selles töös niipalju edasi jõutud, nimelt mitmesuguste lihtsustamiste tõttu tööd palju rohkem ära tehtud, kui seda esialgu arwata wõis. Riigikogu poolt määrati juba 1923 aastal selle töö lõpulewiimiseks krediit, ja otsustati põhimõttelikult küsimus, aga et selle tööga mitte nii ruttu edasi ei jõutud, siis jäi see krediit tarwitamata. Nüüd on aga, nagu ma juba tähendasin, tööga edasi jõutud ja oleks soowitaw, et töö mitte seisma ei jääks krediidi puudumise tõttu. Sellepärast teen ettepaneku käesolew seadus I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja J. Tõnisson: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus I lugemisel wastu wõetud.

Aruandja K. Wirma: Teen ettepaneku wõtta see seadus II lugemisele ilma kolmepäewalise tähtajata I ja II lugemise wahel.

Juhataja J. Tõnisson: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

5. Riigikohtunik Tõnis Wares'e ametist wabastamine — Riigikohtu esitis. Et Riigikohtu esitis Riigikogu liigetele paljundatult kätte on saadetud, siis mina teda enam ette ei kannan.*) Riigikogu juhatus poolt on ettepanek: „Riigikogu otsustab wabastada riigikohtuniku ametist Tõnis Wares't, arwates 26. juulist 1924 a. —

wastawalt tema ametistlahkumise palwele.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Järgneb päewakorra 4. punkt: rkl. Jürna küsimine Wabariigi Walitsusele laenusaamise tingimustest Inglismaalt.

Et rkl. Jürna kohal ei ole, siis jääb see küsimine wahele.

6. Läbirääkimised riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta. **A. Anderkopp** (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui meie praegu tahame lähemalt waadelda

meie riigi majanduslikku olukorda ja neid sammusid, mida Wabariigi Walitsus on astunud, praeguse olukorra edasiwiimiseks ning ühes sellega küsida, missugused on need teed ja sihid, kuhu poole meie enda majanduslikus arenemises praegustel olukordadel peame minema, siis ei saa meie ühest küsimusest mitte mööda, ja see on: ära määrata neid aluseid, missuguses sihis peaks liikuma meie üldise rahwa- ja riigimajanduse tagawarade kasutamine.

Waewalt on selle üle meie kodumaal waieldud, et meie kõik oma majanduslikud tagawarad peaksime paigutama teatawate põhimõtete järele. Ja siin tohiks olla kaks põhimõtet täiesti mööduandwad. Esiteks peaks niisuguste tagawarade ja rahwa rikkuse paigutamine ettewõtetesse sündima nõndawiisi, et tema võimalikult rohkem tagajärgi annaks, teiste sõnadega, et see paigutamine kõige produktiivsem nii riigi- kui ka rahwamajandusele oleks. Teisest küljest tuleb kahtlemata nõuda, et niisuguste tagawarade paigutamisel sarnast teed käidakse, mis kindlustuse annab, et need tagawarad, olgu meie riigi ja rahwa seisukord missugune tahes, missugused tuuled ka üle Eesti rahwa tulewikus ei puhuks, iial meie rahwale kaduma ei läheks, waid meie rahwa tulewiku kindlustamiseks jääks. Niisugune arusaamine, austatud Riigikogu liikmed, on meie kodumaal walitsenud juba siis, kui meie weel oma iseisewa riigi loomise juurde mitte ei wõinud asuda. Mina tuletaksin meelde seda aega, kus Eesti rahwas võimaluse sai oma esitajaid Wene riigi seadusandlikku kotta — Wene riigiduumasse — saata. Juba sel ajal tõusis mõte üles, kuidas meie rahwuslikku kapitaali kasutada. Sealjuures tekkis kawatus, mis küllalt sel-

*) Waata lisa.

gesti iseloomustas seda, missuguses sihis meie enda rahvuslikku kapitaali kasutama peame. Wististi on üksikutel Riigikogu liigetel veel meeles mõte, mis sel ajal üles tõsteti ja nimelt, et Eesti rahwale väljaspoolt teatud esitust, mida kodumaal võimalik luua ei olnud, ellu kutsuda, väljaspool kodumaa piire. Tuletame veel meelde kas wõi ühte nendest, nimelt kawatsust, ehitada Peeterburi Eesti rahwale isesugust paleed, kus juhtijaiks wõiksid olla alati need riigiwolikogu liikmed, keda Eesti rahwas sinna saadab, kus siis alati kodumaa inimesed endid koondata oleks saanud. Loomulik oli, et olgu mis on ja sündigu mis sünnib, et meie Wene riigiwolikogusse rahwaesituse saaksime ja siis oleks meil ka oma poliitiline keskkohd olnud. See mõte rahvusliku kapitaali paigutamise üle on rändanud edasi nendest aegadest ka nüüdsetesse päewadesse, kus Eesti rahwas iseseiswalt oma elu on elama hakanud. Ma tuletaksin meelde ühe endise walitsuse juhi kõnet paari kolme aasta eest riigi eelarwe arutamisel, kus tema ära näidata tahtis neid aluseid, ehk neid rekwiisiite, mida iga rahwas, kes iseseiswalt elada tahab, endale peab muretsema, et paigutada oma waimlist elu teatud rööbastesse, mis kaduma ei lähe ja ühes sellega oma majanduslikku jõukust koguda, et see kindlaks pandiks wõiks olla ja et ükski tuul ega ükski õnnetus, mis rahwa saatuse peale tuleb, neid mitte nii kergesti käest wõtta ei saaks. Missugused oleksid üldistes joontes need alused, kuhu meie rahvuslik kapitaal ennast paigutama peaks? Meie rühmal on au olnud Riigikogule ette kanda oma seisukohta selles asjas lähemalt enne ja üksikasjalisemalt käesolewa aasta eelarwe arutamise puhul. Mina lubaksin endale märkida ära veel üksikud jooned nendest, et sellel alusel praeguse olukorra kohta, praeguste väljawaadete kohta selgusele jõuda. Meie wõime waielda mitme küsimuse juures väga palju, aga et suurem osa meie kodumaa arenemisest lähemal ajal ikka põllumajanduse peale seisma jääb, sellest möödapääsemist ei ole. Sellepärast on loomulik, et põllumajanduse kultuuri meie wõimalust mööda peame katsuma ikka rohkem ja rohkem kapitaali paigutada. Kui praegu waadata meie asunikude elu näitena, siis silmame seal, et mõnelgi pool on väga tarwilikud organisatsioonid tuntawalt veel lonkamas, mis wõimaluse annab inimestele korral-

dada omal jõul oma majapidamist, et nad wõiksid maksimumi kätte saada, ja kui mitte maksimumi, siis vähemalt seda, mis nemad oma maapinnas, karjas jne. wõiksid saada. Peapuudusena paistab igalpool üks seesama olema. Seal, kus on korraldus olemas, kus on agarad inimesed eesotsas, on asi paigast nihkunud. Kus aga algatajad inimesed puuduwad, kus ühiselt käsa kokku ei lööda, seal on olukord iseenesest palju raskem. Sarnast nähtust näeme meie praegu ka oma päriskohaomanikkude juures. Nendes ringkondades ja seltsides, kus eestwedajad on, kus teatud asutuste ja seltside näol töötatakse, on põllukultuuri intensiivsemaks tõstmine ja tarwilikkude korralduste loomine palju suuremate ja hoogsamate sammudega edasi läinud, kui seal, kus mitte niisuguseid eestwedajaid ei ole. Kahjuks peab ütleva, et üksikud need, kelle kohuseks on pandud ja kes on seatud selleks, et sarnast eestwedamise tööd teha, on õige wildakale alusele läinud. Mina sain alles mõne päewa eest üksikasjalisemaid teateid, — ma ei tahaks praegu nende juures pikemalt peatada, waid neist wõib rääkida siis, kui wastaw asi kõne alla tuleb, — et meie praegused põllumajanduse instruktorid, kelle ülesanne on just meie põllumajanduses abiiks olla, on mitmel pool, väga tuntawalt mitmel pool poliitilisesse teenistusse astunud sellest ajast ja sellest tasust, mida nad saawad ka osalt riigi käest. (J. Soots, põl.: Ringkonnawalitsejad aja-wad poliitikat.) Mina räägin instruktoritest, härra Soots. Wõib olla, et Teie ka mõne instruktori ringkonnawalitsejaks olete pannud, seda ma ei tea.

Teine sarnane ala, millest meie mitte mööda ei saa oma rahvusliku kapitaali paigutamisel, on kahtlemata kõigepealt meie raudteed. See küsimus on elawaks kõneaineks olnud, austatud Riigikogu liikmed, meie ringkondades pikemat aega ja on ka nüüd elawaks kõneaineks saanud, kui Pärnu-Antsla raudteeliin kõne all on olnud. Iseenesest on selge, et niisugune ülesehitamine majanduslikult mitte üksi ei anna puhtliikumise abinõusid, waid tema tõstab ka nende ringkondade, kust teed läbi lähewad, wäärtust, annab palju suuremaid wõimalusi ülesehitamiseks ja saada oma tööwiljast suuremat tasu, kui seda praegustes tööoludes saadakse. Samasugust kaalumist, nagu Pärnu-Antsla raudtee juures, oleme näinud mõne teise ettewõtte juures. Kõigepealt üksikute

maaosade ühendamise kawades raudteedega paistab mulle, et weel kaugeltki otustatud ei ole, missuguses wahekorras Eesti ja Liiwimaa praegu on. Meie mäletame wast weel kõik 1917 a., et meil väga suured lahkuminekul kodumaa omawalitsuse loomisel nende kahe kubermangu wahel olid. Need osad, mida üks ja teine ühendama peab, ja mis moodi needmad orgaaniliselt peawad ühte sulama, ei ole kaugeltki weel selgunud. Mina ütleksin weelgi rohkem. Küsimus, mis meil väga tähtis, see on Riia majanduslik ja kaubanduslik tähtsus, kuidas Balti riikides kaubanduslik läbikäimine Wenemaaga algama peaks, on täiesti weel selgitamata ja wõib olla, et sellest küsimusest meie rahwamajandusele ja ka teistele majanduslikkudele harudele nii mõnigi kaaluw küsimus üles kerkib, mille üle tõsiselt järele mõelda tuleb. Ühes sellega tuleb kahtlemata ära määrata lõpulikult ja sellest oma järeldused teha, kas on Tallinn kõigekohasem keskkoh, mille üle weel praegugi selgus puudub, wõi tuleb teda mujale wiia. (J. Piiskar, is.: Petseri!) On arwamisi olnud, et ta mitte ei pea Tallinnas olema ja nendest arwamistest peame lõpuliku selguse kätte saama. Mis Petserisse puutub, siis mina arwan, et meie selle wastu oleme, aga kui mujal selleks koht leitakse, siis tuleb seda väga tõsiselt kaaluda.

Samasugune alus on kahtlemata meie maanteedel. Meie maanteedewõrk on sarnane, mis kahtlemata oma arenemise juures aluseks saab sellele, missuguses sihis meie majandus tulewikus arenema saab. Maanteedest ripub väga palju ära meie majanduslikus elus ja sellepärast tuleks sinna rahwuslikku kapitaali paigutada.

Samuti on lugu meie tööstusega. Ma ei räägi mitte üksikutest meie suurtööstuse ettewõtetest, millest üksikud kahtlemata õigustatud on ja millest meie mööda ei saa. Aga meie kesktööstus peaks kahtlemata rohkem tähelpanu wäärima, seda rohkem, et tema wiimasel ajal oma elujõulikkust ikka rohkem ja rohkem näitama on hakanud. Austatud Riigikogu liikmed, ma tuletaks teile meelde wiimast Tartu tööstusmessi. Inimesed, kes seal on liikunud, ja mitte ükski meie kodumaa inimesed, waid ka wäljamaalased, on õieti imestanud, kuidas üksikud tööstusharud on suutnud sarnaseid produkte pakkuda, mida mitte oodata ei oleks wõinud. Ei ole siis ime, et selle kõrwal just Tartu ring-

konna inimesed kaebawad, et selle kesktööstuse toetamiseks ja laialikandmiseks, mis oma elujõulikkust juba on näidanud, ja mis, nagu ma juba kõnelesin, ka mujal ringkondades tähelpanu on leidnud, mitte seda rahwuslikku kapitaali ei ole paigutatud.

Kui nendest lähtekohtadest wälja minna, siis tuleb kahtlemata küsida, missugust teed oleme meie siis sennijani õige käinud? Kas need alused, mida mööda meie sennijani oleme astunud, õiged on, wõi tuleb siin parandawaid tähi-seid leida? Peale selle, kui meil korda läks Wenemaaga rahu teha, ei alganud muidugi mitte meie majanduslik arenemine esimestel kuudel, waid õieti 1921 aastal, umbes $\frac{3}{4}$ aastat peale rahutegemist algas meil elawam majanduslik tegewus. See majanduslik tegewus pööras oma raskuse esialgu täiesti Wenemaa poole. Wenemaalt tuli meile terve rida optante sisse. Wenemaalt katsusid meie kodumaa ringkonnad oma tegewusele majanduslikul alal pinda leida, kaubitseda, ehitada, luua. Sellele arenemisele ja selle laiendamise tendentsile aitas ju sel ajal väga tuntawalt kaasa see, et samal aastal, see on 1921 aastal, meil äärmiselt hea wiljasaak oli, mis väga ja väga tuntawaid roosilisi lootusi andis selleks, et meie wabalt arenema saame hakata ja wõib olla ka Wenemaal enda majanduslikku olukorda väga kasulikult ära kasutada. Sel ajal näeme ka, et meie kodumaa tööstus kat-sus tugeida väga tuntawalt Wenemaa peale, et sealt tulusid saada. Meie riigi majapidamine on ka rajatud eelarwe kaudu eriti transiidi ja tollide mõttes väga tuntawalt Wenemaaga läbikäimise peale.

Meie rühmal oli wõimalus 1921 aasta lõpul tähendada hoiatawalt selle peale, et meie wist liiga tugewalt Wenemaa poole waatame, et need lootused wõiwad siiski kokku wariseda, ja et meie väga raske olukorra ees seisame. Need ootused täitusid ka warsti. Juba 1922 aastal näeme selgesti, et Wenemaaga majanduslikus läbikäimises meie neid tagajärgi ei saa, mida meie lootnud olime. Meie pöörame oma silmad mujale, Lääne-Euroopa poole. Selle muutuse tagajärjel unustatakse aga kõigepealt ära wahe Wenemaa ja Lääne-Euroopa wahel, unustatakse ära, et see ilm, kuhu meie nüüd oma lootustega pöörame, hoopis teistsugustel tingimustel ja teistsugustes oludes töötab. Nendest nõrkustest wälja minnes hakatakse meil

ka üleliiga suure hooga üle wõtma, ehitama, asutama, laiutama, et aga ainult wõimalusi saada majandusliku elu wõimalikult laialiwiskamiseks. Iga sarnase uue majandusliku tegewuse loomisel on ju kahtlemata tarwis kõigepealt kahte tegurit. Kõigepealt see, et inimesed, kes niisugused ülesanded oma kätte wõtawad, peaksid ja tunneksid seda, mida nad tegema hakkawad, teiseks, et need ärilised kalkulatsioonid, mille alusel nemad töötama hakkawad, oleks täpselt ja õieti tehtud. Kui meie aga waatame väga suurel määral selleaegseid ettewõtete tekkimise kalkulatsioonid, mis seal tekkisid ja inimesi, kes nende ettewõtete etteotsa asusid, siis peab ütleva, et neid kahte tegurit seal mitte liiga palju ei olnud. Meie näeme, et terve rida asutusi elule tekiwad, ilma, et neil kindlaid kalkulatsioonid ja wäljawaateid oleks olemas. Inimesed on liiga asjatundmatad. Meie näeme juhtumisi, kus inimesed, kes kunagi laewaühendusega tegemist ei ole teinud, kes rohkem oma töö olid pühendanud põllukultuurile, korruga katuswad laewaühenduse korraldajateks hakata. Meie näeme teiselt poolt, et inimesed, kes teisel alal on töötanud, kas kontoris, raudteealal ehk mujal, korruga metsatööstuse, ja isegi terwete ridade wäiksemate wabrikute korraldajateks, juhatajateks ja loojateks hakkawad, mis oma tagajärgi muidugi warsti tunda pidi andma. Niisuguste üksikute ettewõtetega külwataks mõnelgi pool meie kodumaanurgad üle ja nende saatus peab warsti paistma hakkama. Tõsi, meil olid selleks ka wäikesed wõimalused omal ajal. Wenemaalt tuli terve rida optante sisse, kes kapitaali kaasa tõid, mis aluse pani sellele, et meie niisuguste ettewõtete rajamisele wõisime asuda. Kuid sellest kapitaalist üksinda on wähe. Ja kui meie mõne sõnaga tagasi tuleme nende eelduste juurde, mida sarnaste ettewõtete loomiseks tarwis oli, siis näeme, et need ettewõtted ei oska endale kõigepealt tarwilikku turgu leida. Meie kuulsime wast alles mõne nädala eest, isegi kodumaa lehtedest, et Inglismaa äriühingonnad nurisewad selle üle, et meie kodumaa äriühingonnad isegi waewaks ei wõta ärikirjade peale wastata. Loomulik, et sarnasel puhul meil korralliku ühenduse loomine wälisilmaga kaugeltki mitte kerge ei ole. Kui meie üksikute näidete juures tahaksime peatada, siis ei tarwitseks neid näiteid mitte kaugelt otsida ja palju, waid wõiks mõne

üksikuga leppida. Ma rääkisin juba mõnest ettewõttest, mis oma töö niiviisi olid rajanud, kus katsuti rajada ettewõtteid, mis ei wõinud meie kodumaal pinda leida. Wõtame ühe juhtumise näiteks, kus Narwas tuntud ärimees, ma arwan, et ta ka Riigikogu liigetele tuntud on, katsus weejõu jaama ehitada ja õige palju miljonid sinna sisse mattis. Ta laskis kaanali teha, et sedamööda wett alla lasta ja siis weejõudu kasutama hakata. Kui aga kaewamistöodele mitmed head miljonid sisse maetud olid, sõidab see härra sinna tööd waatama ja kutsub ka komisjoni juurde, kus siis otsusele tullakse, et oleks pidanud wett hoopis teistpidi laskma, et oleks pidanud töödega hoopis teisest otsast peale hakkama. Ehitatud kaanalit mööda wesi üldse ei saa jooksta. Muidugi mõista, et see härra nüüd käega löi, aga üks „isamaalik“ äri oli jälle tehtud. Üks puudus, mis nende ettewõtete juures nähtawale tuleb, on see, et need ettewõtted omale kapitaali soetada ei oska. Kodumaalt nemad seda nähtawasti kätte ei saa, wäljamaalt nemad seda muretseda ei suuda. Ma tuletaksin meelde juhtumist, mis omal ajal Riigikogus niipalju lahinguid esile kutsus — see on Aseri wabrik. Sel ajal seletati koalitsiooni rühmade wahelisel nõupidamisel, et on tulnud wabrikuga ja tema saatusega talitada just nõnda, sellepärast, et uute kombinatsioonide loomisel on wõimalik wälismaalt kapitaali leida. Mul oli juhus juba kewadel sellelt kõnetoolilt lugupeetud Riigikogu liikmetele näidata, et awalikult ajalehes sõnum läbi käis, — ja see oli wabriku enda informatsioon — et wabrik mitte töötada ei saa, sellepärast, et kapitaal puudub, teiste sõnadega, wäljamaalt ei olnud wabrik kapitaali saanud, waid kõik lootused olid pööratud jällegi kodumaa peale. Ka praegu ei ole seisukord seal parem, ka praegu ei ole see ettewõte kõigi lubaduste peale waatamata, kapitaal saanud. Alles hiljuti on see wabrik enda tööstuse jaoks saanud suuremad miljonid krediite tsemendi wäljamaale wiimiseks, aga seda ei ole kunni wiimase ajani tehtud. Nõnda, et ka see krediit, mis kodumaal Eesti panga poolt on antud, tagajärgi andnud ei ole. (K. Ipsberg, põl.: Wabrik kinni panna!) Teie, härra Ipsberg, kaotate siis palju.

Waatame nüüd teisest küljest mõnda suuremat ettewõtet, mis samuti oma kalkulatsioonides väga üleaisa on talitanud — see on meie tekstiiltööstuse alal

wabrik, mis Tallinnast mitte kaugel ei asu. Kui teie wõtate selle wabriku aastaruande kätte, mis „Riigi Teatajas“ wälja on kuulutatud, siis leiate teie, et selle wabriku aastane läbikäik on olnud 3 nautakesega miljonit, ladusolewat kaupa on aga temal palju rohkem, 340 miljoni ümber. Mis tähendab see, austatud Riigikogu liikmed? See tähendab seda, et wabrik on töötanud päewast päewa, nädalast nädalasse peajasjalikult ladusse walmistanud kaupa, millele tema turgu ei ole oskanud leida.

Loomulik, et niisugune ladusse töötamine wõis ainult wõimalik siis olla, kui selleks krediiti anti miljonite järele, kümnete miljonite järele ja sadade miljonite järele. Ja seda on ka antud, et ladusse kaupa ette walmistada. Kaua siis niisugune ettewalmistamine wõib kesta? Kas ei tule mõelda selle peale, et meie tekstiiltööstus üldse ümber korraldada tuleks, et ta wäga suurel mõõdul mitte töötada ei saa ja ka mitte eksporteerida?

Kui ülewaatlikult nende ettewõtete peale waadata, siis peab tahtmata tunnistama, et mõnigi aeg tagasi inimestel kahtlus tekkis, et hiljem wõi warem siin teatud kokkulangemine tulema peab. Kas need ettewõtted, laiali puhutud asutused, millel puudusid eesotsas tihti reaalinimesed, reaalkalkulatsioonid ja reaalarused, ja millel puudus iseseisew kapital, kas ei olnud need just need wesiwõsud, mis kokku warisema peawad, nagu Riigikogu kõnetoolilt kord nimetati!

Seda näeme meie ka paratamata wiimasel ajal. Minul oli wõimalus kätte saada wiimaste päewade sees meie wiimaste kuude kohta protesteeritud wekslite andmeid. Kahju on minul, et need andmed mitte awalikult wälja ei panda, nagu endisel ajal, kus nad börse koosolekute saalis awalikult nähtawal olid. Sest praegu on tähtis igale kodanikule teada, kus ja kellele ta oma raha wõib anda. Seda moodi meil praegu mitte ei ole, aga need andmed, mis mina kätte sain, näitawad, missugusele teele need wesiwõsuärid on läinud. Meie näeme, et isegi üksikud inimesed on wiimaste kolmenelja kuu jooksul sedawõrd suuresti sisse läinud, et wõtame kas wõi näiteks „Atlantast“ ühe direktori, näiteks härra Kirsch'i, et temal protesteeritud wekslid ligi üheksa miljonit wälja tegid. Wõtame ühe teise laewaäri, mis ma ette tõin, seal ulatab see summa kunni 7—8 miljonini

wiimaste kuude jooksul. Wõi wõtame ühe wabriku, millest mina eelpool rääkisin, ja mille juhatuse liikmega minul siit kõnetoolilt natukene sõnawahetust oli, siis arwan mina, et seal need summad ka wäga tuntawad on olnud.

Muidugi mõista, oleks wõinud nende olukordadesse kergendusi tuua ja seda sellega, kui meie oleksime saanud wäljaspoolt erakapitaali. Mis on meil aga kodumaal sündinud, et nende ettewõtete eesotsas olid inimesed, kellel puudus arusaamine, puudusid kalkulatsioonid, nende ettewõtete eesotsas olid inimesed, kes ei teadnud, missuguses sihis tuleb nendel ettewõtetel edasi minna. Nendel ettewõtetel puudus oma kapitaal ja sellepärast oli Eesti pank see, kes 1922 aastal, kui suurem lautamine peale hakkas, oma emissiooni kaudu järk-järgult pidi rohkem ja rohkem toitma neid ettewõtteid, sisse ammutades neile wäljaspoolt rahalist abi, et sellega neid aidata, kuid ikkagi pikkamisi hukkumisele ette walmistada.

Üheks parandusabinõuks peaks olema meie reaalettewõtete juures kahtlemata wälislaen. Kahjuks ei ole senniajani seda weel mitte saadud. (Segane wahelhüüe J. Soots'i, põl. poolt.) Härra Soots räägib siin riiklikust laenust. Minul tuleb siin üks juhtumine laenu asjus meelde, mina ei tahaks aga mitte walitsust kaitsma hakata, ma ei ole tema adwokaadina siin wälja astunud, sest walitsus oskab oma samme ise paremini kaitsta kui mina seda teeksin ja teha wõiksin. Mina tuletan meelde neid raskesti wälislaenu asjus, mis on ette tulnud, ma nimetaksin nimelt Scheel'i, kes ka walitsuse poolt palwe olewat saanud, et wäljamaa laenu asjus laenutingimuste ja laenu wõimaluste üle teateid muretseda. See Scheel'i saatmine on kodumaa ringkondades, eriti paremal pool, wäga suurt tormi sünnitanud. Mina saan aru, kui see tormisünnitamine tuleb pahemalt poolt, wõi keskrühmadest, aga et ta paremalt poolt tuleb, sellest ei suuda ma aru saada. Sest kui Teie Scheel'i wastu olete, siis küsiksin mina, mispärast oli juut Boberehkin see, kellele Teie inimesed usalduse andsid ja wäljamaalt laenu palusid muretseda. Nüüd, kus walitsus on kellelegi teisele midagi ülesandeks andnud, siis on kisa lahti. Wõib olla, oli see härra Boberehkin seepärast parem, et ta Peeperburis pangakontori omanik oli ja wõib olla ka sellepärast weel rohkem parem, et ta „Aseris“ osanik oli.

Peab üldse imestama, missugusele järjele on üksikud ettevõtted riigi abirahaga viidud ja kuidas riik mõtlema peab, kuidas üksikuid penne kätte saada. Wõtame seesama „Atlanta“, kelle likwideerimiskrediit alles hiljuti kuuekümne ühe miljoni suurune oli ja selletõttu ettevõtte kohta arusaadawalt eeldatakse — „sissepõlenud“, „korstnasse lendanud“. Kas Eesti pank ja millal midagi kätte saab, see on väga suur küsimus. Niisugused ootamatused on ka teistega mitmega kahtlemata ees. Mina tuletaksin siin meelde ühte suuremat Tallinna ettevõtet, mida üksikud Eesti mehed on mitte-eestlase käest isiklikult üle wõtnud ja seal, peab ütleva, tuntakse seda, kui kaugele oli mindud oma kalkulationsionides, mis reaalselt end mitte teostada ei lase. See on üks suurem ettevõte Tallinnas, kuskil merepuiestee juures. Sealtpoolt on juba pakkumas käidud teisele suuremale kodumaa ettevõttele, wõtke ise meie ärid üle, sest meil on raske, ei saa enam ise läbi.

Alles hiljuti maalt puhkuselt tagasi tulles, oli minul mõne inimesega jutuajamine ja üllatusega kuulsin nende inimeste käest, need on tõesti asjatundjad, ja just mitte-eestlased, et kui Eesti pank peaks praegu hakkama likwideerima neid wesiwõsuid, mille peale ta oma summad wälja andnud, siis kui ta seda tahab rutemini teha, saab ta kaks miljardit kätte, kolm aga kirjutab korstnasse wesiwõsude arwel. Mina usun, et see ka põhjuseks on, et Wabariigi Walitsus kõige jõupingutuste peale waatamata, laenusid kätte ei rutta saama, sest ta teab, kui ta nende wesiwõsude käest korruga seda kiskuma hakkab, siis on paratamata kokkulangemine ees. Riigikogu on ka seda ette näinud, kui tema enne laialiminemist walitsusele erakorralisi wolitusi andis, oma ülemineku-wormelis ütles, et walitsus ettewaatlikult talitaks, ilma et äärmisi wapustusi rahwamajanduses tuleks.

Kui meie waatame seda poliitikat, mis walitsus ajanud eriti nendel aladel, millest ma praegu kõnelesin, see on meie ettevõtete toetamise mõttes ja rahwusliku kapitaali mõttes, siis näeme, et siin väga imelikud teed on awanenud. Mina arwan, et Riigikogule iseenesest ei tohiks saladus olla need aruanded, mis lugupeetud härra riigikontrolöör on esitanud. Need tulewad kahtlemata Riigikogus kõne alla. Usun ka, et Riigikogule saladuseks ei tohiks olla need pikemad aruanded,

mida riigikontrolöör saatis Wabariigi Walitsusele meie suurema rahaasutuse — Eesti panga — tegewuse kohta. Kui kõrwalt silmitseda Eesti panga tegewust, siis peab ütleva, et siin asjad mitte korras ei ole. Kui meie midagi walitsusele ette heita tahaksime, siis eestkätt seda, ma teen seda selges teadmises ja usun, et walitsus sellest peaks aru saama, et walitsus mitte sel alal õigeid inimesi ei oskanud ametisse panna ja mittekohaseid inimesi otsekohe ja päewa pealt ei kõrwaldanud. Ei ole kellegi saladus, et alles läinud aasta detsembrikuus Eesti panga nõukogu esimest korda kuulis ülewaadet sellest, mis Eesti pangas tehti. Wõib olla küsitakse minu käest, miks seda enne ei teatud, aga minu härrad, kas oleks keegi Riigikogu liige Nanilson'i käest kuulda saanud, kes tema elu nii õnnetumalt pidi lõpetama. Niisugune lugu oli ka Eesti pangal. Kui teie riigikontrolööri andmed kätte wõtate, siis leiate teie seal puudusi, — ma ei kõnele mitte nendest puudustest, mille kohta wastawad rahuldawad seletused antud, waid nendest, mis iseenesest wäljaspoole wastutust on jäänud — teie leiate, et meie Eesti panga asjaaamine mitte korras pole olnud. Riigikontrolöör peab isegi tunnistama, et meie tagawarade arwestamine korras ei ole olnud, olgugi et see panga nõukogu osalisel teadmisel on sündinud. Riigikontrolöör peab oma aruandes tunnistama, et wõimatu on wahet teha, millal öieti — kui läinud aastal see suur kullakulutamine oli — lõppesid Eesti panga kullatagawarad ja millal riigikassa kullatagawaradele üle mindi. Need andmed on täiesti selgusetu, rääkimata weel wäliswaluutade tagawara arwestamisest, Nende arwestamistel on käidud väga imelikku teed; seal on wõetud näiteks Soome mark à 2 Emk. ja Rootsi kroon à 20 Emk. Minu härrad, sarnane kurs oli kolm kuni neli aastat tagasi ja ärgu Eesti pank nüüd katsugu sarnast pilti anda kapitaali liikumise üle.

Waatame edasi. Kui Wabariigi Walitsus lugupeetud Riigiwanema härra dr. Akel'i kaudu oma põhimõtted üles oli seadnud, kuidas walitsus rahapoliitikat ajada kawatseb ja kui peale selle riigikontrolli poolt märgukiri tuli, missuguses korras meil Eesti rahwuskapitaali arwestamine on, mis te arwate, mis wastab Eesti panga wana juhatus selle peale. Ma tahan ühe koha sellest wastusest ette lugeda, Eesti panga juhatus kirju-

tab selle kohta, et välisvaluutat tuli välja anda ja et tarwis oli sarnast teed käia, järgmist: Ka valuutatagawarade väljaandmist tuli edasi toimetada, waatamata selle peale, et etteheiteid olnud. Minu härrad! Kas on rohkem pentsikuid ütelnud tarwis selle poliitika üle, mida Wabariigi Walitsus ajanud. Edasi ütleb Eesti panga juhatus lause, mille üle imestama peab, et see paberile ilmunud: „Eesti panga poolt algatud teed on juhatusele tehtud etteheitest hoolimata jätkatud.“ Kõik need juhtnöörid, mida Wabariigi Walitsus ja Riigikogu andnud, on Eesti panga juhatuse poolt jalge alla talatud ja kui mina walitsusele tõsiselt etteheite teen, et tema sarnaseid isikuid kohe pole kõrwaldanud, siis ei peaks walitsus seda mitte pahaks panema, waid sellest järeldusi tegema. Kõigile Riigikogu liigetele on kätte saadetud Eesti panga aruanne trükituna. Kui keegi seda põhjalikumalt waatleb, siis leiab sealt mõnegi asja, mis näitab, kuidas Eesti panga juhatus on talitanud meie rahwusliku kapitali kasutamises. Teie loete sellest raamatust wäikese lause, mis küllalt selge on, et pilti anda sellest, kuidas seal asjadest aru saadi. Seal on öeldud: „Selle laenupoliitika tõttu on Eesti rahwamajanduses walitsewast raskest seisukorrast ilma suuremate raskusteta üle saadud.“ Minu härrad! Meie wõitleme praegu päew-päewalt ja tund-tunnilt, et oma margakursi kindlustada ja seal ütleb Eesti pank, kus tema kõik välisvaluuta tagawara ning suurema osa kullatagawaradest on välja andnud, et nüüd pole muud teha, kui ela wagusi edasi, sest kõik on kindel. Minu härrad! Kas niisuguste inimestega saadi riigi rahaasjanduse terwendamisel õiget teed käia? Mul tuleb meelde, kuidas meie riigi eelarwe arutamise puhul küsimus üles kerkis, missugused raudwarad on meil Eestis olemas ja kas need tagawarad on niiwõrd kättesaadawad, et meie nende abil uuesti riigi majanduselu wõime kindlamale järjele seada, siis seletati siit kõnetoolilt mõjuwatest ringkondadest, et need summad on suuremalt osalt välja laenatud ja alati kättesaadawad. Minu härrad! Ma küsiksin: Kas need summad, mis on välja antud wabrikute sisseseadeteks ja muudeks otstarbeteks, on kuld wõi välisvaluuta, mis igapäew wõib kätte saada? See on Eesti mark, mis sealt kätte saadakse, ja mille eest välisvaluutat praegu wäga raske saada ja nagu

juba eespool kõnelesin, mitte nüüd ka kõik, waid ainult osaliselt. On wabrikuid, mis end kuidagi likwideerida ei suuda, nii et Eesti pank oma summad ka praegu kuidagi kätte ei saaks.

Ma ei hakka kõnelema wäikestest asjadest Eesti panga juures, nagu wäga suurte laenude andmine erapankadele hariliku protsendiga, mis sisemiselt otstarbekohane ei ole, kuna erapankade laenuprotsent hoopis suurem on kui Eesti pangal, teiste sõnadega: Eesti pank ei tee erapankadele laenu andes muud, kui annab erapankadele lihtsalt teenimise võimaluse sellega, et ta odawa protsendiga sinna laenab. Kõigi nende sisemiste asjade ajamises tuleb wiimasel ajal weel üks asi ilmsiks ja nimelt, et Eesti pank on nendest raskustest üle saamiseks, kuhu ta ise oma wildaku poliitikaga on sattunud, wäljamaal läinud aastal 200.000 uuelsterlingi suuruses laenu teinud. See on ju tõsi, et see panga laen on, kuid mina ei kõneleks sellest, kui Eesti pank ise seda laenusummat katta oleks suutnud, aga asi seisab selles, et kui maksude tähtaeg kätte tuli ja kui üks suurem riigi pangaasutus Eesti panga käest oma wõlga hakkas nõudma, siis ei olnud mitte walitsusel võimalik öelda: Austatud härrad Eesti pangas, makske see wõlg välja, waid walitsus pidi riigikassa ukse lahti tegema ja sealt sellegi välja andma, mis tal olemas oli, et läinud aastal tehtud wõlga tasuda. Ja see on ligi 2 miljonit kulda, kulu!

Neilt alustelt välja minnes, mida mööda on käidud meie rahwusliku kapitali kasutamises, ei saa mina õigeks pidada seda teed, mis Eesti pank oma krediitpoliitikas käis. Samuti ei pea ma otstarbekohaseks ka seda, kuidas praegu laenu kokku tõmmatakse, kust üldiselt lihtsalt teatud protsent maha tõmmatakse, waatamata ettewõtte indiwiduaalse iseärasuse peale.

Mis on selle tagajärg? Tagajärg on see, et need ettewõtted, kes on osanud endale suuremat krediiti muretseda ja kellel selleks mingisugust alust pole, need ka suurema krediidi osaliseks jääwad. Ma rääkisin ühest Tartu asuwast ettewõttest, kellele suuremat krediiti tarwis läheks, kes seda aga loomulikult mitte ei saa. Minu arwates ei ole sarnane tee otstarbekohane ja usun, et Eesti pank ettewõtteid indiwiduaalselt hinnates oma otsused krediidi kohta muudab ja rewideerib.

Kui nüüd sellest seisukohast waadata meie suurema rahvusliku kapitaali walitseja — Eesti panga — tegewust, siis ei ole mitte ime, et sotsiaaldemokraatide ridades, kes on eemal seisnud walitsusest ja kes ei taha ka selle eest wastutust kanda, ometi on nõudmine üles seatud, et walitsus peab Eesti panga juhatuse ja nõukoguga teistsuguseid arweid tegema, kui tema senni teinud on. Kõige selle poliitika juures, mille sihtjooni meie täielikult waleks peame, on sellel poliitikal kahtlemata aga ka omad kaitsjad; meie oleme kuulnud neid kaitsjaid enne jõuluid, meie oleme kuulnud aga ka tänawu aastal paremalt tiwalt. Mis on siis õieti räägitud praeguse walitsuse poliitika wastu, kes tahab terwendada seda teed, kuhu sattunud oleme, kus tõesti wõidelda tuleb, et hoida meie rahanduslikku seisukorda ja kindlustada Eesti marka? Heidetakse ette seda, et waadake, walitsus on see, kes kisub ära ettewõtted eestlaste käest, andes neid sakslaste kätte. See on Eesti lagunemine ja muud ei midagi, siin ei ole midagi muud oodata, ei wõi midagi muud oodata, kui ainult Eesti langemist. Nõnda kaebawad meie parempoolsed. (Segane wahelhüüe J. Soots'i, põl. poolt.) Kui, härra Soots, see Teie arwates õige on, siis ehk lubaksite minule küsida, missugused on siis need suured isamaalikud ärid, kelle kätte raha on antud ja kelle kadumist on oodata. Minu härrad, Tallinnas, nimed on kõigil teada, asutasid kolm isikut komertspanga. Need isikud olid Kuusik, Wakman ja Zitron, kõik suured „isamaalased“. Kui teie waatate ümber, siis näete, et nende kolme härra ringkonna ümber on koondatud kolm suuremat ettewõtet, kaks Tallinnas, üks Pärnus. Mina arwan, et wist nimesid mul mitte nimetada ei tarwitse, need on lugupeetud Riigikogu liigetel isegi teada. Kui teie aga hakkate waatama seda raha, mis nende kolme asutuse kätte on läinud, siis näete, et Eesti pangast on läinud neile 338 miljonit, 335 miljonit kõrwalistele ettewõtetele, mis nendega seotud, samuti 68 miljonit, ühe eraisiku krediit 28 miljonit jne. Juba kogu see kolme ettewõtte summa teeb wälja 927 miljonit, lisage aga sinna juurde „Aser'i“ wõlg ja teised selle ringkonna omad. (J. Soots, põl.: „Waba Maa“ krediidi pärast käis!) „Waba Maa“ krediidi pärast wõite mureta olla, sest teda loetakse kolm-neli korda rohkem, kui teie lehte, ning tema laen on

neli-wiis korda vähem kui teie oma, — siis saate summa, mis ümmarguselt üle miljardi suur.

Wõtame edasi ühe teise samasuguse isamaaliku ettewõtte, mis küll omal ajal eestlaste poolt asutati, ning mille kohta praegu wäga imelikud jutud liikumas, see on nimelt Harju pank. Räägitakse, et sinna wõõras kapitaal on sisse tulnud, kes siis selle tõttu panka oma kätte saada tahab. Aga minu härrad, see ei ole saladus, ei saa saladus olla, et Harju pangal on kaugelt üle 170 miljoni Eesti pangalt laenu saadud. Kas siis tõesti meie isamaalikud ettewõtted selles seisawad, et sinna sadasid miljonid sisse panna, et neid siis pärast wenelastele wõi kellelegi teisele edasi anda? Kas siis tõesti meie „isamaalikud“ ettewõtted peawad ülewal hoitama Zitron'i ning teiste sarnaste eesotsas olemisega? Minul isiklikult paistab, et niisugust poliitikat ikkagi kaitsta ei saa. Kui teie tahate ettewõtteid asutada, kus meil eestlased peremehed, siis tehke seda, aga ärge katsuge wõõra kapitaaliga midagi ette wõtta, et omale midagi tasku saada ja siis wõõrastele maha müüa. Kui teha wäikset kokkuwõtet — ma jätan üksikute inimeste krediidid kõrwale... (Segased wahelhüüded paremalt poolt.) Ka Teil, härra Soots, on mitu korda rohkem krediiti, kui härra Strandman'il. (Naer. Käteplaksutamine.) Ka teil on oma konto Eesti pangas.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun rahu! Niisuguste asjade juures ei maksaks oma meeolelu sarnaselt awaladada.

A. Anderkopp (töer.): Kui teie ainult wõtate need summad kokku, millest mina kõnelen, siis saate küllalt selge ülewaate sellest, kuhu õieti see meie rahvuslik kapitaal läinud on, ning kes siis seda „isamaaliku“ äri teewad. Kui teie wõrdlete neid summasid, siis teie näete, et terwelt wiiekordne Eesti panga põhikapitaal on ühe wäikese ringkonna kätte läinud. Kui teie wõrdlete seda aga markade hulgaga, mida liikwele on lastud, siis leiata teie, et see weidi üle 25% sellest rahast on, mida Eesti rahwas liikwele on pannud. Ma tahaksin aga selle peale ainult ühte öelda, kui ka näiteks ainult pool sellest rahast Eesti panka tagasi tuleks, mis ühe meie parempoolse ringkonna käes on, kes praegu suurt hädikisa tõstab, siis oleks marga seisukord

palju kergem. Minu härrad paremal pool, ma koputan teile südame pihta, et need teie „isamaalikud ärid“ poole sellest rahast Eesti pangale tagasi annaks, siis oleks meie marga seisukord poole parem. Mida räägite aga teie? Teie räägite, meie ei saa seda teha, meie ettevõtted kaowad, meie töölised jääwad nälga. Mina tahaksin aga mõne sõnaga peatada meie töölisteküsimuse juures. Ma näitasin juba esiti, kuidas meie tekstiiltööstus terve aasta jooksul on sunnitud läbikäiguga elama 300 miljonit, kuidas tema ladus aga terwelt 340 miljoni eest kaupa on. Kui teie küsite, palju on sellel ettevõttel wõlga Eesti pangale, siis näete, et seda ligi 330 miljonit, tähendab, peaaegu niisama palju, kui ladus kaupa. Kaua valmistate siis nõnda, kus töolistel nädal tööd, nädal mitte ja warsti üldse lõpp tuleb? Huwitusega lugesin mina ühest Tallinna lehest mõni aeg tagasi ühe wäikese kokkuwõtte ja see ei olnud keskrihmade ega pahempoolsete leht, kus tähendati, et tööliste palk kogu nende summadega wõrreldes, mis Eesti pank niisugustele tööstusettevõtetele laenuks andnud on, rohkem wälja teeb. Minu härrad, kas ei oleks siis wõimalus olnud, kas ei oleks parem olnud, teisel teel raha käima panna, kui rääkida sellest, et waadake, kui ära wõetakse krediidid, siis on kõik kokku warisenud, siis ei ole waestel leiba? Aga kas on praegusel ajal waated ja sihid selle kohta muutunud? Mina lugesin aga täna ühest lehest, mis lähedal nendele ringkondadele, kes „isamaalikkude“ ettevõtete eesotsas, et see poliitika ikkagi endiselt kaitsmist leiab. Seal seletatakse wana laulu lõpmata riigi toetusest edasi. Mina uskusin, et aru saadakse, et see poliitika wale poliitika on, aga nüüd on need lootused täiesti asjata. Praegu räägitakse parempoolsete ringkondade hulgast, et waadake, maa ei ole rahul, maal on sõda, poliitiliste ringkondade wahel on heitlus — on tarwis luua walitsus, mis rahu maale tooks. Minu härrad! Kui tahetakse koos töötada, siis peawad ühised sihid olema, ühised alused tööks. Selleks peawad iseäranis selged olema need sihid, mida mööda tahetakse minna. Seda ei ole aga. See „isamaa“ äripoliitika, mida meie põllumeestekogud kaitsewad ja õigeks peawad, on meid nii raskesse seisukorda pannud, et praegu palju rabelema peab, enne kui suudetakse seda kõike liikwideerida. Ma küsin, mu härrad, misugusel teel suudetakse nende ringkon-

dade wahel siis käsi kokku lüüa? Kas uuele kokkuwarisemisele wastu minna, millest wäljapääsemiseks walitsus praegu kõige jõuga on katsunud wõidelda. Niisuguseid samme aga, nagu minewal sügisel eelmine walitsus astus, meie astuda ei saa. Usume, et ka Riigikogu niisuguse otsuse omaks wõtab.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Oma ülewaates praegusest riigi majanduslikust seisukorrast tähendas härra Riigiwanem, et praegusel istungjärgu-eelsel waheajal ei ole midagi sündinud, mida ei oleks wõinud warem ette näha. Sellest härra Riigiwanema seletusest wõiks wälja lugeda, et neil Riigikogu liigetel, kes põhiseaduse § 42 alusel Riigikogu kokkutulemist erakorraliseks istungjärguks nõudsid, selleks küllalt kaaluwaid põhjusi ei olnud. Kõigeparemaks tunnistuseks, et Riigikogu kokkutulemine tingimata tarwilik oli, on härra Anderkopp'i, kui koalitsiooni rühma esitaja ettekanne. Eesti rahwaesitusel on, kahjuks, liig korduvalt tulnud rõhutada, kui wäga tarwilik on kontaktipidamine Wabariigi Walitsuse ja rahwaesituse wahel. Selleks on küllalt etteheiteid tehtud eelmistele walitsustele, ja kui praegune walitsus oma tegewuskawa Riigikogule esitas, siis pidas ta ka seda tähtsaks küsimuseks, mida eriti rõhutas oma deklaratsioonis, öeldes, et Wabariigi Walitsus tahab pidada tihedat kontakti seadusandliku wõimuga, nähes selles riikliku töö wiljakuse paremat aluspani. Sedasama on härra Riigiwanem tunnistanud alles tunaeile, öeldes, et eriti tähtis ja tarwilik on kontaktipidamine nende kahe asutuse wahel, iseäranis praegu, kus suured raskused ja kogu rahwa jõu koondamine, tema riiklikult mõtlewas osas ühise sihi poole on hädatarwilik, kui tahetakse riiki ja rahwast wõimalikult wäheste wapustustega wälja wiia kitsikusest, mis ühel wõi teisel põhjusel on tulnud neid koju otsima. Kahjuks peab aga tunnistama, et Wabariigi Walitsus sellest lubadusest kinni pidanud ei ole. Wististi ka seda wiimast, härra Riigiwanema tunnistust õigeks pidades, enne istungjärgu waheaja lõpetamist otsustati, et rahaasjanduse komisjon wõib waheajal kokku tulla. See oli tarwilik just erakordsetes oludes, kus Wabariigi Walitsus erakordseid samme pidi astuma. Wõib ju arwata, et Wabariigi Walitsus, enne kui kawatsusi teostada, mis sügawalt meie majandusellu löi-

kawad, tarwilikuks peab rahwaesitust, vähemalt rahaasjanduse komisjoni kaudu informeerida, kontakti pidades, tema arwamisi ära kuulates ja sellest järeldusi tehes. Seda ei tehtud walitsuse poolt mitte. Ja tagajärjeks oli, et majandusliku kitsikuse all kannatawa rahwa keskel järjest rahulolematust kaswas. Seda rahulolematust suurendasid weelgi igasugused kuuldused ühest ja teisest walitsuse sammust, mis ajakirjanduses terwele tegewusele sarnase wärwi andis, nagu puuduks Wabariigi Walitsusel kindel sihtjoon tema tegewuses, waid muudetakse otsuseid, mis hiljuti tehtud. Oleks liialdus, kui öelda, et ärewus ilmsiks tuli ainult nende asjaosaliste keskel, keda mõni walitsuse korraldus, näiteks waloriseerimine, otsekohe puudutas. Ei, põhjust oli küllalt ärewuseks ka nende laialiste hulkade keskel, kes tänapäew pistust peawad elama, kuid keda tabas tuntawalt mõni teine walitsuse samm, nagu seda on tollide tõstmine.

Ei wõinud rahustawalt mõjuda ka 23. juulil ärapeetud majandusnõukogu koosolek, kus nii rahaministri kui ka teiste osaliste seletustest wälja paistis küllalt pessimistlik põhitoon.

Nähtawasti oli ka Wabariigi Walitsuses arwamine wahetewahel läbi tungimas, et Riigikogu kokkutulek tarwilik. Seda wõib järeldada juba sellest, et juuli lõpul härra Riigiwanem ise Riigikogu kokkutuleku küsimuse üles tõstis, päew hiljem aga walitsus sellest loobus. Muidugi mõista, et sarnane talituswiis praegusel isegi ärewal ajal mitte küllalt rahustawalt rahwa peale mõjuda ei wõinud, waid küll wastupidi.

Majanduslikust seisukorrast ülewaate ja seletuse, kus juba optimistlikum heli kõlama hakkas ja mis ilmus ajakirjanduses pealkirja all — Majanduselu terwenemise tundemärgid — andis rahaminister alles siis awalikule arwamisele, kui Riigikogu kokkutulek otsustatud oli. Muidugi ei taha ma sellega öelda, et see Riigikogu kokkutuleku tarwidust vähendanud oleks, kokkutuleku tarwidus on püsinud tänapäewani ka peale Riigiwanema seletust. Üheks samuks, mis rahwa laiemate hulkade peale mõjus, oli tollide tõstmine esimesejärgu tarbeainete pealt, nagu: suhkur, sool, petrooleum, wili, riie jne. Oma kõnes, mis rahaminister 30. mail Riigikogus pidas, ütles ta oma kawatsuste selgitami-

seks, et tollisid tuleb tõsta 30% wõrra, peale üksikute ainete, mille pealt tollisid tõsta tuleb 50—100%. Ühtlasi lisas härra rahaminister juurde, et tollide tõstmisega hindade tõusu omamaa produktide pealt karta ei ole, nagu leib, wõi, piimasaadused ja teised. Peale seda, kui Wabariigi Walitsus oma 3. juuni määrusega tollisid oli tõstnud 30—75% wõrra, kõrgendas ta neid 4. juulil kunni 275%, seda toimetas Wabariigi Walitsus, põhjendades § 12-a põhjal omatud õigustele, kuigi juba Riigikogu 14. juunil tollitariifi maksmapanemise seadusega eitawa seisukoha Wabariigi Walitsuse õiguste kohta oli wõtnud, tunnustades, et tollitariifisid pannakse maksma ja muudetakse seadusandlikul teel. Siin ei saa küll Wabariigi Walitsusele seaduserikkumist ette heita, sest Riigikogu poolt antud seadus kuulutati „Riigi Teatajas“ wälja alles 27. juunil, ning põhiseaduse § 54 põhjal hakkas ta maksma kaks päewa hiljem, kui walitsus oma tollidetõstmise määruse wälja andis, kuid rahwaesitusega kontaktis töötamiseks seda siiski nimetada ei saa. Pealegi oleks walitsusel tulnud enne tollide tõstmist rahaasjanduse komisjoni poole pöörata juba sellepärast, et 3. juuni tollide tõstmine Riigikogu liigete seas rahulolematust äratas, seda öeldi selgesti wälja, ning uus tollide tõstmine ulatas juba üle rahaministri lubaduste. Sarnase tollide tõstmise tagajärjeks oli elukalliduse tõus, mille juures ka leiwa, wõi, piima ja teiste omamaa produktide kallinemine käis, kuigi rahaministri eelarwamine seda ei oletanud. Nagu Riigiwanem ja ka rahaminister seletanud, oli tollide tõstmise eesmärgiks kaubabilansi parandamine ja ärahoidmine, et rahwas enam ei tarwitsaks, kui ta jõuab. Eesmärk on hea, kuid kas see abinõu selle läbiwiimiseks küllalt kohane oli? Härra Riigiwanem on ise nimetanud, et see abinõu kaheteraga mõök on, selle abinõu kohasuse juures näib härra rahaminister ise kahtlewat, kui ta ütleb oma jutuaajamises ajakirjanikkudega: „Kuid meie oludes oli tollide tõstmine abinõuks kaubabilansi parandamiseks ja wististi abinõuks, mis oma mõju awaldamata ei ole jätnud.“ Kui härra rahaminister ütleb juba kord „wististi“, siis wõib ainult üht siit järeldada: puudub usk selle abinõu jaatawasse tagajärge. Aga iseäranis just sarnastel asjaoludel tuleb seda enam nõuda ettewaatlikkust. Ja seda nõuda praeguselt walitsuselt on täielik õigus, sest

härä rahaminister on ka ise siit kõnetoolilt öelnud, et ta elus senni alati on ettevaatlik olnud.

Tollide tõstmise tegelik tagajärg oli: tarvitajad, kelle sissetulekud ega palk mitte pole suurenenud, pidid maksma oma igapäewaseks eluülespidamiseks hädawajaliste toiduainete ja tarbeasjade eest üleöö äkitselt ja põhjendamatuult tõstetud kõrgemat hinda, täie teadmiseega, et sellest riigi tulu ei suurene, waid ärimhed samuti üleöö miljonid ja kümned miljonid liigkasuna tarvitajate taskust oma tasku koguwad. Härä Riigiwanem nimetas seda küll wäärnähtuseks, mille juures pole kahtlust, kui keegi kaupmees odawamalt sisse toob ja pärast palju kallimalt wälja müüb. Kuna aga härä Riigiwanem ka ütles, et „waheajal mitte midagi sündinud ei ole, mida mitte ei oleks wõidud ette näha warem“, siis tuleb küsida — kas see suur wäärnähtus, mis niipalju ülekohut tarvitajate tõi ja rahwa, eriti palgatöölise seisukorda järsku halwendas, oli ka ette nähtud? Ettenähtud wäärnähtuste kõrwaldamiseks on aga iga walitus ja iga wõim kohustatud kõrwaldawaid abinõusid otsima ja tarwitama. Seekord pole seda tehtud, kuigi selle wäärnähtuse tagajärjel tarvitajate taskust sajad ja sajad miljonid on läinud wäikse ringkonna, suurärimeeste taskusse, kes ometi Eesti riigi üle algusest peale pole nuriseda wõinud. Kuid kaitsetollid, kõrgendatud tollid on liig kõrged ja tõstawad liiaks ka jalanõude ja riide hindu.

Härrad Riigiwanem ja rahaminister, kui ka teised tollide tõstmise kaitsjad on ütelnud, et rahwas ülearu tarwitab. Tunnistame seda. Aga tuleb siis ka selgeks teha, kes ja kuidas ülearu tarwitab. Kas see tööline, kes saab palka 100—300 marka päewas perekonna toitmiseks, wõib meil walitsewa elukalliduse juures ülearu tarwitada? Kas see ametnik, kes kuus palka saab 4, 5, ütleme 10—12.000 marka, wõib ülearu süüa? Kas nad wõisid endistegi hindade juures enesele enam riideid ja saapaid osta, kui hädapärast tarwilik?

Mina arwan, et igaüks peab tunnistama, et seda mitte ei wõidud, seda näitab ka tegelik elu, seda näitab ka meie töölisklassi ja teenijate praegune seisukord. Härä Riigiwanem kõneles siin nii suure lugupidamisega rukkileiwast, aga rukkileiwa hind on tollide tõstmise tagajärjel ühes teiste ainete hinnaga tõusnud. (W a h e l h ü ü e k e s k e l t : A i n u l t

tollide tõstmisega?) Mitte ainult, waid ka tollide tõstmise tagajärjel. Niisama on ka teised kodumaa saadused, nagu piim, wõi, liha jne. kallimaks läinud ja seega meie tarvitajatele töölisklassi keskelt kättesaamatuks muutunud. Need ained weetakse wälja ja ka see tõstab siseturul nende hinda. Tuleb muretseda, kui wäljawedu nii suur, aseaineid ja need aseained on suhkur, mis wõimaldab lapsi toita piima asemel kohwi ja teega. Niisama soolakala, mis täidab liha aset. Kui nende toiduainete hindu tõstetakse, siis on see alatoitluse süwendamine, mis ei jäta oma mõju awaldamata ei rahwa terwise ega ka töowiljakuse peale. Ometi on aga kui majandusliku olukorra parandamise eeltingimist, nimetatud töowiljakuse suurendamist. Kas siis alatoitluse suurendamisega kaasas peab käima töowiljakuse tõus? Ei ütle need suured arwud, mis sisseweost kõnelewad, sugugi weel seda, et rahwa laialised ringkonnad, nii nagu seda nimetatakse, ülearu tarwitaks. See etteheide on põhjendamatu! Wõtame näiteks suhkru ja nisujahu. Siit läheb suur osa maiustuste walmistamiseks sisemaal, vähem wäljaweo tarwis. Siis otsitagu juba abinõusid, kuidas maiustuste tarwitamist piirata. Majandusnõukogus on tõsiselt wõetud küsimus, et suhkrujagamist tuleks kaardide järele tõimetada, wõi isegi nisujahu ja suhkru sissewedu keelata. Enne, kui seda tegema hakata — kitsendatagu näiteks maiustuste, kookide jne. walmistamist. Kui majandusnõukogus isamaalikult toonitati, et rukkileiwaga oleme üles kaswanud ja rukkileiwaga peame ka kitsa aja üle elama, siis ärgu waadatagu otsekohe mitte laialiste hulkade poole, kus neid harwa tarwitatakse, waid nende kitsaste ringkondade poole, kes kohwikutes, konditoreides ja restoraanides ajawiteks ja lõbustuseks söowad ülearu. (W. L i n n a m ä g i, krst.: Ö i g e !) Seda wõiwad nemad enestele lubada igasuguste hindade juures, sest nende sissetulekud suurenewad ühes elukalliduse tõusuga. Piiratagu ka joogipaikade tegevust. Raskel ajal tuleb kõigepealt priiskamisest loobuda. Meil aga kaswab see iga päew, aja raskuste peale waatamata. Hakatagu järg-järgult piirama, lühendades joogipaikade tegewusaega õhtutel, ööseti ära keelates tegutsemist, niisama ka pühapäewadel. Aga mis meie näeme — rahwast otse meelitatakse joogipaikadesse. Politseiwõim läheb kaugemale kui

Wene ajal: ta annab isegi luba kõrtsides loterii-allegrii korraldamiseks, mis on rahwa väljasõidukoha keskel, igasuguste organisatsioonidele — seekord mingisugusele seltsile, mille nimetus on — Rasumnõi dosug — mõistlik puhkus, sellega nagu kinnitades, et kõrts, restoraan on see koht, kus Eesti kodanik mõistlikult puhkab. Ma olen kindel, et härra haridusminister ja terwishoiu peawalitsus sellega mitte nõus ei ole.

Tuleb asuda ülejõuelamise piiramisele, kuid tuleb teha seda seal, kus tõesti ülejõu elatakse, meie rahwa wara ja elujõudu otstarbetult häwitatakse. Tuleb uhkusasjade ja maiustusainete ning jookwastawate jookide sissewedu äärmiselt piirata. Tuleb asjata priiskamist kitsendada wastawate korraldustega. See on teostataw.

Töötaw rahwas kannatab praegu alatoitluse käes. Seda suurendada on kuritegu rahwa ja riigi tulewiku wastu.

Kui kõneldakse sisseweo suurenemisest, siis ei tohi ometi ära unustada ka seda, et läinud aastal oli halb wiljasaak. Mida vähem aga wiljasaak, seda enam tuleb wäljast sisse wedada. Tollisid tuleb Riigikogul vähendada, kuigi selle wastu on need, kes ärimehi kaitsewad.

On kuuldusi, et hindade tõusu ärahoidmiseks on walitsus tarwitanud wastuabinõuna seda, nagu „E. M.“ omal ajal kirjutas, et ühteaegu tollide tõstmisega olewat antud teatud importööridele suuremad summad wäliswaluutat endiste kursidega, et need importöörid teatud ainete hindu madalamal hoiaks, need siis aga siseturul omale kaupe üles ostnud. Seda teadet pole walitsuse poolt mitte ümber lükatud, sellepärast on siin selgus tarwilik, kas ja kellele on wäliswaluutat endiste kursidega nimetatud otstarbeks antud.

Meie majandusliku seisukorra walgustamiseks on asutatud börsekomitee juurde niinimetatud asjatundjate komisjon, millest osa wõtsid walitsuse, äri-meeste ja töösturite esitajad. See komisjon on oma arwamised awaldanud ja sealt kuuleme, et üldiseks majanduslikkude raskuste põhjuseks on asjaolu, et sõja ja rewolutsiooni tagajärjel töö produktiwiiteet langenud on, nii töö tahtmise, töö oskuse, kui ka töö aja suhtes.

Kuidas on aga tööwiljakust wõimalik suurendada? Peale ettewõtte juhtija omaduste on siin tähtis ka töäjõud. Et aga töäjõud paremaid tagajärgi annaks,

selleks on waja tööliste terwishoiu-nõuetele wastaw korter, on waja puhkus, tööaja piiramine ja toit.

Praeguste palgaolude juures, seda peate kõik tunnistama, peale börsekomitee asjatundjate komisjoni, ei saa tööline ega teenija tarwilikku eluülespidamist. Elukalliduse tõusu ja margakursi langesemise tagajärjel on tööliste palgad ainult järjest wähenenud. Wabrikantide esitajad on palkade tõstmise kohta eitawal seisukohal, nagu nad Tallinnas wabrikantideühisuses ärapeetud koosolekul awaldasid. Walitsuswõim ei wõi jääda tummaks pealtwaatajaks, kui rahwa suurema osa elutingimused nii alla surutakse, et need terwishäwitawateks muutuwad, rahwa elu- ja töäjõudu häwitawad, kidunemist ja wäljasuremist edendawad. Kui kindlustatud on pangad, ärid ja teised ettevõtted ning tööandjad margakursi langesemise wastu, siis tuleb seda teha ka töölistega, kes oma töäjõu eest saadud palgast elawad, ilma, et muud sissetulekuallikat oleks. Teist teed ei ole: tööliste palgad tulewad seadusandlikul teel kullalusele wiia.

Seda küsimust peaks Riigikogu käesolewal istungiärgul otsustama. Sotsialistide poolt on ka wastawad eelnõud esitatud, mis mitte ainult tarwilikud, waid ka kiired on. Juba need kaks küsimust — tollide alandamine ja palkade waloriseerimine, on selleks küllaldased, et meie seisukohalt Riigikogu pidi warem kokku tulema. Üks tähtis küsimus waluuta puuduse ajal on wäljaweetud kaupade eest saadud wäliswaluuta registreerimine ja tarwitamine. Walitsus on ka ise seda tarwilikuks pidanud ja seaduse wälja töötanud. Ka selle kiire iseloomuga seaduse arutamiseks oli Riigikogu warem kokkutulek tarwilik, mida taheti ühe koosolekuga läbi suruda nende poolt, kes ütlesid, et kokkutulemiseks põhjust polnud. On ajakirjanduses sellest kirjutatud, kuidas üksikud pangad eriti spekulereiwad margakursi langemisega, ilma et riigiwõim abinõusid nende wastu otsiks, wõi tarwitusele wõtaks. Kui riigi huwid seda nõuawad, ei tohi walitsus keelduda margakursi alandamise püüete wastu kiindlate abinõude tarwitamisest. Oleme oodanud ka põhjalikka uuendusi ja muudatusi selle järele, mis ette toodud, Eesti pangas, kes on üheks tähtsamaks teguriks Eesti raha- ja majanduspoliitikas, olles ühtlasi margakursi hoidja. On ju tema kaudu wälja läinud ka kullafond. Kahjuks

on aga siin lepitud osaliste, õieti väikeste muudatustega. Rahwaesitusel on aga õigus nõuda uuel walitsuselt täielikku selgust selle kohta, kuidas, kuhu ja kellele on Eesti panga kaudu riigi rahatagawarad ära kulutatud. Kuidas Eesti panga tegewusega lugu on, selle kohta on öelnud riigikontroll, et panga bilansid nii segaselt on kokku seatud, et isegi asjatundjad nendest panga seisukorra kohta ülewaadet ei saa. Küsimus panga seisukorrast on praegu rahwa keskel üks põlewamaist ja meeli pingulhoidwamaist. Seda täie õigusega. Täielik selgus rahwale ja rahwaesitusele, kes mitte ei saa waadata Eesti panga juhatuse ja riigi rahaasjanduse juhtijate tegewust lähemalt, on tingimata tarwilik. Et selles küsimuses Riigikogu tarwilikku selgust ometi ükskord saaks, on tarwis moodustada erikommisjon.

Üheks põhjuseks, miks Eesti majanduslikud olud praegu nii rasked, on nimetatud, ja seda kinnitas ka härra Riigiwanem, halba majanduspoliitikat läinud aastatel, mis on toonud riigi kullatagawara kulutuse.

Rahaasjanduse komisjonis tähendas endine raha-kaubandusminister ning hiljem Riigiwanem härra Kukk, nagu oleks Eestis sennist majanduspoliitikat just sellepärast nii juhitud, et mõjuwõimsatel isikutel puudus usk Eesti iseseiswusesse ja iseseiswa Eesti tulewikku. Sellepärast on tahetud nimelt juhtida warandusi kindlatesse kättesse — eraisikute tasku. Kas on uus walitsus leidnud, et see nii on? Siis, kes olid need juhtiwad jõud, kuidas on nad seda riigi waranduste eraisikute kätte koondamist toimetanud, ja kes on need eraisikud?

Ühest walitsuserakonna lehest lugesime alles hiljuti, et „Eesti panga üksikud juhatuse liikmed walitsuse ja rahaministri poliitika sihtjooni heatahtlikult ja awameelselt täitnud ei ole“. Ja et on riigitegelasi, kes võimalust ei andnud Eesti panga juhatust kohe terwes koosseisus uuendada.

Ka siin on selgus tarwilik, miks on see tegemata jäetud, mida oleks wõinud teha ja missugused on need wälised mõjud, kelle surwel walitsus need sammud astumata jätab? Samuti oleks wajalik teada, missugustel põhjustel pole wõimalik Eesti pangas krediitide tagasinõudmine neilt asutustelt ja ettewõtjatelt, kellel wäljawaated puuduvad — wesiwõsudele.

Eestis on erakordsetes oludes ja senise majanduspoliitika juures teatud ringkondadel wõimalus olnud erakorraliselt tulu saada. Ei oleks õiglane rahwaenamuse wastu, kes niihästi raske maksukoorma kui ka elutingimuste all kannatab, kui need kitsad ringkonnad riigi wastu oma jõukohaseid kohustusi ei täida. Et neile seda wõimaldada, on tarwilik ka Eestis sisse seada — warandusmaks.

Walitsusel on kawatsusel terve rida samme, millel wäga suured tagajärjed riigi majanduselus wõiwad olla. Meie arwates on siin, enne, kui otsustawad sammud otsustatakse, tarwis ka rahwaesituse arwamine ära kuulata.

Need küsimused on: raudtee- ja postitariifide kõrgendamine, suuremal määral metsade ära müümine, õlikiwilademete müümine wõi rentimine, wälislaenu tegemine jne.

Kõigi nende küsimuste kohta liiguwad igasugused, isegi wäga ärewad kuulused. Riigi huwides on neidki küsimusi nii walgustada, kuidas tõsiasiad on. Nende küsimuste otsustamisel on walitsusel täielik wõimalus Riigikoguga kontakti pidada.

Peab tunnistama, et ka koosseisude wähendamine rahulolematust tekitab, sest et ülemus, kes seda toimetab, tihti küllalt erapooletu pole oma hindamises. Selles juures aga ei ole näha, et see tarwilikka tagajärgi annab kulude kokkuhoidmise suhtes. Arwesse wõttes, et wabastatud ametnikkudele tuleb maksta kolme kuu palk, tuleb ainult kahetseda, et Wabariigi Walitsuse seisukoht pensioniseaduse tänowu maksmapanemise kohta eitaw on. Pensioniseaduse elluwõimiseks on aeg, kus koosseisusid wähendada tuleb, soodne. Selle asemel, et wabastada teenistusest tihti häid ja osawaid nooremaid tööjõudusid, kellele hiljem tööpuuduse wastu wõitlemise korralduse alusel toetust tuleb anda, sest et nii füüsilisel kui ka intelligent tööjõul praegustes oludes kohaleidmine wõimatu, selle asemel oleks wõinud wabastada wanu, kellel õigus pensioni peale minna.

Majandusliku kriisi kaaslane on tööpuudus. Kui järjest ikka uued ja uued ettewõtted oma töölistearwu wähendawad, omi uksi suluwad, siis tähendab see ka ühele osale töölistele eluülespidamise äralõikamist. Tööpuuduse suhtes on kahtlemata raskem aeg ees. Tööpuuduse wastu tuleb wõidelda tõsiselt ja mõjuwalt.

Ühelt poolt tarwilikkude tööde korraldamisega, teiselt poolt aga toetuse läbi. Kahjuks tulewad siin aga eitawad nähtused ilmsiks. Wiimasena wõiks nimetada seda, et Tallinna kui ka Walga raudteetehastest Hiiobi sõnumed tulewad. Tahtakse tööpuudusel tööpäewade arwu vähendada 1—2-ni nädalas, samal ajal, kus borsekomitee asjatundjate komisjon peab majanduselu tõstmiseks tarwilikuks ka isegi lihawõtte-, neli- ja jõulupühadel töötamist. Kas Wabariigi Walitsus, eriti aga teedeminister, kujutawad omale ette, mis see tähendab, kui inimene peab oma perekonda toitma ühe wõi kahe päewapalgaga. Ja ometi riigi raudteel on tööd küllalt. Puudub ainult tarwilik korraldus ja selle tagajärg — töölised, aga ka raudtee kannatagu.

Walitsusel on väljatöötamisel tööliste tööpuuduse wastu kinnitamise seadus. Silmas pidades töö-hoolekandeministriümi sennist tegewust, on wähe lootust, et see niipea sünnib. Veel suurem on aga kartus, et see seadus just ka walitsuse seljataga seiswate ringkondade poolt vähem wastuseismist ja wiiwitamist ei leia, kui näiteks pensioniseadus ja haiguskinnituseadus. Nii on siin tegemist ainult tulewikumuusikaga, mis kaugelt mägede tagant kostab.

Olud on aga sarnased, et tööpuuduse wastu wõitlemine on tänapäewa küsimus. Need korraldused, mida tarwitati senni, ei wõi töölisi kaugeltki rahuldada.

Tööasutuste sulgumine ja selle kaasas käiw tööpuudus, elukalliduse tõus, üksikud wäärnähtused, laialiste rahwakihtide waeseksjäämine, üldse elutingimuste raskenemine, mis ka kuritegewuse ja enesetapmist arwu suurendab, tekkitab rahwa keskel rahulolematust, mis näitab kaswawat tendentsi.

Seda suurendab veel see, et need ringkonnad, kes senni on Eestis kõige-rohkem mõnususil wõinud enesele osaks lasta saada, ei taha nagu rahwa seisukorlast aru saada, waid isegi — pilkawalt kõnelewad sellest. Teisiti ei saa ka seda seisukohta hinnata, mida awaldas „Eesti majandusliku seisukorra selgitamiseks ja parandamisabinõude leidmiseks“ borsekomitee poolt kokkukutsutud komisjon, millest osa wõttis ka rahaminister ja teised walitsuse esitajad. Seal toonitati, nagu ma juba tähendasin, esimese põhjusena, mis toonud esile praegused majanduslikud raskused, seda asjaolu, et sõja

ja rewolutsiooni tagajärjel töö produkti-witeet langenud on, nii töötahtmise, töö-
oskuse kui ka tööaja suhtes, kuna laiade hulkade tarwidused selle wastu tõusnud on ja et suured hulgad rohkem tarwitawad, kui nad produtseeriwad.

Et seda jultunud süüdistust, nagu puuduks töölistel töötahtmine, nagu tehtaks tööliste poolt liig wähe tööd ja sellejuures tööline sööks enam kui walmistab, — ümber lükata, ka selleks on tarwilik, et ometi ükskord selgitataks, kuidas ja kelle kätte on läinud Eesti riigi warandused — Eesti panga kaudu. On tarwis ükskord ometi lõpulikult selgitada, missugune on see „Wene kubermangu-poliitika“ olnud, nagu walitsuse tegewust üks praeguse walitsuserakonna leht nimetab, kes ka ütleb, et kes meil wähegi erapooletult tahab praegust olukorda ja arusaamist hinnata, peab küll ütleva, et Eesti pea-aegu samasugust aega üle elab, kus riik oma tagawaradega ei ole enam eestkätt rahwa, waid oma ja oma ringkondade jaoks.

Uus walitsus on tegutsenud. Öeldagu, mis ta on leidnud eelmise walitsuse parandusena. Walgustatagu ükskord seda „oma ja oma ringkondade heaks“ riigi tagawarade tarwitamist. Ja mis peasi — lõpetatagu see kuritöö riigi ja rahwa wastu, toodagu ette selleks kindlad andmed, tõsiasiad, lõpetatagu kahtlustused. Selleks on wiimane aeg. Igalpool on rahulolematust. Õhk on raske, ähwardab lämbutada. Kodanikkude keskel on riigitüdimus järjest kaswamas. Ja see on hädaohtlik riigi ja rahwa tulewikule. On ringkondi, kes praegust rasket olukorda ära kasutawad riigipöörde sepitsemiseks, see on Eesti iseseiswuse häwitamiseks. On ka ringkondi, kes praegust rasket seisukorda ära kasutawad, isegi kaitsewäe keskel teatud poliitilise kihutustöö tegemiseks. Nagu „Kaja“ teab jutustada, olewat „awalik“ saladus, et kaitsewäelaste — nähtawasti mõeldakse siin ohwitserkonda — keskel organiseeriti mitte wäga kaua tagasi protesti-märgukirja walitsewa olukorra üle, mis pidi saadetama Riigikogule ja awalikule arwamisele. Ka siin on selgus tarwilik, kas see „awalik saladus“ on ka walitsusele teada?

Ja kui on, kes on siis need organiseerijad ja mis nad organiseeriwad? Kas on siin tegemist püüdega kaitsewäge tarwitada mõne poliitilise woolu tööriistana? Ja missugune on siis walitsuse seisukoht selle kohta?

Walitsewad kihid on nagu kindla eesmärgiga kõik teinud, mis võimalik, et rahwa laialistes hulkades usku Eesti iseisewa riigi tulewikku häwitada. Rahwas on raskesse seisukorda surutud. Tundub, nagu Eesti riigi organism oleks haige. Kui mitte hiljaks ei taheta jääda, siis tuleb kindlaks teha haigus, tema põhjused ja tekitajad. Täielik kätte kergitamine on tarwilik. On tarwis täielikku walgust ja selgust sellesse tegewusesse, mis sennised raskused esile toonud. Aga walitsuse uued sammud ei tohi laialiste hulkade seisukorda veelgi raskendada, ei tohi riigitüdimust omalt poolt kaswatada, waid tema ülesanne on meie majanduslikka ja sotsiaalseid olusid parandada, meie rahwa meeolu parandada ja riigitüdimust vähendada.

Ma teen ettepaneku: Riigikogu otsustab oma järgmise koosoleku päewakorda wõtta Eesti panga tegewuse uurimiskomisjoni walimise.

Osa meie nõudmiste täitmiseks on esitatud Riigikogule wastawad seadused, et nende ellurviimist kiirendada. Teiste nõudmiste kohta olen mina lühikese ülewaate andnud.

Juhataja **J. Tõnisson**: Koosolek on ligi 2 tundi kestnud. Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 11.50 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 12.10 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigi minu eelkõnelejate peanooled olid pööratud endise majanduspoliitika poole. Ainult kaudselt puudutati üht wõi teist praeguse walitsuse poliitikat. Tuleb meelde sellejuures meie rahwa wanasõna: „Ära aja enne wana kaewu kinni, kui uus weel ehitatud ei ole.“ Wanasõna ütleb meile päewaselgelt, et senni oleme meie elanud weel wanast kaewust, uus kaew ei ole weel midagi andnud. Mis tema aga juba andnud, on arutamisel alles täna. Meie teame, kuidas meie oleme elanud wana kaewu päewil, ja teame ka ühtlasi, et meie pole elanud halvasti. Teame, kui meie seda wana

kaewu ehitama hakkasime, mis oli meil riigikassas. Teame, et riigikassas oli kõigest, kui ma ei eksi, umbes 30 wõi 50 tuhat „Ober-Osti“. Sellega algasime peale. Rahwa warad olid kõdunema löönud, ei olnud inventaari, puudus kapitaal, sõjaajal oli see kõdunenud ja kaotatud. Ja teame, kui kaugele oleme jõudnud wiimase 3—4 aasta jooksul. Ei taha öelda, et wiimaste aastate jooksul tegewuses oleksid olnud ainult poliitilised ringkonnad, kelle peale härra Anderkopp sõrmega näitas, waid teame, et tegewuses on olnud ka teised poliitilised ringkonnad, nii et ühtlaselt Eesti riigi ülesehitamisest ja tema majandusliku elu ülesehitamisest osa on wõtnud kõik ringkonnad, ühed muidugi vähemal määral, teised rohkemal, ühed pikemat aega, teised lühemat aega. Aga missugune seisukord oli enne ja missugune praegu on, seda tunneb iga kodanik ise oma naha peal ja see iga kodanik ütleb ise, kunas temal parem oli elada, kas praegu wõi enne. Kodaniku heaolek, see on määdupuu, mis näitab ja mis tõendab, kas on hea wõi on halb. Ühtlasi, sama rahwuskapitaal, millest täna härra Anderkopp juttu tegi, selle rahwuskapitaali kogumise hulk näitab ka, kes, mis ja kunas tööd on teinud. Teame, kuipalju wiimase 3—4 aasta jooksul meie rahwuskapitaal suurenenud on. Sellest oleme Riigikogus mitu korda warem kõnelenud. See on ometi kõik majanduselu juhtimise tagajärg, see on meie kodanikkude algatuswõime, ettewõtlikkuse tagajärg. Täna sel koosolekul kuuleme, et, waadake, wana poliitika, see olla selle juures süüdi, mis praegu üle elame, aga uus poliitika, waadake, kui see ei ole midagi senni andnud, siis on süüdi selles wana poliitika. Praegusel korral tuleb kõne alla uus poliitika ja sellepärast ei ole põhjust peatuda wana juures. (J. Jaanis, rhw.: Piinlik ka ikka peatada.) Meile paistis Riigiwanema kõnest heatahtlik soow töötada Riigikoguga kui rahwaesitusega käsikäes. See soow öeldi wälja niihästi kõne algusel kui ka kõne lõpul. See sünnitab headmeelt. Riigikogu waheajal lõime meie aga kahtlema Wabariigi Walitsuse tahtmises töötada käsikäes Riigikoguga. Wabariigi Walitsus oli enesele tarwilikud seadused muretsenud, tarwilikud wolitused muretsenud, millest tema nägi Eesti rahwamajanduse ülesehitamise ja kindlustamise abinõu. Nende wolitustega töö juurde asudes aga ilmutas ta teid ja wiise, mis tunnistust küll

sellest ei andnud, et rahwaesituse tahtmised ja soowid arwesse wõetakse. Sellepärast ei ole midagi iseäralikku, kui, nähes nende walitsuse sammude esimesi tagajärgi, osa Riigikogu liikmetest soowi awaldas Riigikogu kokkuastumiseks erakorraliseks istungiärguks. (A. Anderkopp, tõer.: Teil julgust küll ei olnud alla kirjutada! — A. Uibopuu, rhwsw.: See on deebitoride mäss.) Pean ütleva, austatud Riigikogu liikmed, et selleks on ka wahepeal suured põhjused olnud. Algusest saadik ei ole praegusel walitsusel meie majanduspoliitikas õnne. Tuletame meelde meie esimese, praeguse walitsuse aegse majandusejuhi ametisseastumist ja lahkumist. Peab ütleva, et niisugust skandaalset lugu ei ole Eesti riigi ajaloo kogu tema majanduse juhtimise ajal weel olnud. Nii kuidas Baars tegewusesse ilmus, ja nii kuidas ta sealt lahkus, kõik see oli ühenduses iseloomulikkude joontega, mis küllalt selgelt meie awalikus arwamises enese peale tähelpanu pöörasid. Selle järele aga suutis ometi esimene majandusminister ette nägematult ja ootamatult meie riigi tagawarasid ühe kuu jooksul sellewõrra vähendada, et see raskusi sünnitas järeltulijale, meie praegusele majandusministrile härra Strandman'ile. (M. Martna, sd.: Kas löi Westeli üle?) Ametisse astudes esitas praegune majandusminister meile 30. mail oma üksikasjaliku kawa, mille ette kandis eilsel koosolekul ka Riigiwanem. Selles kawas leidsime meie eelarwe tasakaalu wiimise, ametiasutuste ja nende koosseisude kokkutõmbamise, tollitariifide tõstmise keskmiselt kummi 30%, mõnede ainete pealt 50—100%, leidsime Eesti margakursi waloriseerimise abinõud, ühtlasi leidsime meie nõudmise, et maksuma tuleb panna kindel wahekord Wabariigi Walitsuse ja Eesti panga wahel, mille juures margakursi hoidmine pannakse Eesti panga peale. Ühtlasi leidsime ka rahaministri nõudmise, et kõik riigi metalli- ja waluutatagawarad tulewad üle anda Eesti pangale. (O. Gustawson, is.: Kas roostetanud raud ka?) Ühtlasi leidsime aga ka, et tuleb asuda waluutatagawarade muretsemise otstarbel riigi waranduste, metsa ja teiste, realiseerimisele wõi müümisele ja wälislaenu tegemisele. Sellele kawale lisaks tuli nädal wõi paar hiljem uus kawa rahaliikumise korraldamiseks ja margakursi hoidmiseks, milles seatakse üles p. 4-ga nõue deflat-

siooni kohta, mis eelmises kawas puudus, kus öeldakse, et krediitide deflatsioon wiiakse läbi krediitide kokkutõmbamise teel Eesti pangas, ja kokkuhoidmise teel riigi majapidamises nii kaua, kui margakursi püsiwus wäljaspool kahtlust on. Ühtlasi aga p. 12-das seatakse nõue üles, et Eesti panga tegewuse üle tuleks wõimaldada rahaministrile walweõigus ja et selleks tema juba „ex officio“ oleks Eesti panga liige.

Need olid need wahendid wõi abinõud, millega uus majandusminister, suurte pealekäärimiste järele neid ilmutades ja Riigikogule esitades, tegewusse astus. Peale nende sai rahaminister seadustega erakorralised wolitused marga waloriseerimiseks ja koosseisude vähendamiseks. Mäletame, missugused pikad waidlused olid nende kahe eelnõu juures ja mäletame ka, et need eelnõud läbi läksid keskerakondade kindlal toetusel ja poolte erapooletuks jäämisel, põhjusel, et walitsuse tööwiisi kohta usaldust ei olnud. Nende abinõude ülesanne oli walitsuse enese seletuse kohaselt Eesti riigi rahwamajandust stabiilsena hoida ja Eesti marka hoida. Kindla usu awaldas meie majandusminister mitmel korral Riigikogus. Mis aga edasi sündis? Kuu wõi poolteist hiljem, kui need abinõud tegewusse pandi, sattus meie rahaturg otsekohe segadusse. Niisugust rahaturu segadust, kus kursid langesid ja tõusid päewade ja nädalate jooksul saja kummi kahesaja punktini, ei ole meie enne näinud. Rahaturu seisukord awaldus otse paaniliselt, mis kahtluse esile tõi, kas mitte meie praeguse walitsuse poliitika tagajärjel üksikud börsekingad ja börsespekulandid ei ole tegewusse astunud. Meie wõime, kui waadelda rahaturu wiimase aja seisukorda, kindlasti öelda, et nende käsi seal taga ei puudu. Eesti pank, kelle peale wolitustega pandi Eesti margakursi hoidmine, seisab täiesti tegewuseta, kuna Eesti marga üle walitsemine on antud wõõraste pangakontorite kätte. Ja nüüd need tegutsewad: kord lastakse kurs alla, kord tõstetakse. Kui ta alla langeb, siis ostetakse kokku ja kui üles tõuseb, siis müüakse.

Kes spekulatsiooni tagajärjel suure kasu wõtab, on meile kõigile teada, sest kõigesuuremaks rahwa raha kokkutõmbamise momendiks on segane rahaturu seisukord, ja seda kasutawad loomulikult need, kes on rahaturul kuningad.

Ühtlasi näeme ka, et elukallidus ja hinnad tõusewad. Näeme, et tööpuudus tõuseb. Näeme, et närwilikkus meie majandusel awaldub järsult ja et sellel närwilikkusel ei näi piiri olevat. (Tööhoolekandeminister Chr. Kaarna: Töölisterpuudus on igalpool suur.) Huwitaw oleks tähele panna wiimase aja hindade tõusu. Eilsel Riigikogu koosolekul. . . . (A. Anderkopp, töer.: Eile ei olnud koosolekut. Teie lähete päris segi.) Üleeilsel Riigikogu koosolekul leidis Riigivanem sellele loomuliku wabanduse ja nimelt, et wiimasel ajal olewat hinnad igalpool tõusnud ja mis siis ime, kui see ka meie juures sünnib. Kui selle kohta wahemärkuse tegin, siis arwas Riigivanem, et mitte ei tuleks loogikawastaseid järeldusi teha. Aga hoolimata sellest on huwitaw hindu waadata. Wõtame näiteks põllutööriistade ja masinate hinnad. Enne olid meil wiljaniitjad 31—35 tuhat, nüüd aga 52 tuhat marka; heinaniitjad oli enne 24—25 tuhat, nüüd aga 37—38 tuhat; loorehad maksid enne 11.500, nüüd aga 17.500 marka; superfosfaat oli enne 650, nüüd aga 800 marka puud; kaalisool oli enne 750, nüüd aga 1.100 marka puud. (M. Martna, sd.: Mis kallis, see kaunis.) Need materjaalid on oma headuse poolest endiseks jäänud.

Wõtame edasi näiteks wedruäkked: need maksid enne 3.300 marka, nüüd aga 4.600 marka; käsikoorelahutajad maksid enne 7.000 marka, nüüd aga 8.700 marka. Wõtame veel piimakannud: need olid enne 1.600, nüüd aga 2.500 marka. Wõtame näiteks soola. (Wahelhüüepahemalt poolt: Aga rukkipuud?) Rukkipuud on alla minemas, aga mitte tõusmas. Sool maksis enne 45—50 marka puud, nüüd aga 75—80 ja isegi juba 90 marka. Wõtame naelad: 3-tollised maksid enne 650 marka, nüüd aga 700—750; sõnnikuhargid olid enne 60, nüüd aga 85 marka tükk.

Läheme jalanõude juurde. Kuuleme kindlast allikast, et kõigi nende sisemiste sekelduste tagajärjel on meil oodata lähematel päewadel jalanõude hindade tõusu 30% wõrra. Puuwillase riide pealt on keskmine hinnatõus 30%; lihtsa pleekimata pesuriide pealt 35%. (M. Martna, sd.: Tõus on 40—45%, kui seda läinud aasta juulikuu hindadega wõrrelda.) Mina waatan hilisemaid andmeid. (M. Martna, sd.: No jah,

Teie seda Westeli aega ei armasta wõtta.)

Nii wõime hindade juures tähele panna järsku tõusu neil kuudel, kui järsult tollisid tõsteti. (A. Anderkopp, töer.: Kas olete tollide wastu, öelge wälja siis? Teie waikite?) Edasi oleks minul huwitaw märkida Riigivanema ütelist, et käesolewal aastal igalpool elukalliduse tõus on. Minul oli wõimalus tutwuneda nende andmetega ja need andmed ütlewad küll pisut wastupidist. Wõiksin ka neid ette tuua. Elukalliduse indeks näiteks Inglismaal oli jaanuarikuus 1924 aastal, 173. Nüüd aga juunis — 168, tähendab on wiie punkti wõrra langenud. Daanis on langemine kolme punkti wõrra, Ameerikas on langemine neli punkti ja Soomes 4 punkti. (M. Martna, sd.: See ei ole õige! A. Anderkopp, töer.: Kõik, kes Soome lähewad, kaebawad, et Soomes elu on kallis!) Kuidas? Soomes on elukallidus wiimasel poolaastal ka langenud.

Wõtame Hollandi, seal oli 158 nüüd 153. Rootsis on langemine 2 punkti, Helweetsias 5 punkti, Eestis oli aga jaanuarikuus 110, maikuus. . . (Tööhoolekandeminister Chr. Kaarna: Wõrrelge Poolaga!) Ka Poola juurde tulen. Maikuus oli umbes 111 ja juunis 115. (E. Weberman, rhwsw.: Ärge wõtke jaanuari, wõtke juuni, seal on madalam!) Ja misugune augustis on, seda meie näeme. Mina kuulsin siin Poolast ja sellepärast wõtame Poola. Poolas oli aprillikuus 1924 aastal langemine 109 pealt 99 peale, tähendab 10 punkti wõrra. Sellejuures on arwamine maad wõtnud, et tsirkulatsiooni kokkutõmbamine ei pea mõjuma elukalliduse peale, waid peab mõju awaldama ka elukalliduse langemise peale. (Tööhoolekandeminister Chr. Kaarna: Poolas on elu kolm korda kallim kui meil!) Olgugi, et raha ringjooks aasta algul oli Poolas 220 miljonit, 10. juulil oli aga tsirkulatsioon tõusnud 483 miljoni peale, sellest hoolimata on elukallidus alla läinud. Meil awaldab elukallidus kindlat tõusmise tendentsi. Ja mikspärast? Arusaadawalt ärewuse tagajärjel ja nende järskude abinõude tagajärjel, mis meie wiimasel ajal tähele pannud.

Järgnes majandusnõukogu koosolek 23. juulist, kus rahaminister esineb aruandega seisukorra üle. Mis meie kuul-

sime? Kuulsime rahaministri enese sõnast, et riigi väljaminekute piiramine, tähendab eelarwe tasakaalus hoidmine, mis ka programmis seisab, ei ole andnud küllaldasi tagajärgi esimesel poolaastal. Iseäranis lootustäratawat pilti selles ei ole. Teiseks kawatsuseks oli krediidi piiramine, ka selles ei näe rahaminister midagi iseäralikku rõõmustawat. (A. Anderkopp, tõer.: Niikaua, kui teie mehed juures on, ei saa midagi teha. Neid peaks päewa-pealt minema kihutama!)

Edasi oli sisseweo piiramine, ka selles ei ole näha rõõmustawat pilti. Ja lõppudelõpuks wõtab rahaminister kokku, et lootused, mis ta pannud oma abinõude peale, ei ole korda läinud.

Seisukord olewat wiimasel ajal isegi halwemaks läinud. Kuldwaluutat on wälja antud, ilma et tagajärgi oleks kätte saadud. (Rahaminister O. Strandman: Mis leht Teil on, millest loete?) Olge lahked, minu järele on sõna. (Rahaminister O. Strandman: Teie wõite ju seletada, missugune leht see on. — E. Weberman, rhsw.: Kas on kommunistide leht?) Kui selle järele rahaministrile küsimus ette pannakse rkl. Wirna poolt, et kuidas siis sellest aru saada, kui rahaminister kõigis oma lootustes pettunud on... Mis siis selle asemele tulla wõib, siis jätab rahaminister wastuse rkl. Wirna küsimisele wõlgu, ning päwakorras minnakse edasi. Kujutame enesele ette, austatud Riigikogu liikmed, et kõiki seda seisukorda kuulewad rahwasaadikud, kuuleb maa, kuulewad ka kodanikud, et praegune walitsus on kõige-suuremate lootustega asunud asja juurde; tema on kindlasti õelnud, et raha jääb püsima, et meie majanduselu jääb stabiilseks ja et need abinõud, mis teiste juures kahtlused esile kutsuwad, aitawad abinõud on. Ise aga ütleb majandusnõukogu koosolekul, et tema sellest pettunud on — mis peab aga Riigikogu niisugusel korral tegema? (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Seal oli jutt teisiti, mina kuulasin ka pealt.)

Loomulikult oleks pidanud rahaasjanduse komisjon niisugusel seisukorral kokku astuma, kes wahepeal töösse oli jäetud. See aga ei sündinud. Selle tagajärjel on praegusel korral Riigikogu kokku astunud, kus siis need küsimused arutusele tulewad. (A. Anderkopp,

tõer.: Miks Teie ka alla eikirjutanud, kas puudus ka julgus, nagu lehe nime ütlemise juures?)

Nüüd peaksime meie waatlema, kuidas kawa wahepeal teostati, see tähendab, kuidas majanduspoliitikat aeti ja mis-suguseid tagajärgi saadi. Kõige esmalt, ainult mööda minnes peaksin peatuma koosseisude kokkutõmbamise juures. Mäletame wäga hästi, missugused waidlused meil kewadel olid. Nõuti, et kokkutõmbamine peab kindlal käel läbi wiidama. Kuna walitsus seda teisiti teha ei osanud, kui pidi erakorralised wolitused saama, et kunni Riigikogu kokkuastumiseni septembri keskpaigas uuendust läbi wiia. Riigi eelarwe pidi palkadeosas, nagu walitsuse esitajad sel korral seletasid, umbes 20% vähendamist näitama. Mis meie aga näeme? See osa tööst, mis pidi tehtama Riigikogu poolt antud wolituste põhjal, on andnud kõige minimaalsemad tagajärjed. Muidugi, Riigikogul tuleb 1925 a. eelarwe juures oma lõpusõna meie asutuste ja koosseisude kohta öelda, tuleb lõpusõna öelda, nii nagu meie selle erakorralise seaduse andmise juures ütlesime. Olen kindel, et 1925 aasta eelarwe peab alles otsustama meie ametiasutuste kokkutõmbamise. Meie kuulsime Riigiwanema kõnest, et ametnikkude arwu kokkutõmbamine wõi vähendamine olewat sündinud 3% ulatuses. Wõtsin needsamad arwud kokku — needsamad arwud, mis Riigiwanem esitas — kuid minul tuleb ametnikkude vähendus 1,90, wõi 1,97%, seega mitte 2%-gi. Huwitaw on, et kannatada on saanud selle all kõige-wäiksemad ametnikud, et see summaline protsent eelarwest weel hästi wäiksem on, nii et eelarwe juures tähendab see wäikene erakorraline kokkutõmbamine, mis nii suure lärmiga esile wõeti, et tema ainult rahutusi sünnitas, ainult nii umbes 0,3%. See on iseloomulik õieti praeguse walitsuse tegewusele. Iseloomulik on ka see, et kõik walitsuse sammud on sihitud sinnapoole, et närweerida kodanikka, närweerida rahwast, närweerida riigi ametkondi. Hakatakse suure hallooga peale, deklareeritakse ette, kogu ametkonnad aetakse ärewusse. Kuidas see sisepoliitiliselt meil mõjunud, seda oleme näinud. Ja mikspärast? — Kas seda oli selleks tõesti waja? Tagajärg on, et riigi-aparaat on närweeritud ja ka rahwas on närweeritud. Waadake, niiviisi ei aeta mitte riigi poliitikat. (Töö-hoole-

kandeminister Chr. Kaarna: Kuulge, härra Einbund, 2% on lahti lastud, aga Teie ei tea, kui palju on koosseisusid wähen datud.) Mina kõnelen nende andmete põhjal, mis Riigiwanem ette tõi. Siin on ka huwitaw, et lahti lastakse koosseisude järele, kuna wabapalgised wõetakse ametisse suuremate palkadega. Mis jaoks niisugune jantimine tarwilik on?

Läheme tollide tõstmise juurde. Kuulsin küsimist: Kas Teie tollide tõstmise wastu olete. Tollide juures ütlesin ma jälle, et siin kordub praegusele walitsusele omane närwide pingutamise sünnitamine. Riigikogu teadmisel wiiakse läbi tollide kõrgendamine keskmiselt 30% wõrra, mõnede ainete pealt aga 50—100%. Selles teadmises läheme meie, kui rahwaselitsajad koju. See wiiakse ka esimesel korral läbi. Kuid nädala wõi paari pärast loeme meie ajalehest, et päew enne seaduse maksmahakkamist antakse telegraafi teel uued korraldused mööda maad laiali, et tollid on tõstetud. Nii peab see tabama ka kõige pimedama, pingutades ka selle närwe. (Segased wahelhüüded.) Just sel teel olete teie wõimaldanud neile nisujahu kaupmeestele Puchk'ile ja Roterman'ile niisuguse spekulatsioon, mida nad enne weel ei ole näinud. Ühes ajalehes kirjutati kunagi, et ühel wabrikul olewat olnud mituteistkümmend miljonit puhaskasu, kui palju aga sellel wabrikul praeguse majanduse juhi tegewuse ajal saab olema, seda kuuleme muidugi tulewal aastal. (Anderkopp, tõer.: Teie pakute ju palju rohkem neile, olge wähe malt järjekindel.) Ja waadake, just niisuguse tollide tõstmise tagajärjel wõidawad Teie Puchk'id ja Roterman'id. Mis meie aga sellega kätte saime, et nädala pärast uus tollide kõrgendamine ette wõeti? Edasi kuuleme weel, et rahaministrile ei ole ka sellest küllalt, kui ta esimest korda 100% ja teist korda 300% tollisid kõrgendas, waid ta peab maa ja rahwa weel lõpulikule kannatusele wiima. Ei leidunud Eestis ajalehte, kellele rahaminister oleks wõinud öelda, et minul on kawatus weel kolmat korda tollisid tõsta, waid selleks leidub Riias Wene ajaleht, kus meie lugupeetud rahaminister selle teate awaldab, et ka lätlased kõige sellega tutwuneda saaksid ja need wahekorrad, mis meil tolliuniooni jaoks Lätiga sobitatud, et need wahekorrad omamoodi talitamisega weel terawamaks läheksid.

Ma küsin weel kord, mis oleme meie sellega kätte saanud. Sissetulekute suurendamist fiskaalselt ei ole. Küll aga on elukallidus tõusnud, ja see awaldab halba psühholoogilist mõju meie seisukorra peale. Kuigi meil tollid madalamad on, kui mõnes teises riigis, siiski annawad nad meile eelarwe järele otsustades suurema tulu.... (A. Anderkopp, tõer.: Ehk Teie wõrdlete neid teiste riikide kaubabilansiga, siis saame ülewaate.) Mina kuulsin, Riigiwanem ütles, et tollid teewad meil $\frac{1}{7}$ meie riigi tulu eelarwest. Kuid ma ei wõi siiski eksinud olla, kuid minu arwamise järele teewad tollid $\frac{1}{4}$ eelarwest, wõi $\frac{1}{5}$, 1924 aasta eelarwest. (Rahaminister O. Strandman: Ehk seletate, kuidas Teie wõtate?) Meil on 1924 aasta eelarwe 7 miljardit, kuna tollid on 1 miljard 631 — see teeb 23%. (Rahaminister O. Strandman: Kui palju see siis teeb?) See teeb $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$. (Rahaminister O. Strandman: Wist kõige rohkem $\frac{1}{6}$.) Ei, ma palun rehkendada — 23%. Nõnda: Lätis teewad tollid wälja $\frac{1}{6}$, meil $\frac{1}{5}$. (Sõjaminister O. Amberg: Täit sa ümberpöördu!) Kui meie ka ütleme, et meil see tulu Lätiga ühesugune on olnud, siis ei wõi meie seda mitte öelda, et meil tollid wäga madalad oleksid, kuid kõige halwem tollide tõstmise juures oli maksmapanemise wiis ja inimeste närwide pingutamine. Siinjuures aga ei saa tähelpanu juhtimata jätta tarwe peale meie tollide kokkukõlasse wiimiseks Lätiga. Meie teeme kodu küll rahapoliitikat, kuid mis meie rahwamajanduse jaoks eriti tähtis oleks, selleks meil aega ei jätku. Küll oleme meie osanud oma wahekorra Lätiga terawaks ajada, et peame isegi oma seadusandluse tagasi tõmbama.

Riigikogu laiali minnes, otsustas teatavasti meie rahaüksuse aluseks kuldkrooni wõtta, rahaministri pealekäämisel, ehk küll rahaasjanduse komisjonis teisiti otsustati, frank aluseks wõeti. Kuid rahaminister suutis keskerakondade peale niiwõrd mõjuda, et aluseks wõeti mõnesugustel matemaatilistel põhjustel kuldkroon. Mis see meie wahekorras Lätiga tähendanud, ja kuidas see awaliku arwamise peale Lätis mõjunud, sellest teati palju kõnelda. Kõneldi küll märgukirjast, mis Läti walitsus sel puhul meie walitsusele esitanud, kuid pärast sumbutati see. Kindlaks jääb ometi asjaolu, et meie wa-

hekord Lätiga, just tolliumiooni teostamise poliitikas, rikutud on. (M. Juhkam, tõer.: Kas wiimati sõjani ei lähe?) Seda võite Teie paremini teada.

Kõige tähtsamaks või üheks tähtsamaks abinõuks praegusel walitsusel tema rahanduspoliitikas oli rahamärkide kokkutõmbamine või nõndanimetatud deflatsioon, mille üheks suuremaks abinõuks oli Eesti marga valoriseerimine, mis erakorraliselt seadusega maksuma pandi. Peatudes selle küsimuse juures, peaksin ma väikese kõrwalkaldumise tegema. Siin peab arwesse wõtma, et valoriseerimine tema praegusel kujul puudutab niihästi maa- kui ka linnaelanikka. (A. Anderkopp'i, tõer. wahelhüüe. — Sõjaminister O. Amberg: Puudutab neid, kel palju wõlgu on, kõigepealt.) Ma kuulen iseäranis keskerakonnast ja pahemalt poolt, et see rahapoliitika abinõu puudutawat ainult spekulante ja ärilisi ettevõtteid. Hea küll, tema puudutab krediitore ja tema puudutab deebitore — ta puudutab seega kogu maa elanikka, kes midagi ette wõtawad ja selleks krediiti tarwitawad. Kui teie küsimuse nii wõtate, et, nagu täna wõisin kuulda, see üksikuid spekulante puudutawat, noh, siis ei maksa sellest asjast kõnelda, sest mina arwan, et niisuguste ettevõtjate poolehoidjad ei ole Riigikogu üheski rühmas. Seda wõin mina tõendada. (A. Anderkopp, tõer.: Missugused ettevõtjad?) Teie olete oma lehes kirjutanud ja ka Riigikogus mõtteid awaldanud, et valoriseerimine puudutawat ainult spekulante, wõib olla ka neid spekulante, kes sisse kukkunud on mõnesuguste äridega. (Wahelhüüe A. Anderkopp'i, tõer. poolt.) Kuhu nemad erakondlikult kuuluvad, waadake, see ei ole tähtis. Mina ei näe majanduspoliitikas kunagi kitsast erakondlikku külge, nagu Teie seda täna nägite. Ei ole mitte tähtis, kas üks majanduselus ettevõtja oma hääle Teile annab või sotsiaaldemokraatidele, meie rühmale või rahwaerakonnale. Kuhu tema poliitiliselt oma hääle annab, see ei ole sugugi tähtis. On ka hääleandjaid nendest spekulantidest, kes sellest seadusest sugugi ei ole puudutatud, nendest spekulantidest Teie ei kõnelegi. Wõtame kõik need, kes Wenemaaga äri tegid, ja kes omal ajal kuulusid ei tea missugusesse erakonda. Kui meie kõnelema hakkasime sellest, kuhu meie majanduselu ettevõtjad kuuluvad, siis läheksime meie

wäga kaugele ja meie teeksime Riigikogu kõnetooli mitte selle kõnetooli wääriliseks. Siin ei ole juttu spekulatsioonist ega spekulantidest, waid siin wõib juttu olla ainult neist, kes meie majanduslikus elus, niihästi linnas, kui ka maal, tegutseswad. Kas tööerakonna spekulandid, või rahwaerakonna spekulandid, või mõne teise erakonna spekulandid, see ei lähe meil korda. Meil on aga spekulante, kes õigusega peaksid selle seaduse all kannatame, neid on niihästi Teil, rahwaerakondlastel, kui ka kristlastel, see on kindel. Et need spekulandid oma hääled ka igalepoole annawad, see on ka kindel. Waadake, sellelt seisukohalt ei asu mina mitte käesolewa küsimuse juurde, aga kui teie tahate, et Riigikogu meil mõne panga, kas Eesti panga, või Scheeli panga, või mõne kolmanda ja neljanda panga diskontokomitee oleks, kui teie tahate, et meie kõik laenuid siin peaksime ette lugema, need krediidid, mis igaüks oma usaldusega saanud on, siis olge lahked, ma kutsun Teid, härra Anderkopp, siia kõnetooli, et meie wõiksime näha, kes need energilised ettevõtjad Eesti riigis on, kui Teil need andmed on. Mina olen kindel, et Eesti riigis on niipalju ausat pangapoliitikat ja niipalju korralikku asjaajamist, et mitte pangaklientide nimekirjad ei tooda wälja Riigikogu kõnetooli. (Naer. A. Anderkopp, tõer.: Mina näitasin, kus need inimesed on, kelle käes raha seisab, ja nüüd tulete Teie ja ütlete, et ei ole.) Waadake, seda wõin mina tõendada ja kui rahaminister sellega nõus on, mina kutsun Teid wälja. (A. Anderkopp, tõer.: Wäga hea meelega. K. Ast, sd.: Aitab Eesti panga omadest.) Toome wälja! (Hulgalised wahelhüüded.) Mina pean aga Teid hoiatama, et see riiklikus asjaajamises korralik ei ole. (A. Anderkopp, tõer.: Kelle raha see on? See on rahwarahaja meil on õigus teada saada, kelle käes ta on. — O. Gustawson, is.: Aga see ei ole enam korralik. — Hulgalised wahelhüüded.) Olge lahked, meil oleks huwitaw näha, kes on Eesti riigis need ettevõtlikud inimesed, kes meie majanduslikku elu on kandnud, niihästi maal kui linnas. Aga kui Teie tahate seda asja seada erakondlikule alusele, siis pean mina ütleva, et minul ei ole nende inimestega, keda Teie siin täna ette

tõite, midagi tegemist ja minu rühmal ka. (A. Anderkopp, tõer.: Mitmed teie hulgas. A. Tupits, põl.: Teil on rewolwripoliitika Kose metsas. A. Anderkopp, tõer.: Teil on mees Kose metsas, aga mitte meil.)

Niisuguseid asju ei seata kunagi erakondlikule alusele. Aga meie paneme tähele, et Teil on seesugust hingelist kalduwust. (Hulgalised wahelhüüded.) Meil leidub teguwõimsaid ettewõtjaid sotsiaaldemokraatide hulgas, tööerakondlaste hulgas, kes siia-sinna oma hääled annawad, sest kellelgi ei ole takistust majanduslikku tegewusse astuda. (Wahelhüüe A. Anderkopp'i, tõer. poolt.) Kuulge härra Anderkopp, mina arwan, et mis härra Ipsberg wõi härra Kaarna oma eraelus teewad, ei ole tähtis. (Wahelhüüe A. Anderkopp'i, tõer. poolt.) Ma tulen ka selle juurde. (A. Anderkopp, tõer.: See ei ole Ipsberg'i raha, see on riigi raha. Hulgalised wahelhüüded.)

Juhataja **K. Wirma** (helistab):
Palun rahu.

K. Einbund (põl.): Meie teame, et majandusala tarwitab teatud algatust ja ettewõtlikkust ja et igal inimesel selleks andi ei ole. Sellepärast meie majanduselus on, ütleme 1000—2000 neid, kes majanduselu teguritena esinewad. Arwan, et üle maa, ma ei tea, kui palju töösturid on, aga neid on wist mõned tuhanded ainult, ja kui meie edasi läheme põllumajanduse juurde, siis näeme, et ka põllumajanduse ettewõtjate arw piiratud on, sest igaüks ei saa sellega hakkama. (A. Anderkopp, tõer.: Teie olete põllumeeste seas, aga ega Teie põldu ei künna.) Olen põldu rohkem kündnud, kui Teie, ja künnan põldu ka praegu. (Naer. Chr. Kaarna, tõer.: Teie teate, et mina ärimees ei ole, miks Teie minu nime ärimeestega nimetasite?) Teie teate ka, et mina ärimees ei ole, aga miks Teie minu nime nimetasite.

Juhataja **K. Wirma**: Palun kõnelejat mitte segada.

K. Einbund (põl.): Ma kahtlen wäga selle juures, kas Teie üldse oskate künda. (Chr. Kaarna, tõer.: Teie teate, härra Einbund, et mina ärimees ei ole.) Jah, seda ma tean. (Chr.

Kaarna, tõer.: Aga miks Teie siis minu nime nimetasite ärimeeste hulgas? O. Gustawson, is.: Kas ei saaks korraldada üks proowikünd?)

Edasi peaksin puudutama weel ühte eelküsimumust. Meie saame Riigikogus mulje, et kõik krediiditarwitajad meil nii maal kui ka linnas on, kes rahwamajandust justkui alla wiivad, et nemad on nagu mõnesugused kuritegijad. (A. Jõeäär, sd.: Siis kui nad oma wõlga ära ei maksa.) Isegi Riigiwanem oma kõnes laseb paista, et waadake, kuidas meil on liik inimesi, kes riigis laenusid tegewat ja sellega riigiraha oma taskusse pistwat. (J. Jans, sd.: Peaksid nad tagasi maksa.) Waadake, isegi Riigiwanema kõnest wõime meie niisuguse mulje saada! Noh, ma küsiksins siis, kui kaugele meie oma arusaamises lõpude-lõpuks läheme? Olen ülikoolis õpinud, et krediit on iga majandusliku tegewuse hing. (J. Piiskar, is.: Aga nüüd wõttis hinge wälja!) Mina olen seda ülikoolis õppinud. Kas see krediit antakse erapankadest wõi kas wõtab riigipank krediidiandmise enese peale, see oleneb lõppude-lõpuks pangapoliitikast. Aga, et need rahwamajanduse alal tegutsewad inimesed, krediidi tarwitajad, oleksid justkui kuritegijad, kes isegi Riigikogu ees peawad oma kuulsuse pärast kannatama, waadake, see tundub minule niisuguse uudsusena, missugust mina Riigikogult ei oleks julgenud oodata. Peame meie aga krediiti rahwamajanduslikult tähtsaks teguriks, siis ei ole meil wähe- matki põhjust halwakstunnistawalt waadata krediiditarwitajate peale, sest meie teame, et meie rahwamajandus on alles noor ja tema on suurelt osalt krediitide alusel loodud. Ükskõik missugusele alale meie ei läheks, wõtame minu pärast asunikud, igaltpoolt leiame meie sellele wäitele tõendust. Teie kõnelete krediiditarwitajatest kui wesiwõsudest, noh, mina ütleksin, et siis asunikud kui krediiditarwitajad on ka selle järele wesiwõsud. (A. Anderkopp, tõer.: Kas see raha seal kaduma läheb, nagu „Atlantast“?) Lubage, ega mina seda ei leia, mina leian, et see täiesti korralik on, ma toon selle ainult näiteks. Mina ei tea aga, mispärast Teie mulle „Atlantast“ kõnelete. (A. Anderkopp, tõer.: Mis Teie siis kõnelete?)

Kui meie ettewõtjatest ka põllumajanduse alal kõneleme, siis suurem osa kre-

diiditarwitajaid selle alal on oma jõu pool-
lest ka nõrgad, nõnda et kõneleda nii
õelda, wesiwõsudest siin ja seal ei mak-
saks, sellepärast et need wesiwõsud tu-
lewad ette igalpool. Asunikudest langeb
krediidi tagasimaksimisel tingimata üks
wäikene hulk wälja, niisama ka äri-
meeste hulgast, töösturite hulgast ja teiste
krediiditarwitajate seast, sest majanduslik
wõitlus on teraw, on suur. Aga sellepä-
rast kõneleda krediiditarwitajatest, kui
riigiwarastest ja riigirahaga tegutsejatest,
noh, waadake, siis läheme niikaugele, et
iga inimene, iga deebitor ei ole aus in-
mene. (M. Juhkam, tõer.: Seda ei
tehta. Iga inimene, iga laenu-
wõtja, iga deebitor maksab
oma protsendid. — A. Ander-
kopp, tõer.: Ei maksa, ei maksa!
J. Holberg, põl.: Tshitshikowid
küll ei maksa! — A. Anderkopp,
tõer.: Mitmed teie mehed on
küll protsendid maksmata jät-
nud.)

Juhataja **K. Wirma** (helis-
tab): Ma palun kohtadelt mitte kõneleda.

(J. Tiks, is.: Kas „Kaja“ on
maksnud? — J. Piiskar, is.: Kas
Zitron maksab?)

K. Einbund (põl.): Kui Teie jälle
üksikute ettewõtete juurde tahate minna,
siis wõite Teie oma „Waba Maa'ga“ palju
rahulikumad olla, sest Teie wõlad on seal
suuremad. (Wahelhüüe tööera-
konna rühmast: No-noh!) Ja
jah! Teie wõlad on seal suuremad, kui
meie wõlad, ärge sellest kõnelege. (Chr.
Kaarna, tõer.: Nõuame rahad ta-
gasi, waatame siis, kelle wõlad
suuremad on.)

Nõnda et... (Naer.), kui meie...
(Chr. Kaarna, tõer.: Härra Ein-
bund, wõtke see sõna tagasi!)
Nõnda et, kui meie hinnata tahame era-
pooltult meie rahwa ettewõtlikkust, siis
niisugusel korral ei ole meil põhjust kõ-
neleda halwakspanewalt krediiditarwita-
jatest. Peale selle wõiksime meie minna
waloriseerimise seaduse enese juurde.
Selle seaduse sisu, nagu teame, seisab sel-
les, et pooltele antakse wõimalus kokku-
leppeid teha kuldkrooni alusel, kusjuures
nende kokkulepete sõlmimine sünnib pä-
wakursi järele. Huwitaw on aga, kuidas
Eesti pank on selle läbi wiinud. Tuleb
jälle esile närwilik tegutsemiswiis, mis
omane praegusele walitsusele. See oli

umbes 26. juulil, kui Eesti pank wälja
kuulutas, et Eesti panga wõlgnikkudele
on nende laenu üles õeldud ja et
1. augustiks peawad nemad oma wõlad
kas ära maksa wõi valoriseerima.
(Wahelhüüe keskelt: Noh, mis
seal siis on?) Ma seda ei ütle, et see
halb on, aga nüüd waatame, kuidas see
läbi wiidi. Miskipärast wõeti aluseks
kuldkroonile kurs 100 marka. Mispärast
see mitte ei olnud 90 marka, mispärast
see ei olnud 10 marka, nagu see 1919 a.
oli, see jääb küsimuseks. Eile meie...
(Riigiwanem F. Akel: Üleeile!)
Wabandust, üleile kuulsime meie küll
Riigiwanemalt, et kurs 100 marka ole-
wat wõetud sellepärast, et kõik meie ma-
janduslikud ettewõtted on oma laenu tei-
nud kursi juures 80. Järelikult, kui nüüd
nemad oma laenu tagasi maksa peawad
kursi juures 115 wõi 120, siis see kurs ei
tähenda mingisugust wõlgade suurenda-
mist. Sellest wõib järeldada, et nemad
kahe aasta jooksul ei ole mingisugust
protsenti maksnud, sest kui nemad laenu
tegid, siis oli kurs 80, — nii oli seletatud.
Waatame seda asja pisut lähemalt. Mis-
suguse õigusega seda tehti ja missugused
on tagajärjed, Seadus on seewõrd puu-
dulik, et tema jätab poolte eneste kokku-
leppel määrata algkursi. Tema ei ütle
mitte, et päwakursiga valoriseeritakse
laenu, waid tema jätab selle lahtiseks.
Selles on seaduse puudus. Ja eraelus
wõib see seadus isegi niisugusele kuri-
tarwitusele wiia, et kursiks wõib wõtta
40, 60, niipalju kui keegi tahab, selleks
mingisugust takistust ei ole. Aga et see
seadus wõimaluse annab kõwemale poo-
lele rõhuda nõrgemat poolt, see on küll
õigus. Meie teame, et praegu on üldine
rahamärkide kitsikuse aeg, sest rahamär-
kide tagasitõmbamine on suures edus
edasi läinud. Ütleme, kui meie pangad
enesele sihiks oleksid wõtnud nende lae-
nude valoriseerimise weel mõne mada-
lama kursiga, niisugusel korral sunniwad
nemad kõiki laenuwõtjaid ilmingimata
sellele kokkuleppele minema, ja ühtlasi
sunnivad neid oma ettewõtteid ruineeri-
misele wiima. Ma ei kujuta enesele ette,
kui Eesti pank wõi mõni teine pank,
nõuab näiteks 4—5 päewa jooksul kõigi
wõlgade tasumist, ja kui inimesed ei taha
oma wõlgadele 25% otsa panna, kui ne-
mad tahawad oma wõlad ära maksta, mis
siis meie rahwamajandusest järele jääb.
Kujutame nüüd ette, et inimesed ei taha
oma warandusest kaotada 25%, mis nad

peawad siis tegema, Kas rahaminister kindlustab neile niipalju rahamärkisid, et nemad oma wõlad wõiksid ära maksta? Meie teame, et rahamärkisid ei ole meil üldse niipalju olemas, et kõiki wõlgasid ära saaks maksta. Meie kuulsime eile Riigiwanemalt, et meie Eesti pangal on investeeritud laenusid 5 miljardi ümber, peale selle riigi eelarwe järele weel 2 miljardit, mis ka wälja antud on. Raha on meil ringjooksus praegu alla 3 miljardi. Ja kujutame enestele nüüd ette... (A. Anderkopp, tõer.: Miks Teie lahtisest uksest sisse murrate?) Teie sunnite ju seda tegema, sest Teie tahate inimeste warandusest 25% ära wõtta. See on lihtsalt pressimise poliitika. Sulle öeldakse, et 5 päewa jooksul maksa oma wõlad ära, wõi muidu ma panen sinu wõlgadele 25% juurde. No, kas see ei puuduta niihästi kõiki majandusalal ettewõtjaid linnas kui ka maal? Pankadest ei ole laenud wõetud mitte kõik ühel ajal — üks wõttis 6 kuud tagasi, teine wõttis 2 aastat tagasi jne. Nüüd, aga, kui meie tahaksime käia alustel, mis Riigiwanem üles seadis, siis peaksime tõesti arwesse wõtma ka seda, kunas laenud on tehtud. Peaksime personaalselt hindama igaihte. Iseküsimus on aga, kas see üldse õiglane on. Mina arwan, et see ei saa üldse mitte õige olla. Kui meie waloriseerime kursiga 100 ja ütleme, et laenud tehti kursi järele 80, siis peame arwesse wõtma, et laenud pandi ettewõttesse, pandi kas liikumata wõi liikuwasse warandusse. Mina küsisin teie käest, kuidas praeguste Eesti markade järele selle ettewõtte wäärtus on, kas tema sarnaneb sellele rahawääratusele, mis oli siis, kui kurs oli 80. Waadake, seda külge ei wõeta arwesse. (K. Ast, sd.: Teie arwates on siis õige, kui keegi tegi laenu kursiga 40 dollarit ja tagasi maksab 500 dollarit?)

Selge on, et meie neid krediitideid ei wõiks mingil tingimisel selles korras waloriseerimisele määrata, mis on läinud wähese tasuga ettewõtetesse. Ja sellest on ka kuuldawasti aru saadud, näiteks, meie kuulsime, et ühistegeliste ja omawalitsuse asutuste juures ei kawatseta waloriseerimist läbi wiia. See on täiesti õiglane. Läheksin edasi ja waataksin tagajärgi, mis niisugusekujulisel waloriseerimisel oleksid. Kõige esimene tagajärg on elukallidus. Meie ajame oma krediidi-protsendi nii kõrgele, et kõik ette-

wõtjad tahes wõi tahtmatult peawad see-wõrd ainetele kõrgemad hinnad määrama. Meie teame, et krediidi protsent on juba umbes 20. (Segane wahelhüüe tööerakonna rühmast.) Mina ei tea, mina olen kuulnud, et praegu keskmine pangaprotsent on 20. (Segane wahelhüüe A. Anderkopp'i, tõer. poolt.) Mina paluksin härra Anderkopp'i kõik häbematused endale jätta, need mind ei puuduta mitte sugugi. (A. Anderkopp, tõer.: Ma arwan, et riigi rahaasi ei ole mitte häbemata asi.) Selge on, et meie krediidid on praegu kalliks minemas. Kui meie lisame siia juurde weel praeguse waloriseerimise poliitika, siis järgneb krediidi kallidusega sellele elukalliduse tõus. Ja mis iseäranis kardetaw selle juures, tema sünnitab hindade määramisel kui ka majandusliikudes olukordades segaduse ja anarhia. Kõik see tuleb sellest, et seadus wõeti puudulikult wastu Riigikogu poolt ja ühtlasi puudulikult pannakse tema ka maksma walitsuse poolt. Määruste wäljaandmine ei ole järgnenud; Eesti pank tegutseb siin täiesti oma äranägemise järele ilma kindla korra. Oleme isegi kuulnud, asi on niikaugele läinud, et ühe päewa jooksul pannakse Eesti pangas wälja kolmesugused korraldused ühes ja samas asjas. Kujutame enesele ette, et Eesti pank on ikkagi riigiasutus, ta on majandusliku elu närv, — keskoht, ja kui selles eneses kindlust ei ole, kuidas see siis kogu majandusele peale mõjub. Kui meie ühe päewa jooksul kolm korda ühes ja sellesamas asjas korraldusi muudame, siis ei saa ma aru, missugune kord seal walitseb. (K. Ast, sd.: See on paha kord! — E. Weberman, rhsw.: See sünnitab segadusi!) Aga millest see tuleb? sellest, et... (J. Piiskar, is.: Et korraldusetegijad ei seisa oma ülesannete kõrgusel!) ...jah, sellest, et korraldusetegijad oma ülesannete kõrgusel ei seisa.

Sellest tuleb see, et Eesti pank, kui niisugune, oleks pidanud üldiste walitsuse määruste kaudu korra ette nägema ja selle järele käima. Aga mis meie nüüd näeme? Meie näeme, et Eesti panga iga osakond tegutseb omamoodi. Näiteks, mis ettewõtjad maalt kõnelewad, kuidas neil kohalikkude Eesti panga osakondadega on tegemist. Kõnelewad otse ime-lugusid sellest.

Waadake, see tuleb sellest, et meil ei

ole majanduselu juht kõiki seda ette näinud, mis pidi ette nägema. Nüüd on see majanduselu närw jäetud walitsuse poolt niisugusesse olekusse, et temal on võimalus antud Eesti majandust närweerida, sest kogu Eesti majandus töötab krediidi najal... (E. Weberman, rhsw.: See on endine parandus.) Eesti panga juurde tulen mina pisut hiljem. Waadake, just need uued direktorid on selle maksma pannud, need uued on selle korra sisse toonud, aga mitte need wanad. (J. Soots, põl.: Wanad walariseerinud ei ole.) Wõib olla, et need asjad mitte nii väga armsad ei ole kuulda, aga tuletame siiski meelde ajajärku, kui seadus täitmisele läks. Meil on kindlasti teada, et sel korral esialgseid korraldusi keegi omaks ei tahtnud wõtta. Rahaminister ütleb, et see pole tema asi. Eesti panga direktor ütleb: meie ei tea ka, kuidas sellega lugu on. Kelle käest siis niisugune kord tulnud, kelle sisse seatud see on? Waadake, nõndawiisi ei saa riigiasju ajada. (A. Anderkopp, tõer.: See on selle käest, kelle nime ei öelda. — Rahaminister O. Strandman: Härra Einbund, wast ütlete, kus ma seda öelnud olen.) Minul on teada, kus Teie seda öelnud olete, et see ei ole minu asi, waid on Eesti panga asi. Aga waadake, Eesti panga kohta wõttis rahaminister erilised wolitused. Mina kuulen imestusega, et täna süüdistatakse üht alluwat asutust. Walitsust hoitakse ka sotsiaaldemokraatide poolt käte peal. Sotsiaaldemokraadid on need, kes walitsust käte peal kannawad, kes ütlewad, et süüdi pole mitte walitsus, waid Eesti pank. Mina ei kaitse Eesti panka, waid ütlen, et seal pole wiimasel ajal asjad korras, kuid selle eest wastutaw on see, kes enesele kõiksugu erakorralised wolitused Eesti panga kohta muretsetes. Waadake, see mees on wastutaw, aga mitte Eesti pank.

Peatudes poliitika juures, mis ühenduses on walariseerimise küsimusega, wõiksin lõpetades öelda, et walariseerimise wastu meie ei ole waielnud ja ei waidle ka praegu, aga see aktsioon on sattunud niisugustesse kättesse, on sattunud niisuguste juhtide kätte, et selle tagajärjed on kõik need, mis meie praegu näeme ja need tagajärjed awaldawad endid veel halwemalt tarwitajal, kui ettewõtjal. Waadake, sinna satume oma majanduselus. Lõppude-lõpuks wastutab kõige

selle eest tarwitaja rahakott. (E. Weberman, rhsw.: Kuidas seda parandada?) Härra Weberman, minul ei ole kahtlust, et kui Teie oleksite administraatorina seda teostanud, siis ei oleks Teie seda mitte halwemini teinud.

Edasi! Üheks suuremaks abinõuks meie rahanduse parandamisel pidi olema deflatsioon wõi rahamärkide kokkutõmbamine. Iseäralikult rõhutas seda ka Riigiwanem. Isegi tema lõpukokkuwõtte walitsuse edaspidise tegutsemise kohta põhjenes peaasjalikult deflatsioonil.

Peatume pisut ka selle küsimuse juures. Kui see õige peaks olema praeguse walitsuse programmis, kuidas on see siis täide saadetud ja missuguste abinõudega. Rahaminister ühes oma esinemises nägi ette deflatsiooni läbiwiimiseks kaks abinõu: eelarwe ülejääkide saawutamine ja laenude kokkutõmbamine. Mina waatasin rahaministri kõnet ja nägin, et need abinõud on ette nähtud peabiniõudena. Kui meie aga tegelikult wiimase aja deflatsiooni, wiimase aja raha ringjooksust wäljawõtmist waatleme, siis näeme, et kumbki neist abinõudest ei ole suuremaid tagajärgi andnud, waid rahamärke ringjooksus tagasi tõmbanud oleme hoopis ühel teisel, kolmandal teel, mis aga minu arwamise järele õnnestunud katse ei ole, waid ebaõnnestunud. Meil on raha ringjooksust wälja tõmmatud, kui wõtta käesolewa aasta algusest kunni, ütleme, augustikuuni, umbes 21%. Kui meil oli jaanuarikuus 3.720 miljonit, siis on seda nüüd weel umbes 2.940 miljonit. Seega on kahanemine umbes 16% — mitte 20, nagu ennem tähendasin. Seega on kahanemine nelja kuu jooksul olnud 570 wõi 580 miljonit. Kui meie abinõusid waatame, siis näeme, et laenude tagasitõmbamine ei ole Eesti pangal kunni senniajani mitte korda läinud, see tähendab seda, et laenusid on tagasi tõmmatud, kuid ka uuesti wälja antud. Arwustiku järele on laenusid tublisti tagasi tõmmatud, kuid neid on ka tublisti wälja antud. Aga nagu esimese poolaasta aruanne näitab, ei ole ka riigi eelarwe täitmine suuremat kokkuhoidmist andnud, nii on rahaminister ise majandusnõukogus öelnud. (Rahaminister O. Strandman: See on „Kaja“ referaat.) Küll Teie pärast seda ütlete, mis see on. Iseäralikult aga paistab silma, et meie oleme rahamärke kokku tõmbanud oma waluuta wäljalaskmise wõi kulla realiseerimisega. Sama aja jooksul on meil uus saadetus

kulda wäljamaale läinud 2 miljoni kuld-
rubla suuruses, see on sündinud juuli-
kuul. Kui meie wõtame, et raha ringjooks
on kahanenud sel ajal 580 miljoni marga
wõrra ühelt poolt, teiselt poolt on, kui
waatame aga Eesti panga wäliswaluuta
kahanemist umbes märtsikuust saadik,
siis me näeme, et see kahanemine on ol-
nud 550 miljoni marga suurune. Siit ta-
hab selge olla, et meie oleme oma raha-
märkisid tagasi tõmbanud lihtsalt waluuta
turulelaskmisega, ehk, teisiti öeldult, kulla
turulelaskmisega. Kas meie kuld siis praegusel
olukorral tõesti selleks määratud on,
et meie oma Eesti markasid tagasi peame
tõmbama, kaugeltki mitte selles ulatuses,
nagu rahaminister ilmtingimata tarwilikuks
pidas selle läbiwiimisel, nimelt, et ühe
kuldrubla wastu tagasi peab tulema kaks
Eesti marka. Aga rahamärkide tagasitõmbamisega
oleme meie käinud neid teid, mis meile praegu
soowitawad kuidagi ei wõiks olla. Midagi ei
ole praeguse süsteemi juures korras. Kui
meie Eesti marka lihtsalt selleks tahame
kokku osta, et inimeste ostujõudu wähen-
dada, et sellega sissewedu piirata — mui-
dugi mõjuwad tollid siin teiselt poolt
kaasa, — siis tuleb tõesti palju tõsisemalt
kaalumisele wõtta küsimus, kas meil ei
tuleks sissewedu piirata lihtsamate abinõudega.
Sisseweo piiramise juures, wõib olla, tulewad
meil palju odawamad takistawad abinõud,
kui need abinõud, mis praegu tarwitusel. Kui
meie hakkaksime sissewedu piirama kaupade
siseturule mitelaskmisega, siis on see meie
rahwamajandusele praegu palju kasulikum,
kui Eesti marga ringwoolust wäljatõmbamine.
Kui peatuda weel raha ringwoolust tagasitõmbamise
juures, siis ei ole huwitusest märkida, et
raha tagasitõmbamisel ei näi mingit piiri.
Kui meie nõndawiisi rahapoliitikat edasi
ajame, siis küsiks mina, kui kaugele see
piir ulatab? Riigiwanem eile seda ei
öelnud, tema ütles ainult, et meie poliitika
on rahamärke tagasi kiskuda. Ma küsiks
siis, kui kaugele? Kui waadata, palju
meil isiku kohta raha tuleb, siis peab
küsima, kas meil inflatsioonist üldse
juttu on?

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud kella 2—5 waheaega määrata. Kõneleja on nõus oma kõnet pärast waheaega jätkama. Panen selle ettepaneku hääletamiseks. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawana murega on ettepanek wastu wõetud.

Kuulutan waheaega kunni kella 5-ni.
Waheaeg algab kell 2.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 5.10 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain.**

Juhataja K. Wirma: Riigikogu koosolek kestab edasi.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Enne lõunat jäime peatama deflatsiooni küsimuse juures. Seadsin küsimise üles, kui kaugele peaks minema rahamärkide kokkutõmbamine, seda rohkem, et Riigiwanem üleilises kõnes teatas, et rahamärkide kokkutõmbamise printsiip jääb ka edaspidi endiseks ja juhtiwaks... (Riigiwanem F. Akel: Ei ole öelnud.) ...põhimõtteks programmis. Riigiwanem ütleb, et ei ole öelnud, aga awaldatud stenogrammilisest kõnest „Päewalehes“ seda wõime näha. Tõin ühtlasi ette arwud, kui palju kokkutõmbamine tagajärgi andnud ja kui suur praegusel korral raha hulk. Isiku kohta oleks meil praegu raha ringjooksus umbes 2.600 marka. Kui meie aga arwesse wõtame wiimase ajal raha langemise, umbes 25%, siis ostujõu poolest ei saakski inimese kohta rohkem kui 2.350 marka. Kas see palju wõi wähe on, see on iga tahe iseküsimus, aga raske on oletada, et see raha ringjooks suur on. Sellepärast ei wõi kõnelda inflatsioonist, mida arstima peaksime wastupidiste abinõudega. Kindel aga on, et meil raha ringjooksus niiwõrd wäheseks jäänud, et rahapuudust tuntakse üldse mitte ainult linnas, see oleks eksiarwamine, just iseäranis tuntakse seda maal. Maal liikudes wõime kuulda, näiteks, piimaühisustest käidakse wiiesaja marga wiisi awansi wõtmas, lihtsalt inimestel ei ole raha. Kuidas see aga mõjub meie ettewõtlikkuse peale, on iseenesest mõistetaw ja arusaadaw. Rahaministri kõnest kewadel aga selgus, et deflatsioon peab edasi kestma senni, kui Eesti mark püsiwuse on omandanud, nii et selle järele otsustades ei näe meie deflatsioonil praegu mingisugust piiri ja rahamärkide kokkutõmbamisel ei näe meie ka piiri. Kuidas see mõjub meie rahwamajanduse ja ettewõtlikkuse peale, on küllalt selge. Seepärast on niihästi awalikus arwamises, kui ka seltskonnas üldiselt kõnelema hakatud meie ettewõtlikkuse tagasiminekest ja selle hädaohtlik-

kusest. Kujutame enesele ette, kui meie näiteks nõndanimetatud „wesiwõsude“ pärast, millest täna kõneles rkl. Anderkopp, peaksime juured ära lõikama ka meie täisjõulistel ja täiesti normaalsetel rahwamajanduse ettewõtetel, siis oleks sellest väga kahju. Ja sinnapoole kogu praegune kurs tüürib. On juhitud tähelepanu selle peale, et niisugusest rahapoliitikast wõidawad need, kellel on kapitaali juurde panna. Meie aga teame, et kapitaali on juurde panna kõigil nendel, kes enne olid kapitaalirikkad, see tähendab mitte-estlastel. Ja Eesti kapitaali ülesostmiseks on wõimalus raha sisse tuua kõigil nendel, kes wäljamaalt ja mujalt tulewad siia spekulatiivsete otstarbetega. (A. Anderkopp, tões.: Kas see jutt mitte igawaks ei lähe?) Teie kõnelesite täna sellest, Teie ei ole ta mitte igawaks läinud. (A. Anderkopp, tões.: Minu naabrid ütlesid, et on väga igaw.) See on iseenesest tähtis küsimus. Kui Teie viimasel ajal waatate meie ettewõtete arwu, siis wõite tähele panna tendentsi, et praeguse rahapoliitika tagajärjel meid ähwardawad niisugused hädaohud, kui õigel ajal sellele mitte piiri ei panda. (Rahaminister O. Strandman: Kas Teie ei annaks ühtki näidet, härra Einbund, muidu ta on ikka sõnakõlks.) Wõtke „Riigi Teataja“ kuulutused. Edasi tõin ma ette viimase punktina praeguse walitsuse 30. mail awaldatud programmi ja nimelt, et tuleb jalule seada kindel wahekord Eesti panga ja walitsuse wahel, kusjuures Eesti panga peale pannakse kursi hoidmine ja selleks antakse kullatagawarad panga kasutada. Kasutamine wõib aga sündida teatud kawa järele. Ka see punkt on viimasel ajal muutunud väga huwitawaks punktiks. Ei ole mitte saladus, et meie praegusel majanduslikul juhil on halb wahekord tekkinud Eesti pangaga, mis arusaadawalt väga rusuwat mõju awaldab kogu rahapoliitika juhtimise peale. Ei ole iseenesest ka mingisugune saladus, sellest kõneldakse awalikult, et meie rahaminister on oma terawustega ja äkilise olekuga tülli läinud niihästi Eesti panga nõukoguga, kui ka Eesti panga juhatusega. Mitte ainult, et ei usalda endisi tegelasi, aga tema ei usalda isegi neid, kes tema ettepanekul Eesti panga juhatusse on walitud. Nüüd kujutagem enestele ette, kuidas niisugune halb wahekord wõib mõjuda rahapoliiti-

liste abinõude läbiwiimise juures, millest meil Riigikogu koosolekul jutt on olnud. Emb-kumb, kas tuleb see sellest, et need halwad wahekorrad on kunstlikult loodud, mis iseenesest halb on, ja mis tunnistab, et ei osata läbi saada, wõi tulewad need halwad wahekorrad sellest, et ollakse eneste wahel lahku mindud. Kuid nii ühel kui teisel korral mina ei kujuta enesele ette, et Wabariigi Walitsusele alluw asutus niisuguses wahekorras wõib olla enese juhatajaga, see tähendab rahaministriga. Siis emb-kumb, kas rahaminister on seal süüdi, wõi on süü kuskil mujal. Et aga Eesti panga juhatuse, kui alluw asutus Wabariigi Walitsuse juhtnõore ei kuula, on raske uskuda. Aga waadake, juhtnõore ei olegi antud. Walitseb mingisugune arusaamatus, mis kogu asjaajamise peale halba mõju awaldab. Wõib olla, on seega seletataw, et abinõude läbiwiimine on sündinud niisuguses korras, nagu meie seda nägime. Igatahes on selge, et midagi ei ole siin korras. Minule näib, et süü on küll rohkem rahaministril, kui wahest temale alluwatel asutustel.

Edasi leidsime programmi osas, mis Riigiwanem eelmisel koosolekul walitsuse tulewase tegewuse kohta üles seadis, metsamüügi ja wälislaenu muretsemise.

Nüüd, kui meie peaksime peatuma wälislaenu juures, siis on awalikul arwamisel siin küllalt põhjust olnud nurisemiseks ja oma pahameele awaldamiseks. Minul oleks isegi piinlik seda siin ette tuua, kuid ma ei wõi jätta tähendamata, et meie walitsus on usaldanud wälislaenu muretsemise inimese hooleks, kes oma halwad wahekorrad ei ole lõpetanud niihästi walitsusega kui isegi meie teiste wõimudega. Meil on teada, et on kahtlustawalt arupärimisega süüdistatud Riigikogus selle pangakontori omanikku. Meil on teada, et mitmel korral on rewisjonid ette wõetud ja on teada, et on tal tegemist olnud uuriwate wõimudega. Kuid kõigest sellest hoolimata on meie praeguse majanduse juht usaldanud meile sedawõrd mitte wastuwõtewa ja ka meie rahandusele mitte wastuwõtewa pangakontori omanikku wäljamaale komandeerida wälislaenu muretsemise otstarbel. Kuulsin huwitusega, et ühe Riigikogu rühma poolt nõutakse isegi selle pangaasutuse sulgumist. Kas see läbi läheb wõi mitte, seda ma ei tea. Sotsiaaldemokraadid toetawad praegust walitsust (N a e r.), tähendab, et ühest walitsust toetawast rühmast tule-

wad niisugused ettepanekud, sellest hoolimata ollakse usaldusväärilised nende vastu. (E. Jonas, is.: Hakka jõudma kommunistide tasapinnale.) Niisugused asjaolud on just takistuseks olnud meie välislaenu saamisel.

Meile on suurt muret sünnitanud ka teine abinõu, mis meie Riigiwanem nimetas, nimelt metsade müümise asi. Sellest kõneldakse ikka kõwemini ja kõwemini. Mis aga metsamüümisest üldiselt arwatakse? Arwatakse nimelt, et ühe aasta jooksul kasutatakse metsa kahe aasta kasutuse suuruses. Meil on aga teada, et meie metsa on maha raiutud üle normi, ehk küll ametlikult poolt tõendatakse, et see nii ei olewat. Juba Wene walitsuse ajal on metsa üle normi maha wõetud ja kui meie selles tempos edasi läheme, siis ei leia meie mitte piiri, millega see metsalaastamine lõppema peaks. On arusaadaw, mispärast metsamüümisele ja -laastamisele üle maa nii suur wastuwool tundub.

Tulles lõpukorrale, peaksin mina weel järgmist ütleva: Meie praegune walitsus on oma peaülesandeks seadnud ainult margapoliitika, nii nagu seda ristima on hakatud, ja nagu see ka sisulikult on. Mina nimetaksin seda weel õigemini pangapoliitikaks, sest niisugusel moel marga stabiliseerimine ja Eesti majandusliku elu stabiliseerimine on wõimalik ka ühe pangaametniku poolt, kes oma pangapoliitikaoperatsioonidega siia sinna opereerib. Kuidas see aga meie majandusliku elu peale mõjub, ma juba tähendasin. Wõime öelda, et meie walitsuse ajal õieti majanduslikust poliitikast, kui niisugusest, ei ole kuulnud õieti juttu tehtawat. (M. Martna, sd.: Wäga õige, kui Teie juurde lisate, et wiimastel aastatel.) Ei, härra Martna, just iseäranis nüüd. Rahaminister ütles enne Riigikogu laialiminekut kewadel, et meil sügiseks olewat juba walmis meie tööstuse plaan, mille järele ümberkujundamine läbi wiia wõidakse. (M. Martna, sd.: Wõib ju öelda, et sügis pole weel käes.) Jah, seda wõib ka öelda, aga mina wõin weel rohkem öelda, et isegi teadete ja andmete kogumine selles asjas on nagu kuulda katki jäetud. Kawa ega plaani tegemisest ei ole juttugi.

Läheme edasi. Oleme kuulnud kõneldawat nii palju meie põllumajandusest ja selle toetamisest. Aga kui asume selle ala juurde, siis küsime, mis on walitsus

sellel alal teinud? Ma ütlen, nii kurba pilti ei ole meie ühelgi eelmisel aastal näinud, nagu praegu. Wõtame meie asunikkude olukorra, wõtame kõik meie teised toetuslaenud, mis wäljaandmisele määrati meie eelarwe kokkuseadmisel. Ma küsin, mis on nendega sündinud sel ajal? Pean ütleva, et sündinud on wäga wähe. Asunikkude ülesehitamiseks määratud laenust 100 miljoni suuruses, on ainult 3 wõi 4 miljonit wäljaandmiseks määratud, nagu meie ajalehtedest lugesime, ja seegi sügisel. Meie piimaasjanduse ülesehitamiseks määratud laenudest on wiimasel silmapilgul enne Riigikogu awamist korraldus tehtud neid wälja anda, kuid tegelikult ei ole neid mitte kätte saadud. Mitte parem lugu ei ole maaparanduse laenudega. Kui teie kuuleks, mis kõnelewad inimesed selle juures. Kui palju kordi on nemad pidanud Tallinnas käima põllutöoministri juures, selleks, et selgust saada, mis sünnib ja kuidas lugu on. Ja ma ütlen, inimesed juba kõnelewad, et nemad selle seitsme, kaheksa korra käimisega on poole sellest laenust ära kulutanud. Ja kogu see kord on niiwiisi sisse seatud, et sul tegemist on ainult põllutöoministri juurde, aga mitte Eesti panga osakonnaga koha peal. Ja nüüd inimesed rändawad Tallinna ja oma kodukoha wahet. Need laenud määrati mäletawasti Riigikogu korraldusel eelarwes, mille järele see meie rahwamajandust wõi produktiooni wõi, kui tahate, ka Eesti marka tõstew ala edasiarenemisele oli määratud. (M. Martna, sd.: Jälle jäi tume daks. — A. Anderkopp, tõer.: See on wäga lihtne, keerame kraani lahti, las' wõtawad, kes tahawad, aga mis margast saab, see pole meie asi.) Nüüd ütleva, mis sellest margast saab. Mark ei püsi weel nendel keerulistel rahapoliitika käikudel, mis meie wiimasel ajal näeme, waid mark püsib, kui meie rahwamajanduse mõõt, ta püsib nendel saadustel, mis meie jõuame sise- kui ka wäljasturuga jaoks walmistada. Waadake, sellel püsib meie mark, tema püsib meie tööjõul ja walmistusbiniidudel, wõi wiimati sellepoolisel kapitaalil, mis meie oma rahwamajandusse paneme. Ja kui nüüd meie uhkusega seda wõime näha, et läinud aastate kapitaali mahutuse järele meie kaubabilans tõusma on hakanud, kui meie uhkusega seda wõime waadata esimese pooleaasta aruandest, siis näitab see ühtlasi ka, missu-

guses sihis meil peaks mindama. Wõtame minu pärast meie tähtsamad ained, wõi üksikud ained meie põllumajanduse alal: wõi, kanamunad ja liha, kui ka elusloomad. Need on tähtsad artiklid meie rahwamajanduses. Tahaksin aga nüüd küsida, kuhu on Riigikogu praegusel korral jäänud, et tema nende alade positiivse ehituse peale nii wähe rõhku panemas. Kuulsime endiste walitsuste aegu, kuidas siis olid pealekäämised pahemalt poolt ja keskelt. Siis olid pealekäämised, et meil ei tehta seda, meil ei tehta seda. Küll nõuti siis korterite ehitamist, küll koolide ehitamist, küll muud. Et siis kulutati, sai ka midagi üles ehitatud, aga kui meie wõtame praeguse korra, siis paluksin tõendada, kuidas meie suurendame sellega oma walmistust, oma töö produktiivteeti, kui meie ainult rahapoliitiliste wõtetega oma rahwamajandust tahame kindlustada. Meie näeme, et kõigil nendel produktiivsetel aladel ei täideta mitte Riigikogu poolt antud ülesandeid, mis eelarwes ette nähtud olid, waid need jääwad wiimase sügisaja peale, et enam wõimalik ei oleks tegelikult neid teostada. Tõesti, kui meie sel wiisil edasi läheme, siis on selge, et meie seisame küll hädaohtude ees meie rahwamajanduse alal. Kui meie aga parandused käsile wõtame, siis wõib kogu pilt kohe teine olla. Mina tähendasin juba, et praeguse walitsuse, ja eriti majandusjuhtide töö tagajärjeks tuleb pidada närwilikku olekut. Kõik see on rahapoliitiliste abinõude läbiwiimisel tekkinud. Sellepärast meie wõime küll omalt poolt öelda, et otsustades walitsuse senniste töö tagajärgede järele, meil walitsuse wastu usaldust küll ei ole. (W a h e l h ü ü e k e s k e l t : S e e o n a l l e s j u t t !) Meie ei tea, missugustele rühmitustele Riigikogus walitsus kindlasti mõtleb tugeneda, aga mina kordan weel, et otsustades kõige selle järele, mis meie wiimasel ajal näinud, meie keskel puudub praeguse walitsuse töö wastu usaldus. (E. Weberman, rhsw.: Aga kuidas teie siis walmis oleksite walitsusest osa wõtma!) Arwame, et maale tuleb anda täiesti rahulik olek, et wõidakse usaldusega waadata walitsuse peale. Selleks on niihästi meie põhiseadusliku korra järele, kui ka praeguse seisukorra pärast tarwilik, et meie riigi eesotsas seisaks enamuse walitsus. Missugust enamuse walitsust läheks praeguse Riigikogu koosseisu juures korda moodustada, see oleneb arusaadawalt keskrühmi-

tustest, kellega nemad oskawad ja kellega nemad wõiwad minna. Kui aga meil praegune kord edasi kestab, siis wõime meie öelda, et kriisiõhkkond, mis wiimasel ajal juba mõnda aega on walitsenud... (A. Anderkopp, tõer.: Seda teie teete, kui teie walitsuses ei ole.) ...see kriisiõhkkond saab ka edasi kestma, ja mina arwan ühtlasi, et Eesti rahwale ei tule sellest kasu, kui meil kriis kestab, sellest ei ole kasu meie rahwamajandusele ega meie ettewõtlikkusele. Sellepärast on loomulik, et need, kellest see oleneb, ka wastawad järeldused teewad. Kui aga tahetakse, et kõik endist wiisi peab edasi minema, siis arusaadawalt on wastutus neil, kes nii edasi lähewad.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Weberman'il.

E. Weberman (rhsw.): Minu lugupeetud eelkõneleja, arwustades praeguse walitsuse majanduspoliitikat, tõi muuseas ette mitmesuguseid andmeid arwudes, nende hulgas ka statistilisi. Peaks ju tõesti selge olema, et statistiliste andmetega arwestades ja neid käsitades, on tarwis esiteks täpsust ja teiseks järjekindlust. Ei saa wõtta statistilisi arwusid üksikult, neid oma soowidekohaselt wälja noppides ja siis terwest reast, teiste hulgast wabalt interpoleerida, oletades, et see wahe, mis nimetamata jäänud, wõib nii ja niisugune olla. Peale selle on weel eksitus lugupeetud eelkõnelejal selles, et tema rääkis „elukalliduse indeksist Eestis“. Minule näib, et meil igatahes üldist elukalliduse indeksi Eestis senni täpselt wälja töötatud ei ole, kuid kuulates ettetoodud andmeid ja lahti lüües statistika kuukirja wiimase numbril, selgus, et indeks, millest rääkis lugupeetud härra Einbund, ei olnud mitte elukalliduse indeksi Eestis, waid Tallinna turuhindade indeks, ja sedagi ainult toiduainete 5 grupi kohta: jahu, raswad, piim, munad, sool, suhkur. Ja need on kaks sootu isesugust asja. Mis tegi siis härra Einbund neid andmeid tuues? Ta wõttis jaanuarikuu nimetatud 5 toiduainete grupi indeksi, mis oli 110, ja wõttis siis juulikuu, kus indeks on 115 — ergo — interpoleerida wõib igaiüks: waadake, kuidas elukallidus on tõusnud ja seda terwest Eestis. Härra Einbund jätab aga wahele märtsikuu indeksi, mis oli 115,4 ja juunikuu indeksi, mis oli 110. (K. Einbund, põl.: Kas elukallidus ei

ole siis tõusnud?) Kindlasti on ta tõusnud, kuid kui Teie statistilisi andmeid ette toote, siis olge täpne ja järjekindel.

Teiseks, kui Teie sõrdele sedasama riigi statistika keskbüroo poolt väljaantud materjaali, siis näete, et hindade tõus ei alanud mitte siis, kui kogumeeste walitsus lahkus. Turuhindade indeksi wäljaarwamisel wõetakse meil aluseks, nii kui teada, 1921 a. keskmised hinnad kui 100. Wõtame siis 1921 aasta. Selgub, et jaanuarikuul 1921 aastal oli Tallinna turuhindade indeks 116, siis langes tema kuude wiisi 111, 106, 103 jne., jõudis oma miinimumini, 79, 1922 aasta märtsikuus, siis juba hakkas indeks tõusma. Waadake, kui tundelik on elu; juba siis hakkas elukalliduse indeks tõusma, kui kullatagawara alles sulama hakkas: 1922 aasta lõpul on indeks juba 90—92 ja 1923 aastal, kui weel täiesti teie, kogumeeste walitsus kestis, oli juba 101 ja 102. Niimoodi ei saa mitte statistilisi andmeid tarwitada, kui wõetakse terwest arwude reast üksikud meelepärased, nopitakse nendest soowitawad numbrid wälja ja interpoleeritakse siis tõele mitte wastawalt ja oma sihtide kohaselt.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Einbund pidas tarwilikuks tähendada oma kõne wahel, et meie, see on „Waba Maa“ kirjastusühisusel on mitu korda rohkem krediiti kui „Kajal“. Eksiarwamiste ärahoidmiseks on mul õiendada järgmist. Kõigepealt on meie kirjastusühisuse läbikäik aasta aruannete järele 2 korda suurem kui „Kaja“ oma. Sellepeale waatamata on meie konto-korrent 1. mail tänawu aasta 2 miljoni peale arwatud, kusjuures tarwitatud summa mitte terwelt 2 miljonit täis ei olnud. Diskontot meil sel ajal üldse ei olnud. „Kajal“ oli sel ajal Eesti pangas awatud krediiti, kus „Waba Maal“ alla 2 miljoni oli, aga terwelt 19.650.000 marka. Mina arwan, et Riigikogu liikmed härra Einbund'i seletusest ise oma järeldused wõiwad teha.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. härra Einbund'il.

K. Einbund (põl.): Asjaliku õiendusena pean tähendama, et see nii ei ole. Kui palju praegu „Waba Maal“ wõlgu on Eesti pangas, seda ei wõi mina teada ja

sellepärast pean uskuma ka peatoimetaja andmeid. Aga minu kuulmise järele on teil 4 miljoni ümber. (Segane wahelühüe A. Anderkopp'i, töer. poolt.) Aga nüüd lubage öelda, et kirjastusühisusel „Kajal“, ühisuse krediiti ainult 2 miljonit marka on. (M. Martna, sd.: Kas rohkem ei ole?) Lubage, lubage, see, mida Teie kõnelele seal nendest 17 miljonist, see ei ole mitte „Kaja“ otsekohene krediit, waid see on seltskondliku maja krediit, mida härrad kõigist teie rühmadest asutawad. Aga igatahes selle seltskondliku maja härrad ei kuulu kõik meie sekka, waid need kuuluwad kõikidesse rühmadesse. (Saalis üldine müra.)

Juhataja K. Wirma: Palun rahu.

K. Einbund (põl.): Jah, see krediit on seltskondliku maja krediit. „Kaja“ krediit on ainult 2 miljonit. (M. Martna, sd.: Kas krediit wõi wõlg?) Wõlg.

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. härra Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Mina pean wabandama lugupeetud Riigikogu liikmete ees, et ma wäikeste asjadega weel nende tähelpanu kinni pean, aga mina pean tarwilikuks andmeid õiendada, mis ebaõigena ette toodakse. Kas „Kaja“ peale tema majade kedagi weel toetanud on oma summadest, seda teab ta ise. Aga põllumeeste majal on oma krediit olemas, see on 6 miljonit Eesti pangas. Kui Teie tahate üksi rääkida trükikodadest... (K. Einbund, põl.: Igatahes meil on 2 miljonit.) ...Meie trükikojal on praegu krediiti üle 4 miljoni ja minu andmete järele on Teie trükikojal Eesti pangas 17½ miljonit.

Rahaminister O. Strandman: Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Kõigil on ju praegu teada, et minu wäikene isik on nugade peal eriti kahe ajalehega Tallinnas, „Päewalehega“ ja „Kajaga“, ja siis peale selle nende kahe ajalehe taga seiswa rühmaga. Ei lähe päewa mööda, kus mina ühes wõi teises nendest lehtedest oma wastu sihitud artiklit ei leia ja sellepärast oleks loomulik, — see paistis ka härra Einbund'i kõnest, — et need artiklid niiwõrd peawad mõjuma, et mina selle tagajärjel oma tasakaalu peaksin kaotama, et minul seda külma-

werd ja tagasihoidlikkust mitte ei peaks olema, mida kindlasti waja on. Kui härra Einbund siin närwilikkusest rääkis, siis juhtis ta selle juures just minu peale. Mina pean ütleva, et härra Einbund siiski eksib, ja kui mina olen suutnud oma elus külma-wareline olla ja oma närwid alal hoida, siis just wiimasel ajal ja wõib olla sellepärast, et mul kindlasti oli teada, missuguste raskustega rehkendada tuleb. Mina ei teadnud mitte, nagu härra Einbund ütles, lüli-lülilt, kuidas meie rahaasi saab edenema. Mina arwan, et selleks on tarwis üleinimlikku jõudu. Minul kahjuks seda ei ole ja wõib olla seda härra Einbund'il on, ja ta tulewikus meie rahaasjandust paremini korraldab. (M. Martna, sd.: Kas Teie seda tundmist seal leidsite?) Seda mitte, aga arwamised wõiwad lahku minna. Minul isiklikult on väga raske tegutseda, aga olen tõesti häid närwisid alal hoidnud. Seda kõiki, minu härrad, olen ma ette näinud.

Mina luban enesele tsiteerida seda, mis mina „Waba Maas“ kirjutasin. See on wist minu wiimane kirjutus „Waba Maas“. (M. Martna, sd.: Noh, noh!) Ei, ei, aga tulewikus wõin jällegi kirjutada. (Üldine naer.) Mina kirjutasin nii: „Põllumeestekogud — maaliit — on meil üks kord walitsusest wäljas olnud, nimelt terve Asutawa Kogu aja. Ja meie nägime, missugust poliitikat nad siis ajasid. Tuletame meelde nende teguwiisi landeswehri sõja ajal. Kuid siis jäädi wait, tunti, et terve maa wastu on, kui aga pärastpoole põllumeestele nende kohuseid riigi wastu meelde tuli tuletada, siis pandi niisugune agitatsioon käima, kõneldi kongressidel niisugust keelt, mis rahwaerakondliku walitsuse seisukoha meie jõukamate kihtide eest raskeks tegi. Kui seda suudeti 1919 ja 1920 aastatel, missuguse muusika kogud nüüd lahti lasteks, kus nad ennast igapidi on korraldanud, kus suurim hulk Eesti pangast wälj-laenatud 4½ miljardist nende käes on, kus nendel 2 päewalehte tarwitada. Ja kuigi uus walitsus tahaks rohkem just põllumeeste huwides talitama hakata, mine tee seda praegu, kus kõik riiklikud rahad wälja laenatud — katsu seda põllumeestele selgeks teha.“

See on ka minu kirjutatud. (A. Tupsits, põl.: See ongi Teie stiil!) See on minu kirjutatud ja sellepärast loomulikult on see minu stiil. Kui Teie

härra Rebase stiilis kirjutate, siis on muidugi raske ära tunda.

Nii siis, mis närwidesse puutub, siis ei pruugi mina närwe härra Einbund'ilt, ei „Kajalt“ ega „Päewalehelt“ laenama minna.

Nüüd läheme härra Einbund'i kõne juurde sisuliselt. Härra Einbund ütles, „Teie tahate wana kaewu kinni ajada“. Mina ütlen, heameelega katsuks selle wana kaewu kinni ajada, aga kuidagi moodi ei saa seda teha. Meil on kogu aeg tundmus, et kuhu nüüd need waluatad lähewad, mis meil on. Ühel wiimastest Wabariigi Walitsuse koosolekutest, kus härrad pangadirektorid osa wõtsid, seletati, et minewal aastal nowembrikuus on 200.000 naelsterlingit Inglismaalt laenu tehtud ja nüüd maikuuks ära maksetud. Waadake, härra Einbund, see on... (K. Einbund, põl.: Palju Teil Ameerikasse wõlga on?) Waadake, see on siis see 500.000 ober-osti. See ei ole mitte härra Westel'i, ka mitte minu ajal ja wõib olla see, kes seda laenu tegi, see on wist Teie kõige lähem praegune kaastöeline, kelle käest teie kõigeparemad andmed saate, ilma, et teie minu poole pööraksite. (M. Martinson, põl.: Scheel läks ju praegu laenu tegema, ja kui tema saab, siis tuleb tulewikus maksta.) Seda laenu ei ole weel saadud, aga kui teie selle laenu tagasi lükkate, siis ei tule maksta. Mina arwan, et kui Eesti rahwas wõla enese peale wõtab, siis tasub ta selle ära.

Siis küsib härra Einbund, kas endise walitsuse ajal wõi praeguse walitsuse ajal parem oli. Mina pean ütleva, et endise walitsuse ajal, härra Einbund, on parem olnud. Kui meie seda rahataktikat edasi ajaksime, siis saaksime tükk aega hästi elada. Kui seda wana kaewu ei oleks, siis saaks niikaua elada, kui teie walitsus tuleb. Kahjuks, ei saa aga meie niisugust poliitikat jätkata. Teie ütlesite, et härra Baars'iga on skandaalne lugu, et kuidas tema ära läks ja korraga oli kaks miljonit wälja antud. (K. Einbund, põl.: Waadake, tulek ja minek oli skandaalne, terve lugu oli skandaalne, kuidas tuldi ja mindi.) Lugupeetud Riigikogu liige härra Einbund on põllumeestekogude liider ja kõigil rahwasaadikutel on teada, et meil tänawu Eestis oli seemnekriis, ja see 400 miljonit laenu on peasjalikult antud seemnekriisi lahendamiseks. Jah, minu härrad, ma

usun, siiski wõib wähe närwisid kaotada, kui teie kuulete, et põllumeeste esitaja tuleb ja ütleb, see olla skandaal, et endine rahaminister 2 miljonit kuldrubla põllumeestele seemnelaenu on andnud. Ma arwan, siin on loomulik küsida, mis on skandaalne, kas niisugune rahaministri tegevus wõi niisugune põllumeestekogude wäljaastumine, kes sarnase etteheitega siia Riigikogusse tulewad. Mina õieti ei tea, milles teie arwates see skandaalne lugu seisis, aga mina tean, et see raha on seemnewilja jaoks wälja antud. Kui nüüd üldse raha wäljaandmises etteheiteid teha, mispärast seemet osteti, siis arwan mina, et see ikkagi liig on. (Segane wahelhüüe K. Einbund'i, põl. poolt.) Ma ei tea, härra Einbund, miks Teie seda ütlete, sest härra Baars'i ajal anti laenu just wiljaseemne peale. Ja ma kordan, härra Baars'i ajal on 2 miljonit kuldrubla ümber laenu wälja antud, selleks, et põllumeestele seemnewilja muretseda. Kui teie leiate, et see õige ei ole, siis olge head, tulge ja öelge seda selgesti, aga mina sain härra Einbund'i sõnadest seda aru, et härra Baars'ile just selle laenu andmise suhtes etteheiteid tehakse. Ma usun, iga ministri kohta wõib wäga isesugusel toonil rääkida, aga et sarnaselt iga riigi walitsus oleks pidanud talitama, see on päris selge, niisuguseid wõtteid on senni Eestis ainult kommunistid tarwitanud, teisest aga mitte, ja et praegu seda tehtakse see ei ole meie Riigikogule sugugi auks. (M. Martinson, põl.: Aga mitu miljonit on neli miljonit kuldrubla.) Kui teie veel juurde arwate 2 miljonit, mis wanu wõlgu on maksetud, siis teie saate need 4 miljonit. (K. Einbund, põl.: Wõlgu on meil ikka maksetud.) Jah, jah, ja neid on wäga palju maksta. See on see wana kaew, et meil veel wõlgasid maksta tuleb. Need maksetakse ka, on maksetud, ning tehakse seda veel, sest ega meie veel pankrotid ei ole. (K. Einbund, põl.: Mis Teie siis kõnelete?) Noh, mis ma siis kõnelen, wõi millest ma siis kõnelema pean?

Härra Einbund räägib pikalt ja laialt, et meie majanduselus on mingisuguse segaduse sünnitamine maad wõtnud. Nagu mina juba ütlesin, on praegu minu isiku, minu poliitika wastu wõitlus käimas täies ulatuses, ja mina usun, et sarnane wõitlus ometi rahustawalt maa meeoleolu peale ei mõju, kindel on, et see segadust wälja kutsub, ja suure segaduse wälja kutsub. See on ju ometi päris kin-

del. Kui härra Einbund ja teised tema toimetatawa lehe toetajad arwamisel on, et see meelirahustawalt meie rahwa meeoleolu peale mõjub, siis wõib ta seda küll lastele rääkida. (A. Tupits, põl.: Wast wõiksite oma enne jõulust ülespidamist meelde tuletada.) Mina rääkisin vähemalt tött. Teie aga kirjutate pika pealkirjaga, et kõik kullatagarad Eesti panga warakambris alles on. Tulge nüüd, härra Tupits, ja öelge, kas oli Teil wõi minul õigus. (A. Tupits, põl.: See ei ole õige. Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Kuulge, kas Teie magasite?) Mina ehk räägin sellest pikemalt. See on aga kindel, et Teie sellest suurte tähtedega „Kajas“ kirjutasite.

Mis puutub elukallidusesse ja tollidesse, siis rääkisid sellest siin härrad Einbund ja Johanson. Kommisjonis, kus need küsimused arutamisele tulewad, räägime sellest pikemalt. Praegu tahaksin öelda, et kui räägitakse, et meil elukallidus on tõusnud tollide tõttu, siis on selles ainult osa tött, sest suurema jao produktte, mida meie tarwitame, saame kodumaalt. Et aga elukallidus tõusnud on, see on peasjalikult selle tagajärjel sündinud, et meie mark oma ostujõust ühe osa on kaotanud. Ja selle wastu tuli abinõusid otsida. Härra Einbund luges „Kajast“ majandusnõukogu koosoleku referaadi ette. Selles referaadis on minu mõtted moonutatud. Siin pean ma siiski oma kohuseks veel öelda, et majandusnõukogu koosolek kinnine oli, ning et majandusnõukogu esitaja palus, et sellest üldse ei kirjutataks. „Kajas“ seletatakse seda, mida mina sel puhul kunagi ei ole ette kandnud. Moonutada wõib ju iga kõnet ja et „Kaja“ toimetuses moonutamise peale meistrid ollakse, sellejuures ei ole mul mingisugust kahtlust. (A. Tupits, põl.: Ei ole õige!) Mis ei ole õige? (A. Tupits, põl.: Esiteks ei olnud koosolek kinnine, teiseks oli referaat täpne.) Minu härrad, selleks on siin esimees olemas, kes teile seletab. Mina tean aga, et kõik majandusnõukogu koosolekud kinnised on. (K. Einbund, põl.: See ilmus ka teistes lehtedes.) See on wäga halb, et see teistes lehtedes ilmus, kuid see on õige, et need teated moonutatud olid, sest kõik, mis „Kaja“ minust kirjutab, on alati moonutatud. Kas teie seda teete wõi teewad seda teised, kuid õige on, et teie kõiki, ei ühtki asja ei too sarnaselt esile, nagu ta tõesti on. (K. Ast, sd.:

Aga kas rahaminister tegi ikkagi ettepaneku tollisid tõsta wõi mitte?) Ma seletan seda kohe, kui see teid huwitab. „Kaja“ ja „Päewaleht“ olid endistel aegadel nisu ja jahu tollide asjus päris wait, siis tõstis härra Martna weel sel ajal, kui härra Westel rahaministriks oli, süüdistuse, et see tollitõstmine Roterman'i tehaste kasuks tehtud olewat. Wist oli härra Westel see, kes tuli siia kõnetooli ja seletas, et tema ei olla mölder ega tema sugukonnas pole möldrit olnud ja sellepärast tema ei saa tollide tõstmisest kasu. Mina pean kahjuks ütleva, et minu perekonnas olid möldrid minu lell ja minu wana ja wana-wanaisa on ka möldrid olnud, aga Roterman'i tehastega ei ole mul küll midagi ühist. Ma lugesin ühest lehest, et Roterman on tollide tõstmisest kasu saanud, teisest lehest jälle, et Puchk on kasu saanud. Mina pean aga ütleva, et minul ei ole iseenesest soe ega külm, kas nüüd oma tehase kinni paneb Puchk wõi Roterman. Et aga see küsimus, mis meil praegu arutamisel, suure tähtsusega on, siis on loomulik, et Riigikogus see küsimus otsustatakse. Mina kandsin ka walitsusele ette, et nisu ja nisujahu tollid tulewad anda Riigikogu otsustada. Meie esitame seaduseelnõu Riigikogule, kus tema täies ulatuses kõigi materjaalidega komisjonis arutusele tuleb, kus siis walitus oma seisukoha ütleb ja Riigikogu wõib otsustada, missugust wahekorda tema nisuterade ja tollide wahel maksma tahab panna. Mina vähemalt saan ehk siis sõimust lahti, nemad hakkawad ehk kellegi teise wastu kõnelema ja jätawad mind rahule.

Tänane „Kaja“ on jälle pikema artikli toonud meie nisu- ja jahutollide tõstmisest. Ma ei tea, mis sarnase artikli ajakirjas äratoomisega kätte tahetakse saada, aga nähtawasti ei julge teie... (A. Tupits, põl.: Kas Teil omal see asi selge ei ole?)... ja teil on siis hea kritiseerida ja peale tungida. (A. Tupits, põl.: Siis on ikkagi õige, et Teie kaubandus - tööstusministee-riumile peale pressisite, et seaduseelnõu kokku seataks.) Jah, päris õige. Kaubandus-tööstusministee-riumi ametnikud on kõik aeg selle poolt olnud, et nisujahu ja terade wahe peaks suur olema. Mina arwan — las Riigikogu otsustab, aga teil ei ole julgust otsustada, küll aga on teil julgust sõimata. (S e g a s e d w a h e l h ü ü d e d.) Mina aga tean ühte, et Roterman nisuteri praegu meile

ei jahwata... ta tahab neid Soome wälja saata, et tema tolli wälja ei kannata. Wõib olla, et Roterman'il õigus on, wõib olla ka mitte, igatahes on teil temaga sidemed palju lähedamad kui meil. (W a h e l h ü ü e: Kuidas nii?) Noh, härra Kuusik on ju Roterman'i juures direktoriks. (K. Einbund, põl.: Kuidas Puchk'i weski lugu on?) Härra Puchk'i weski saab kahe kuu pärast wal- mis, nagu ma seda täna kuulsin, nii et tema weel nisuterade pealt teenida ei ole saanud. (A. Tupits, põl.: Aga „Waba Maa“ lubas ammu, et weski walmis saab.) Ega „Waba Maa“ Puchk'ile weskit ei tee, ega ka teie Roterman'i juures ei jahwata. Ma arwan aga, et jätame nüüd need möldrid ja weskid rahule, see on küll lõbus wahejuhtumine, kuid läheme siiski asja juurde, mis nii tihti ajalehtedeweergudel on seisnud, nimelt waloriseerimise juurde. Härra Einbund räägib teguwõimsatest ettewõtetest, kellele waloriseerimise kaudu on ülekohut tehtud, räägib kõiksugu rahwuslikust krediidist jne. Ma arwan aga, et see küsimus wäga lihtne on ja palju selgem, kui seda siin kujutatakse. Teie ütlete, ah, mis Kukk ja Strandman waloriseeriwad ja mis nemad ka on, meil on kaks ajalehte käes ning kukutame nad. Siin otsitakse abinõusid, et aga waloriseerimist takistada, kuid seda ei ole leitud. Sakste tegewuse wastu okkupatsiooni ajal otsiti ka sarnast paragrahwi, aga ei leitud seda mitte ja ma arwan, et teie wist ka praegu jätetegi ot-sima asjata paragrahwi waloriseerimise wastu. Isegi härra Soots waikib ja ei teata, kas see õiglane on wõi mitte. Ma tean, et rahulikul ajal, enne sõda, oli palju leski ja waeseidlapsi, kelle warandused mahutati riigi paberitesse ja obligatsioonidesse. Öelge, mis nad sellest said? — Mitte midagi.

Ja kui nüüd rahwa raha on suurtes summades wälja laenatud inimestele, kes on tahtnud teenida ja, wõib olla, ongi teeninud, kas on siis riigil õigus... (J. Soots, põl.: Mikspärast riigipank nõuab sisse waloriseeritult, aga ise ei anna?) Kas Teie teate, härra Soots, mis riigipank teeb? Ta wõtab markasid tähtajalisele hoiule 100 marka — 1 kroon. (J. Soots, põl.: Aga kui enne on sees olnud?) Kahjuks on Eesti pangal üldse wähe hoiu-summasid ja see on kahju, et Eesti pank ei ole suutnud erasummasid hoiule saada, wõib olla, wäiksemad summad on olnud,

kuna suuremaid summasid seal minu teada ei ole. Wäga õieti on tarwitatud siin kõigeõiglasemat margapuud, raha, mis liikumas igapäew, seda ei waloriseerita; kui teil on wekslilaen kolme kuu peale, kui teil on jooksew arwe, neid ei waloriseerita. Panete teie aga pika aja peale hoiule, siis waloriseeritakse ja on teil konto-korrent arwed määramata aja peale, need waloriseeritakse. Ma leian, see teguwiis on täiesti õige ja ei midagi halba ei ole siin. Praegu tuleb aga wõlgnikkude streik wõi mäss parempoolsetest ringkondadest, mis ikkagi läbi kukub ja seega end naeruwäärseks teeb.

Kui meie nüüd edasi läheme frangi wõi krooni juurde. Räägitakse, meie wahekord Lätiga olla halwaks läinud ja et miks wõtsime meie krooni, mitte aga frangi aluseks. See ei ole põhimõtteline küsimus. Kui ei meeldi kroon, siis pandagu ta frangiks, tähtis on, et kindel alus leitaks, millele meie oma rahaasjanduse rajame, aga kui need motiivid täpselt pikalt ja laialt ette kanti, siis ei olnud minu teades härra Einbund see mees, kes frangi wastu hääletas. Nüüd tagantjärele siunama tulla, ei ole minu arusaamise järele mingit mõtet. Wõi tahab härra Einbund siin öelda, et tema juba tol ajal lüli-lüli järele ette nägi, et see meie majanduse hukatusse wiib, kui frangi asemel krooni wõtame, siis oma hoiatawa hääle tõstis, kuid seda keegi kuulda ei wõtnud. Mina arwan, et Eesti ja Läti sõprus ei ripu ära kroonist ega latist, waid hoopis teistest asjaoludest, ja kui minul korda läheb Lätiga tollisid ühtlustada, siis mitte sellepärast, et meil kroon ja neil frank on, waid sellepärast, et silmas pidasime, kuidas meie majanduslikud huwid seda nõuawad. Minu arwates on see niiwõrd wäiklane asi, et selle juures pikemalt peatada wist küll mingisugust põhjust ei ole.

Edasi seletas härra Einbund, et deflatsioon katsuti läbi wiia kahe abinõuga: eelarwe kokkutõmbamisega ja krediitide kokkutõmbamisega ja ütles, et need abinõud ei ole nähtawasti tagajärgi andnud, waid on tarwitusele wõetud kolmas abinõu — see on — waluuta marga wastu müümise kaudu deflatsiooni läbiwiimine, kuid see olla halb abinõu. (K. Einbund, põl.: Praeguses olukorras.) Seda ütlete peale minu seletust koridoris, enne ei öelnud Teie mitte „praeguses olukorras“.

Mis eelarwe kokkutõmbamisesse puutub, siis peab ütleva, et meie eelarwe

tänawu aastal on wäga ohtralt kokku seatud ja on krediite nõutud, mida walitus, kes juba kauemat aega tegutsemas oleks olnud ja kes eelarwe kokku seadnud, tingimata kärpima oleks sunnitud olnud. Sellepärast tuleb eelarwe kokkutõmbamise juures resultaate palju raske mini saawutada, kui endistel aastatel. Ma mäletan, et ka endistel aastatel siin suured raskused ees olid ja alles minewal aastal detsembrikuus arwas rahaminister, et temal eelarwes puudujääk tuleb, kuna tegelikult siiski ülejääk oli. Sellepärast selget pilti anda praeguse eelarwe kohta aasta keskpaigas on wäga raske. Ühte wõib siiski öelda, et meie oleme suutnud oma eelarwe mitte ainult tasakaalu wiia, waid meil on eelarwes ülejääk, kaunis suur ülejääk. Oleme suutnud teatawa summa rahamärke ära häwitada. Kui suur see nimelt on, on mul kuu keskpaigas raske öelda, kuid nende päewade sees, kui minul sellele kohale, põllumeeste kiuste, jääda tuleb, wõin ma wastawad andmed ette kanda. Pean ütleva, et meie oleme suutnud oma eelarwe tasakaalu wiia ja õieti on see rahaministri esimene ja otsekohene ülesanne. Sellel alal olen mina suutnud seda läbi wiia, muidugi on waidlemist seal juures küllalt olnud.

Mis puutub krediitide kokkutõmbamisse, siis peab ütleva, et sellel alal on küll wäga wähe korda läinud. Augustikuul oli wiimaste teadete järele krediite üle 5 miljardi. Kui härra Einbund wähegi õiglane tahab olla, peab tema ja peawad ka teised ütleva, et krediitide kokkutõmbamine mitte üksi tahtmisest ära ei ripu. Ei saa käsku anda, et tooge need 5 miljardit siia. Krediitide kokkutõmbamine ei ripu mitte üksi pangast ära, waid ka teistest asjaoludest. See on meil praegusel ajal tõesti üks wäga raske operatsioon sellepärast, et meil krediite on uisapäisa wälja antud. Kui härra Johanson räägib waranduste maksustamisest, siis arwatawasti arwab tema nende maksu alla panemist, kellele 5 miljardit wälja laenatud. Siin teete küll endile pettepildi. (M. Martna, sd.: Need on pennimiljonärid!) Kas nemad sedagi on? Wõib olla, et nende hulgas üldse miljonäärisid pole, ja et teil seal korda läheks suuri maksusid saada, ning sellega Eesti riigi eelarwet ja majandust päästa, need oletused jääwad pettepildiks. (M. Martna, sd.: Aga kaudsed maksud ja tollid, need on need raswased härjad.) Mina olen, härra Martna,

Teiega teoreetiliselt täiesti ühel arwami-
sel, et kaudsed maksud soowitawad ei
ole, aga tulge ja katsuge seda natukenegi
teisiti seada, mina annaksin oma koha
heameelega Teile. Otsekoheste maksu-
dega ei saadud Eestis ei ka Soomes, Lätis
ega ka Wenemaal soowitawaid tagajärgi
kätte, waid ka seal wiidi üle kaudsete
maksude peale. On kindel, et otsekohe-
sed maksud on paremad, kuid praktiliselt
ei saa seda läbi wiia. Kui teie arwate, et
see läbiwiimine üksiku inimese wõimuses
seisab, siis olge head ja tehke katset ja
kui teie rühm suudab mind uskuma panna,
et see läbiwiidaw on, siis olen esimene,
kes selle poolt hääletab.

Härra Einbund seletas, et waadake,
kui waluutaga rahamärgid kokku tõmma-
takse, siis on see halb, kuid mina arwan,
et see on alati riikliku emissiooni põhimõte
olnud, et paberraha ja waluuta, wõi
ütlemel metalltagawara, peab teatawas
tasakaalus olema. (K. Einbund, põl.:
Ma seletasin, et ostate kullaga
kokku.) Aga millega siis Teie ostak-
site? Kui 1922 aastal, wõi ka üks aasta
tagasi oleks hakatud meie paberraha kul-
laga kokku ostma, siis ei oleks meil
praegu mingisugust majanduskriisi karta.
Kahjuks on seda aga liig hilja tegema ha-
katud. Kui meie, teie oma ütelse järele,
4 miljoni kuldrubla wäljaandmise juures
ainult 400 miljonit Eesti marka sisse tõm-
banud oleme, siis on see wäga kurb, oleks
pidanud wähemalt 800 miljonit sisse tõm-
bama, kuid lugu on see, et meie ei saanud
kaheksasadant miljonit kokku tõmmata
sellepärast, et meil olid kohustused
makssta wäliswaluutas ja selleks tuli 200
tuhat naela wälja anda. Kahjuks tuli
wana kaewu täita ja sellepärast oligi asi
nii halb. Kunni wanad asjad weel jätku-
wad, on tingimata wäga suurt jõupingu-
tust waja, et seda kõike läbi wiia, ja pea-
wad tõesti head närwid olema, et sellel
kohal püsida. Minul on igatahes palju
paremad närwid kui teil, ja kõige selle peale
waatamata, mis teie minu wastu kirjutat-
nud olete, olen täiesti aru saanud, et marka
tuleb nii kaua kokku tõmmata kunni mark
stabiilne on. Kas meie selle kätte saame
metsamüügi, wõi mõne muu läbi, on üks
kõik ja sel silmapilgul, kui margal kate
olemas, jätame deflatsiooni, seda olen
mina alati öelnud. Deflatsioon on ainult
abinõu selle sihi kättesaamiseks. Kui teie
teist teed näitaksite, kui teie Riigikogus,
oma häälekandjas, wõi „Päewalehes“ ühe
õigemaa tee näitaksite, oleksin kohe selle

poolt, kuid siin ei ole keegi seda õigemat
teed näidanud. Siin rääkisite, et eelarwe
kokkutõmbamine ei ole mitte soowita-
waid tagajärgi andnud. Wõin öelda, et
kõik hädatarwilikud wäljaminekud on täi-
detud niipalju, kui krediiti on nõutud. Ka
piimatalituse laenudeks antakse wälja
wäga suured summad. Mina isiklikult
olen täiesti nende laenude poolt olnud ja
ei ole siin takistusi mitte teinud.

Mis puutub maaparanduse laenudesse,
siis ma ütlen, et seal olen mina küll takis-
tusi teinud ja nimelt sellepärast, et neid
laenusid osalt wäga halvasti on tarwita-
tud. On rahad wälja wõetud ja ei ole
mitte midagi ära tehtud. Härra põllutöö-
minister lubas mulle teateid koguda, aga
härra Kerem on wiimasel ajal ära olnud
ja mul ei ole teada, kui kaugel need tea-
ted on. Need on niisugused laenud, mida
hädajaal wõib edasi lükata.

Siis räägib härra Einbund weel wälis-
laenust ja awalikust arwamisest selle
laenu tegemise kohta. See on üks küsi-
mus, mis wäga tõsine on, ja mina pean
ütlemel, et niikaua, kui Eesti ajakirjandu-
ses niisuguseid artikleid kirjutatakse, sel
ajal kui wälislaenu tegemine päewakorral
— kirjutagu „Kaja“, „Päewaleht“, wõi
„Waba Maa“, wõi kes tahes on ükskõik —
sellega wälislaenu tegemist halwatakse.
See on Eesti omapärane nähtus ja see
meile kasu ei too, ning on tulewikus õieti
riiklikult suureks hädahuks. See on
päril selge ja kui ei taheta aru saada, ja
kui niisugust wäiklast asja agitatsioonina
teise wastu ära tarwitatakse... (Wah-
helhüüe A. Tupits'i põl. poolt)...
Kuulge, härra Tupits, Teie olete noorem,
Teie olete kord mulle kiitust awaldanud,
et ma korrektne olen, olge nüüd ka kor-
rektne. (K. Einbund, põl.: Ega Teie
siis Riigikogusse ei tule õp-
pust jagama.) Mina Riigikogus wõin
Teile õppust anda ja Teie mulle ka. Mina
ütlen, et see on see, mis meilt igasuguse
laenutegemise wõimaluse ära wõtab. (A.
Tupits, põl.: Wäga hästi enne
jõulut.) See on, siis ei olnud mingi-
sugust laenutegemist käsil ja mina rääki-
sin tõsiasju selle kohta, kuidas meie seis-
kord on. Mina wõin Teile andmeid tuua,
härra Tupits, kui see Teid huwitab, et
meie seisukord wäljamaal palju paremini
teada oli, kui meil... (J. Hünerson,
põl.: Missugune hädahädaht siis
meie kirjutustest on. A. Tupits,
põl.: Kui niisugune inimene saadetakse.)... wäljamaa walwab meie

järele väga hästi ja kõige selle järele, mis meil sünnib. Hädaoht on see, missugune meeoleolu walitseb ühe wõi teise abinõu kohta. Kui Teie teatawat abinõu enne maha teete ja sellest midagi wälja ei tule... (Wahelhüüded paremalt poolt. J. Temant, põl.: Aga kui niisugune inimene saadetakse. — J. Hünerson, põl.: Ajalehed kinni panna!) Teie ei tea, mis ülesandel keegi sõitis, see on walitsuse salajane otus, ja Teie, härra Temant, ei tea seda ka praegu mitte, mis ülesandel keegi kuskil on käinud, waid Teie räägite kuulujuttude järele ja teete pikki artikleid. Kui kellelgi oma Eesti asi kallid on, siis tema seda mitte ei tee. (Hulgalsed wahelhüüded paremalt poolt.)

Ma ei taha mitte Riigikogu kannatust kaua kinni pidada, sest mul on teiste kõnelejatega ka wäike kana kitkuda. Kahjuks ei ole härra Anderkopp siin, aga ma ütlesin temale, et tema natukene wanaksjäänud andmetega opereerib. Need andmed, wõib olla, on maikuust pärit, aga praegu on nad pisut teised, osalt on ka nemad halwemad, kui härra Anderkopp ütles. Kahjuks peab ütleva, et iga walitsus, nagu härra Anderkopp tähendas, tõesti päranduse on saanud ja sellega peab opereerima, mis tal on.

Nüüd oleks loomulik tollidest rääkida, kuid neil on see asi komisjoni antud, kus arutamisele tuleb ja wõib olla härra Johanson lepi sellega, et ma tollidest praegu ei räägi. Mina tahtsin aga teistest küsimustest rääkida, milles mina härra Johanson'iga oma kogemustes ja arwamistes täiesti lahku lähen. Härra Johanson on nähtawasti arwamisel, et seadusandlikul teel wõib ülejõu elamisele, priiskamisele jne. piiri panna. Niisugused arwamised on väga kaua maailmas walitsenud. Wõtame wana ajajärgu, siis näeme, et niisugused mehed, nagu Caesar ja Augustus, kes ise mitte väga ilusat ja karsket elu ei elanud, tahtsid Rooma riigis elu väga ilusate seadustega, küll abielu, kokkuhoidmise jne. teatawatesse rööbastesse suruda. Aga uuem aeg on öelnud, et ka geenius siin wõib eksida, ja et niisugused abinõud õieti kuskil tagajärgi pole andnud. Kui teie kõrtsid sulute, siis läheb joomine koju, ja kas teie tahate meie põhiseaduse wastu politseid koju wiia igasse perekonda? (L. Johanson, sd.: Kasta nüüd ei ole salaurgastes! Wahelhüüded pahemalt poolt.) Politseitund on meil küll,

ja ma arwan, et kõrtsis wiisakas ollakse, aga et joomine salaurgastesse läheb, see on selge. (L. Johanson, sd.: Oma maa wiin tuleb sisse ja siin tuleb walitsust süüdistada.) Ajalugu on tõesti näidanud, et määrustega seda teha ei saa, see illusion tuleb jätta.

Siin räägite teie, mikspärast ei ole tõstetud uhkusajade tolli, wõi joowastawate jookide tolli. Need tollid on nii-kui-nii väga kõrged ja nende sissewedu ei jõutud tolli tõstmisega mitte sulguda. Ollakse arwamisel, et see sissewedu tolli kaudu ei sünni, waid sünnib kontrabandi näol. Need, kes Nõmmel elawad, teawad, et igapäew käiakse siidipesu ja siidisukke pakkumas ja wõite päris kindel olla, et ükski paar ei ole tollide kaudu sisse tulnud. Wiinad näiteks tuuakse kontrabandina sisse, sest et nende tollid liig kõrged on. (L. Johanson, sd.: See on iseenesest mõistetaw, aga korruptsiooni wastu tuleb wõidelda.) Kahjuks minu käes ei ole politsei ega piiriwalwe. Aga kui kellelgi teatav suur majanduslik huwi on midagi kätte saada, siis ei aita seal ükski politsei, ükski walitsus, waid tuuakse sisse ja siin ei ole midagi ära teha.

Meie pahempoolsetes ringkondades on praegu üldine arwamine, et meie marga langemises ja margakursi kõikumises on peaasjalikult süüdi spekulatsioon. Mina pean ütleva, et ärewad jutud, eriti ajakirjanduses, ka kindlasti halbu tagajärgi on andnud, kuid need on ainult kaasakiskuwad nähtused ja peapõhjus on ikka palju sügawam, tema on meie majanduslikkudes oludes. Ja niipea kui teie selle peapõhjuse kaotate, kui teie margale kindla aluse panete, kaob igasugune spekulatsioon. Kui teie margale kindla aluse, kindla katte panete, siis ei saa ükski spekulant ei marka alla ega üles wiia. (Wahelhüüded pahemalt poolt: Selle wastu meie ei waidle.) Noh, siis oleme päris ühisel seisukohal. Niikaua kui seda kindlat alust ei ole, ei aita waluuta kontrolöörid, nõnda et minu arusaamise järele tuleb nende asjade peale selge silmaga waadata. (L. Johanson, sd.: See on iseenesest mõistetaw. Wahelhüüde J. Hünerson'i, põl. poolt.) Kuidas, härra Hünerson, minu lähtekoht oli hoopis teine. Mina ütlesin, et need wõiwad ainult segadust tuua. (Wahelhüüded.) See on nähtus, mis ei ole mitte peapõhjus selleks. See on kaasaskäiw ja väga halb

nähtus ja tema karakteriseerib meid väga halvast seisukohast. Et tema siin peapõhjuseks oleks, seda ma ei usu.

Nüüd tuleme metsa juurde tagasi. Härra Einbund räägib siin, et loovat tööd tuleb teha, raha tuleb siia ja sinna wälja anda, aga kust Teie selle raha wõtate? Paberraha, mis meil riigikassas olemas? Eesti pangal on ka teda olemas, ja teda wõib muidugi juurde trükkida, sest paberit jõuame meie veel väga kaua osta. Kui Teie selle peale wälja lähete, et loowaks tööks tuleb paberraha trükkida ja wälja anda, siis ma olen juba enne öelnud, et niisuguseid teoreetikuid on ka enne olnud, oli õieti väga tark inimene — Walter Rathenau, kes ka niisugust poliitikat propageeris, aga tagajärjed on näha olnud, ja Saksamaa on nüüd hoopis teisele seisukohale tulnud, ja see mis tema praegu teeb, seda pidi tema osalt raske- mates, osalt kergemates tingimustes tegema, kui meie, sest Saksamaa ressursid on hoopis teised kui meil. Ja kui nüüd Saksamaalt 15 miljardi kuldmarga eest wälja on wiidud kapitaale, kas Teie siis arwate, et meil ka seda on tehtud. Ma arwan, et meil on ainult mõni 1000 naela wälja wiidud. Nõnda et neid abinõusid, mis nüüd Saksamaal on, kus nemad praegu sihikindlalt oma margakursi parandamisele asunud, neid abinõusid meil mitte ei ole. Aga teiselt poolt ei ole meie ka veel kaugeltki nii kaugele läinud, kui Saksamaa oma rahaasjandusega läks. Aga kui meil praegu närwid ära ütlewad, kui härra Einbund'i kaaslased siin nõudma hakkawad ja kui siis Riigikogu selle läbi wiib, et meil raha trükkima hakatakse, ja seda igale poole andma hakatakse, põllumajanduse tõstmiseks, asunikkudele jne., et seda loowat tööd teha, mis teie arusaamise järele meie majanduslikku seisukorda parandab, siis on see kõige kardetawam tee, siis sammute teie sedasama teed, mida sammusid Poola ja Saksamaa. Aga wäiksel rajariigil, kes 5 aastat on elanud, on siiski palju raskem siin pääseteed leida, kui oli Saksa riigil, kel 1000 aastane ajalugu seljataga, kel kõigeparem tööstus ilmas oli ja kellel ka suured kapitalid wäljamaal olid. Mina ei soowiks selle Eesti riigimehe nahas olla, kes oma peale wõtab seda wankrit ülespoole wada. Ja et siis krediitide kokkutõmbamine palju suurem ja et siis kõiksugu ette wõtted 10 korda rohkem selle all kannatawad, see on päris selge. Ja et meil siis nälg ja häda maad wõtab ja et õieti

siis see tulla wõib, mis meid ida poolt wõib üle ujutada, see on wõimalik. Ja mina arwan, et enne, kui nüüd siin niisugust propagandat teha ja kõike seda, mis ette wõetud riigimajanduse terwendamiseks, maha teha, tuleks parem näidata, kuidas asju parandada. Kui aga siin selleasemel ainult insinuatsioonidega tullakse, siis arwan mina, et meie sellest, et oma rahaasju parandada, veel kaugel oleme, ja see on kurb asi. Riigikogul on teada, et minul on raske koorem kanda, aga mul on närwid korras, ja mina lähen omalt kohalt ainult siis, kui Riigikogu ütleb, et ma minema pean. Siis lähen mina kohe ja annan oma kohused üle teisele, kes seda asja paremini tegema hakkab. Aga mina arwan, et Riigikogul oleks siiski huwitaw teada saada, mis see teine siis tegema hakkab? Kui tema paberraha hakkab wälja andma, mida meie trükkida wõime, sellega meie küll kaugele ei saa. (K. Einbund, põl.: T a h a k k a b r a h a s i s s e w õ t m a.) Aga kust Teie siis sisse wõtate, see, mis sisse tuleb, seda wõtame meie ka sisse. Aga kui Teie praegu paberraha hakkate wälja andma ja aasta wõi kahe pärast hakkate teda sisse wõtma, siis olete ise enne pankrott ja terwe riik on pankrott. (K i i d u a w a l d u s e d p u b l i k u m i h u l g a s t.)

J u h a t a j a K. Wirma: Palun publikumi rahu pidada. Faktiliseks märkuks on sõna rkl. Tupits'il.

A. Tupits (põl.): Rahaminister härra Strandman seletas siin, et tema seletused ajaleht „Kajas“ ei olewat mitte täpselt edasi antud. Pealegi ütles ta veel, et see majandusnõukogu koosolek olewat kinnine olnud ja imestas, kuidas seal olewat tohtitud teateid awaldada, ja et härra Tõnisson isegi olla lubanud seda asja järele uurida. Minul, kui asjaosalisel, oleks järgmist seletada. Mina läksin kell 5, enne majandusnõukogu koosoleku algust, sinna koosolekule. Majandusnõukogu esimees härra Tõnisson tuli minu juurde ja palus mind nime sisse kirjutada. Mina ütlesin, et mina ei ole liige, waid juhuslikult sinna tulnud. Istusin koosoleku algusest kunni kella 8-ni seal ja kirjutasin selle referaadi, mis „Kajas“ ilmus. Selle aja jooksul ei öelnud keegi poole sõnagagi, et see koosolek kinnine oli.

Teiseks on see referaat täiesti wastaw härra rahaministri seletustele. (Töö-hoolekandeminister Chr.

Kaarna: Ärge tühja juttu ajage, teised inimesed olid ka seal.) Ja just sellepärast wastabki ta tõele, et seal teised inimesed olid, kes seda kinnitada wõiwad. Härra Wirma seadis koosolekul küsimuse üles, samasulise, millest siin referaadiski jutt, et kas ta rahaministrist aru sai, kui see seletas, et tema lootused ei ole täide läinud, ja et seisukord raskemaks läheb, olgugi, et tagawarasid on kulutatud, ja et missugused wäljawaated on edaspidi, kui sennised sammud tagajärgi ei ole andnud. Härra Wirma seadis punktipealt need küsimused üles ja nii on rahaministri kõne siin õieti edasi antud, aga mitte moonutatud.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna Riigikogu esimehel.

Riigikogu esimees J. Tõnisson: Riigi majandusnõukogu koosoleku kohta wõin mina tähendada: riigi majandusnõukogu on juba oma tegewuse algusel otsuse teinud, et kõik tema koosolekud on kinnised, sellepärast, et seal arutatakse riigi majanduslikka küsimusi, mis nõuavad põhjalikku selgitust, ilma et wõimalik oleks neid awalikkuse ette kanda. Ja on otsustatud, et ajakirjandusele antakse teateid ja andmeid riigi majandusnõukogu tegewuse kohta sekretariaadi kaudu. See korraldus anti ajakirjandusele teada ja ei ole ka senni ajakirjanduse esitajad selle otsuse põhjal riigi majandusnõukogu koosolekutest osa wõtnud. Peale selle olen mina ühel eelmisel koosolekul rõhutanud ja meelde tuletanud, et riigi majandusnõukogu kohta niisugune otsus veel praegu maksab. Wiimasel koosolekul wõtsin mina eriti ja rõhutasin, et eelmistest koosolekutest on ajakirjanduses andmeid toodud, ilma et neid oleks sekretariaadi kaudu saadud, ja palusin, et seda mitte enam ei tehtaks, wastasel korral olen mina sunnitud selgitama, kes need süüdlased on olnud. Et riigi majandusnõukogu koosolekule ka Riigikogu liikmed, kes mitte ei ole riigi majandusnõukogu liikmed, tohiwad ilmuda, selle kohta ei ole kahtlust olnud. Seda on ennegi olnud. Kui mina wiimasel koosolekul härra Tupits'ilt olen järele küsinud, kas tema oma nime on kwoorumraamatusse kirjutanud, siis ei tähendanud see muud, kui et mina olin unustanud, kes oli põllumeeste rühma esitajana riigi majandusnõukogus. Ja ei wõi see kellelegi põhjust anda arwata, nagu oleks riigi majandus-

nõukogu koosolekute awalikkuse kohta teine seisukoht wõetud, kui enne maksimas oli.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tonkman'il.

K. Tonkman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Riigi majandusnõukogu liige olles, olin mina ka tähendatud koosolekul. Koosoleku alguses ei ole mitte öeldud, et koosolek kinnine on. (J. Tõnisson, rhw.: See on üldine kord!) Pean tähendama, et mõnikord on see otsus tehtud, mõnikord mitte. Edasi pean tähendama, et riigi majandusnõukogu esimees umbes kella 9 ajal wõi hiljem, koosoleku lõpul ütles, kus mitmesugused küsimused arutatud olid, et täna wäga tähtsaid küsimusi arutatud on, tuleb seda koosolekut kinniseks lugeda. (J. Tõnisson, rhw.: Lihtsalt, seda mina ei ole öelnud.)

Juhataja K. Wirma: Sõna on faktiliseks märkuseks töö-hoolekandeministril.

Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Faktiliseks märkuseks sõna wõttes pean tähendama, et ka mina olin tähendatud majandusnõukogu koosolekul. Lõpupoole juhtis üks majandusnõukogu liigetest tähelpanu selle peale, et koosolekul wäga tähtsaid, kuid mitmeti veel selgumata küsimusi on puudutatud, mis ei peaks mitte ajakirjanduses ilmuma. Küsiti, kas on hoiatatud ajalehe kirjasaatjaid. Selle peale seletas majandusnõukogu juhataja, lugupeetud Riigikogu esimees härra Tõnisson, et asi iseenesest selge: mitmel korral on juba öeldud, et majandusnõukogu koosolekud on kinnised. Tema ei tihkawat arwata, et selle koosoleku käigust keegi kirjutaks, et inimene leiduks, kes hakkaks siin puudutatud üksikasju awaldama.

Juhataja K. Wirma: Sõna on järjekorras rkl. Jans'il. (Wahelhüüded: Waheaeg.) On ettepanek, määrata waheaeg. (Häälatakse.) Nähtawana enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 6.50 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma.**

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster.**

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Jans (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu erakorralise istungjärgu puhul leidsin tarvilikuks sõna võtta mõne walitsuse sammu kohta seletuse pärimiseks, võib olla ka arwustamiseks. Kuid kõik see, mis täna siit kõnetoolilt ette kantud, eriti härra Einbund'i kõne, köitis minu tähelepanu sedawõrd, et mina oma esialgsest kõnekawast loobusin ja nende mõne küsimuse juures peatada tahan, millest härra Einbund rääkis. Juba praeguse walitsuse ametisseastumise puhul tähendasin mina, et walitsuse poliitika ei saa mitte olla selle wäikese inimeste grupi, kes walitsust moodustawad, poliitika, waid walitsus tegutseb selles sihis, nagu määrab jõudude wahekord, eriti need jõud, mis erakondade näol walitsuse seljataga. Käesolewa Riigikogu kokkutuleku põhjuseks on Eesti panga, kui riigipanga, laenude waloriseerimise küsimus, kõik muud küsimused on kaasaskäiwad nähtused. Ei ole sellepärast ka ime, et täna selle küsimusega siit kõnetoolilt peale hakati ja eriti härra Einbund seda puudutas. Härra Einbund'i kõnest, mina leian, tuleb kõigepealt järgmist oletada, mida ka tõendab ajakirja „Eesti Majandus“ nr. 30 artikkel, et Eesti panga laenajad ei taha oma wõlga selles wäärtuses, nagu nad on saanud, tagasi maksta wõi ei taha üldse teda tagasi maksta. See mittetahtmine on nii kaugele läinud, et tähendatud ajakirja nr. 30 otsekohe öeldakse, et „ühe asja on Eesti panga juhatus oma wiimase ringkirja puhul täiesti arwestamata jätnud, nimelt asjaloo, et tema laenajatekogu enesest kujutab ühe suurema majandusliku ja poliitilise jõu Eestis ja laenajate streik, kui nii öelda wõiks, pangale äärmiselt kardetawaks võib saada. Waloriseerimise otsus on loonud ühise laenajate frondi panga vastu ja ei ole kuigi raske otsustada, kelle kahjuks wõitlus lõpeb, kui löömine lahti läheb.“ Mis see tähendab? See tähendab, et meie walitsuse katse vastu Eesti panga laenusid waloriseerida, see tähendab, Eesti riigi warandust, mis äri-meestele wälja on antud, kuigi mitte täies wäärtuses, siis wõimalikult suures osas tagasi saada, — koondatud jõud seisab. Need isikud, ja nende isikute taga seiswad poliitilised ja majanduslikud grupid, kes kaugelt suurema osa Eesti panga, see tähendab Eesti riigikassa laenudest on

saanud, need tulewad ja ütlewad, et meie ei maksa, et asi läheb löömiseni, kui seda waloriseerimise kawatsust tahetakse läbi wiia. Öeldakse awalikult, meie oleme Eesti riigikassast raha saanud, aga tagasi meie seda ei maksa. Kui harilikul ajal keegi seda oleks öelnud ajakirjanduses wõi kuskil mujal seltskonnas, siis oleks see isikute ringkond seltskonnas täiesti wõimatuks saanud. Meil on aga seisukord niisuguseks kujunenud, et seda mitte ei häbeneta awalikult öelda, ja kui siin põllumeeste rühma liider kordab sedasama, just neidsamu wäiteid, mis „Eesti Majanduse“ artiklis ette tulewad, ja seega tunnistab, et see, mis „Eesti Majanduses“ öeldud, on Eesti põllumeestekogude seisukoht. Mina sellest seletusest, mis härra Einbund siit kõnetoolilt andis, kuidagi teistmoodi aru saada küll ei suuda. (K. Einbund, põl.: Mis seletus see oli, kas sellest, et tagasi maksta ei tule.) Teie motiweerisite seda Eesti panga waloriseerimise katse vastuolekut sellega, et ütlesite, tema olla ülekohtune. (K. Einbund, põl.: Mina ütlesin, et waloriseerimine iseenesest on õigustatud.) Teie ütlesite seda pärast seda, kui mina tähendasin, et waloriseerimine mitte mõni rööwimise akt ei ole, waid et see on Eesti panga wõte, et wäljalaeatud summasid wastawas wäärtuses jällegi riigikassasse tagasi saada. Teie leidsite, et see õige ei ole ja motiweerisite seda sellega, et Eesti pank olla nõudnud deebitoridelt, et nemad maksku 1-seks augustiks oma wõlad ära wõi waloriseerigu nad, kuid et 1-sel augustil rahalaenajad praeguse kursiga raha kokku ei saa, siis olla see sundinud neid oma laenusid waloriseerima ja see waloriseerimine olla ülekohtune. (K. Einbund, põl.: 25% tuleb laenule lisa!) Härra Einbund, mina ütlesin Teile, ja Teie näitasite seda ka ise, et kõnealolewad laenud, õigemini üks osa nendest, on saadud siis, kui Eesti mark oli krooniga wõrreldes weel võib olla 1 kroon — 10 Emk. Need laenud on paigutatud teatud warandustesse, mis Teie seletuse järele nüüd oma wäärtuses langenud olla. On selge, et kui need wäärtused, need Eesti pangast saadud rahaga ostetud asjad wõisid oma wäärtust muuta, siis laen ammu pidi antud olema. Nemad ei ole mitte saadud kursiga 1 kroon — 100 marka, waid 1 kroon — 10, 20, 30, 40 marka, ja kui nüüd Eesti marka wõi laenusid walori-

seerida kursiga 1 kroon — 100 marka, siis on see laenusaja ikkagi kohustatud ainult 50 ja vähem protsenti tagasi maksma ja selle vastu waielda, et mitte wõla täis wäärtus, waid 50 wõi 20% tagasi maksta tuleks, oleks niisugune ülekohtus, et seda wõiks, mina ei tea, kas wõi riigiwarguseks wõi koguni riigirööwimiseks nimetada. Eesti pank ei ole, nagu rahaminister seda seletas, kellegi käest mingisugust laenu saanud... (K. Einbund, põl.: Härra Jans, mina ostsin omale wiljapeksugar-nituuri ja wõtsin selleks laenu 25.000 mk., nüüd tuleb aga sellele 25% juurde maksta.) Kuidas 25%?

Mina tahtsin küsimuse juures peatada, kas nüüd Eesti pank on temalt laenusaanutelt õigustatud nõudma nende laenude tagasimaksmisi niisuguses suuruses wõi wäärtuses, nagu ta seda ise andnud on. Mina leian, härra Einbund, ühes oma põllumeestekogudega seletab, et waadake, meie saime Eesti pangast laenu ja asetasime saadud laenu mingisugustesse äridesse, kaupadesse jne. ja oleme selle aja jooksul nende kaupade ja äride pealt kahju saanud. Sellepärast ei taha ka nemad Eesti panka täies wäärtuses saadud laenu tagasi maksta. Mina ei tea, kas nüüd Eesti pank wõi riigikassa peab olema mingisugune lapsehoidja Eesti põllumeestekogude ärimestele ja nende eest hoolt pidama, et nemad mitte kahju ei saaks. Ometi, kui seda raha wõeti, siis wõeti teda selle peale, et temast kasu saada. Tuleb küsida, kas need laenusajad wõtsid laenu teadlikult selleks, et enam mitte tagasi maksta, saates selleks otstarbeks walitsusesse oma mehed, kelle ülesandeks oli Eesti rahakursi langetada ja siis lasta sel teel nullifitseeritud laenu kustutada. Mulle näib, et on õige, et neil oli see kawatsus juba alguses, siis kui laenusid wõtsid. Pealegi on mõned laenuwõtjad seda otsekohe seletanud, et nemad laenusid täies wäärtuses tagasi ei mõtlegi maksta. Ja kui nüüd põllumeestekogud tulewad ja kaitsewad niisugust seisukohta, siis mina ei leia mingit wabandawat asjaolu niisugusele teguwiisile, sest see on tõesti riigiwaranduste läbilöömise õigustamine teatud grupi isikute kasuks. Kui rewolutsiooni ajal on teatud wäärtused rahakursi langemise tõttu ühede isikute käest teiste kätte läinud, siis on neid wäärtusi wõitnud just meie põllumeeste taga seiswad ringkonnad, seda nimelt

majade ja talude peal olewate obligatsioonide nullifitseerimise abil, sel teel on läinud nende kaukasse suured summad. Aga meie põllumeestele sellest weel ei aita, nüüd tahetakse saada weel lisa Eesti pangast ja öeldakse, et nemad olla ikka weel waased, et neile tuleb ikka weel abiraha anda. Ma ei tea, mis sülelapsed nad on, et nemad weel kuidagi oma jalgadel ei seisa, waid et keegi peab omast taskust neile ikka weel armuandi andma. See on siis kogu loogika, mida härra Einbund'i kõnest Eesti majanduse üle wõib ammutada. (K. Einbund, põl.: Pange meile maksud peale, maksude vastu keegi ei waidle.) Siin ei ole jutt maksudest, waid siin on jutt sellest, et kui keegi Teile midagi laenas, et temal siis täielik õigus on neid laenusid samas wäärtuses tagasi saada, nagu tema nad Teile andis. See on nõnda õiguse seisukohast waadates, olgugi et mõni mees arwab, et kui tema oma kõrtsi- ja kaartiwõlad ära maksab ja teisi wõlgasid ei maksa, et ta selle peale waatamata aumees on. Tõeline aumehelikkus nõuab aga, et riigikassast mitte wäärtusi ei wõeta ja seda weel oma poliitiliste sõprade kaudu, sihiga, et neid mitte enam tagasi maksta. (K. Einbund, põl.: Kes seda tahab?) Kui üks meie poliitiline suurrühm järjekindlalt Eesti marka langetab ja lihtsalt sellel seisukohal asub, et waadake, meie oleme jõud ja muud midagi ei ole meil riigikassa üelöömise õigustamiseks tarwis, nimelt rühm, kes „Kajale“ ja „Eesti Majandusele“ wäga ligilad seisab, siis mina ei tea, missuguseid abinõusid niisuguste isikute vastu peaks tarwitusele wõetama. Mina leian igatahes, et kõik see Eesti pangast laenuandmine ja laenuwõtmine, mida Eesti põllumehed korraldawad oma juhtiwate jõudude kaudu, on ülekohtune, ja et need isikud, kes ülekohtuselt talitawad, peab raha walitsemisest kõrwaldatama. See on kindlasti üks nõudmine, mis on eeltingimiseks sellele, et Wabariigi Walitsus meie majandust terwendada suudaks. Kui on olemas tõesti nii hoolimata isikuid, kes ütlewad, et nemad riigiraha, mis nemad oma kätte saanud, mitte tagasi ei maksa, waid oma kätte jätawad, siis ei ole siin muud midagi teha, kui nendelt isikutelt laenu sunduslikult sisse nõuda. (K. Einbund, põl.: Weel kord, pange maksud! — J. Holberg, põl.: Kes maksab makse?) Igatahes nüüd põllumehed minu arusaamise järele on küll vähem

maksu maksnud, kui nemad teenimata kasu on saanud. Sõjaajal, kui Tallinnas Peeter Suure kindlust ehitati, olid põllumehed seal suuremad tegelased, kes siis ka sealt tublisti raha sisse tegid, ja ma ei tea, kui palju need aumehed ometi lõpuks tahavad. Siin on huwitaw just see, et kogu aeg on olnud olemas suur teenimiswõimalus, kuid rikkaks ei ole need härrased ikka weel saanud. Nemad ei lepi mitte waremsaadud summadega, waid nüüd tahawad nad weel keelduda oma wõlgade tagasimaksimisest, öeldes, et see äriline tegewus, mida nemad saadud rahaga algatanud, on olnud täiesti kahjutoow. (Segane wahelhüüe põllumeeste rühmast.) Teie ütle site minule omal ajal, et mina rumal olen, sellepärast, et mina ei olewat mitte rahasisse teha oskanud sahkerdajate kaasabil. Mina leian, et igatahes see seisukoht täiesti autu on ja et just Teie ringkondades igasugused rahwuswahelised awantüristid ja igasugused kahtlased subjektid on tegutseda wõinud, mis on ka Eesti wabariigi ja rahwa õnnetus.

Kuna aga nüüd täiesti sõda on kuulutatud Eesti marga waloriseerimisele, ja öeldud, et kui teie selle wõitluse lõpuni tahate wiia, siis waatame, kes lõpuks wõitjaks jääb, siis on teada, missuguste ringkondade käes margalangetamise asi on. Oleks tõesti huwitaw kuulda, kes on siis need asjasthuwitatud isikud, kes streiki tahawad teha ja kes Eesti wabariigi kahjuks tahawad wõitluse läbi wiia. Mina arwan, ainukene abinõu selleks on Eesti panga laenusajaate nimekirja, mis teatud piirides teada on, awaldamine, et seltskond ja rahwas teada saaksid, kes need mehed on, kes Eesti rahwa raha tahawad tasku pista ja kes õieti elukalliduse ja margakursi langemise poliitikas oma majanduslikku mõjuwõimu teostawad. Mina igatahes teen selle saladusliku nimekirja kohta, mis Riigiwanema üteluse järele wäga huwitaw, ettepaneku, et see huwitaw nimekirja seltskonnale ja meile teatawaks tehakse. See on minu arwates üks abinõu, mis marga waloriseerimise wastu ettewõetud sõjakäigu nurja ajada wõiks.

Ma tahtsin peale selle Eesti panga kohta mõne sõna öelda, nimelt selle wahekorra kohta, mis Eesti panga ja rahaministri wahel on. Härra Anderkopp tähendas täna siin, et Eesti panga juhatuse ei ole suutnud weel korralikku rahapoliitikat ajada, teda tulla uuendada ja Waba-

riigi Walitsusel, õieti rahaministril, nagu ei oleks wõimu selle asutuse üle. Mina waatasin siis Eesti panga põhikirja ja selle täiendusi ja leian, et Eesti pank on täiesti Wabariigi Walitsuse wõimu all, Wabariigi Walitsus wõiks seal tõepoolest tarwilikud muudatused läbi wiia. Nimelt on Eesti panga põhikirjas, eriti ta muudatustes öeldud, et Eesti panga juhatuse liikmed seisawad Eesti wabariigi teenistuses, neil on samad õigused ja kohustused, mis Eesti wabariigi ametnikkudelgi, ja et Eesti panga juhatuse allub täiesti Wabariigi Walitsusele, eriti rahaministrile, kes täiesti selle panga tegewuse järele walwab. Ma tahaksin paluda härra rahaministrilt seletust selle üle, mis siis takistab seda muudatust seal tarwilikult läbi wiia, kui seda on tarwilikuks leitud. Eesti panga tegewus on sündinud senni kinniselt. Minul isiklikult ja minu parteiseltsimeestel, wõib olla, ka paljudel teistel Riigikogu liigetel ei ole teada, kuidas seal on toimetatud, missugused olid rahaministri juhtnõõrid, missugused tegewusalused on olnud panganõukogul, kelle käes wäga suured wolitused, missugused abinõud on seal tarwitusele wõetud, pangasjade korraldamiseks, missugused isikud seda saamatut wõi koguni kuritahtlikku poliitikat on ajanud; — igatahes, et meie rahapoliitikas mingisugune siht oleks, wõi vähemalt see siht õige oleks olnud, seda ei ole käesolewal juhtumisel keegi öelnud, ei ole ka seda põllumeestekogud toonitanud. Mina paluksin weel ka Eesti panga asjades rahaministrilt seletust, kuidas wõis Eesti pangast pikaajaliste laenude wäljaandmine sündida, nii et terve aeg on hüpoteekarlaenusid antud, kuna Eesti panga põhikirja ei luba muid laenusid, kui lühikeseaja-laenusid, mille termin on kõigerohkem 6-kuuline. Kuidas on see siis nüüd tulnud, et Eesti pank on niisuguseks pikaajaliste laenude pangaks muutunud, nii et isegi mingisugune asjatundjate komisjon, ma ei tea, kelle poolt see kokku kutsutud oli, on tarwilikuks leidnud märkuse teha, et tuleks ellu kutsuda Eesti panga juurde hüpotekaar-osakond, kuhu kõik sennised pikaajalised laenud peaks üle wiima. Mikspärast ei ole seda juba ammu tehtud, ja kuidas siis need lühikeseajalised laenud Eesti pangas on wõinud muutuda pikaajalisteks laenudeks, mille tõttu õieti see segadus meie rahaturul osalt on tekkinud — nende küsimuste kohta paluksin ma selgitust. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna:

Mis selgust seal saab? On laenatud ja tagasi ei jõuta maksta.) Mul on veel üks küsimine. Nimelt räägiti täna siin ja veel rohkem Riigikogu kuluarides, et kawatetakse mingisuguseid wabariigi ettevõtteid wõi wabariigi warandusi, kas ära müüma wõi rendile andma hakata. Mul oli juhus näha üht kawa, kus tahetakse muuseas ära anda riiklik põlewkiwikaewandus. Ministeeriumi poolt on korraldused tehtud, et selle ärimehega, kes wastawa ettepaneku tegi, wahekorda astuda. Igatahes kawatsused juba on. On palju asutusi, kellele Eesti wabariik on määratu suuri summasisid andnud, need asutused aga, nagu teada, ei suuda laenusid tasuda, järelikult peaksid nad Eesti panga põhikirja järele Eesti panga omaks langema. Miks ei leidu ühtegi muud ettevõtet, kui ainult Eesti põlewkiwikaewandus, niisugune ettevõte olewat, mida wäljamaalased omaks wõtta tahaksid. Küll on põllumeestekogud asutanud ettevõtteid, aga mitte ühtegi nende hulgast ei leidu sarnast, mida wäljamaalased tahaksid kasutada, mida Eesti riik wõiks oma kätte wõtta ja eksploateerimiseks edasi anda.

Lõpuks peaks Wabariigi Walitsuse poliitika kohta selgust nõudma, kuidaswiisi on see wõinud juhtuda, et Eesti pank ladius riigikassa kullatagawara arwel raha wälja ärimeestele ja igasugustele ettevõtetele ilma tagatise nõudmata, et wäljantud raha wastawas wäärtuses kord panka tagasi tuleks. Margawäärtuse langemine toob seda kaasa, et kuigi Eesti pank iga aasta oma direktoritele suuri gratifikatsioone edurikka tegewuse eest annab, seletades, et olla nii ja niipalju kasu saanud, kuna Eesti panga tegewus tõepoolest niisugune on, et ta aegamööda iseenast likwideerib, sest et marga langemisega lõpuks temal mingisuguseid wäärtusi kasutada ei saa olema. Nii et kõik need gratifikatsioonid ja tantjeemid, mis Eesti panga direktoritele antud, ei ole mitte puhaskasust antud, waid põhikapitaali arwel ja tegelikult mingisugust sissetulekut seal saadud ei ole, waid ärimeestele on rahalaenamise eest protsenta juurde makstud, mitte ärimeeste käest saadud.

See on igatahes imelik, et Eesti wabariigi rahaministrid seda kõike on lasknud sündida, kuigi nendel Eesti panga põhikirja järele õigus oli wahele segada.

E. Luts (ühw.): (W a h e l h ü ü e :

Kes Teile ette kirjutas?) Kes teie juristidele ette kirjutab, kui nad maha loewad? See pole sugugi ime, kui mina, tööline, tulen ja maha loen, palju lollim on asi, kui juristid maha loewad.

Meie teadsime juba ette, mida sel walitsusel siin seletada on. Seda ei kirjutanud mitte üksnes „Waba Maa“ ja „Postimees“ igapäew, waid sisuliselt on seda poliitikat aetud kogu Eesti demokraatliku wabariigi kestwuse aeg. Seda poliitikat on aetud 6 aastat, kuid seda aeti enemalt ühes Päts'iga, ilma maaliiduta. See oleks lapsik arwamine, et praegu teistsugust poliitikat aetakse. Seda poliitikat on aetud enne ja aetakse ka praegu. Selle poliitika hüüdsõnaks on ja jääb: Wõta ja aja tõusiku tasku, mis iganes wõtta on. Teiseks hüüdsõnaks on: Kägista igauhte, kes niisuguse korra wastu julgeb hakata.

Päts ja Westel alustasid kullatagawarade häwitamist ja praegune walitsus katsub seda lõpulikult läbi wiia, et ära raisataks wiimased kuldükid, mis veel olemas. Päts müüs metsa, wana ja uut rauda, masinaosasid, ühe sõnaga kõike, mis talle kätte puutus. (Üldine naer.) Sedasama teeb ka praegune walitsus. Einbund ja Päts pidasid klaperjahti ärksamate töölistegelaste peale ja praegune walitsus jätkab sama poliitikat. Kellele kaebada praeguse walitsuse peale? Meie ei ole kunagi selle wastu olnud, et siit Riigikogu kõnetoolilt rahwale tõtt öelda, ja see tõde on järgmine: Riigikogult praeguse walitsuse kohta nõuküsimine tähendab rahwa saatmist Ponsiuse juurest Pilaatuse juurde. Eile olid needsamad erakonnad, kes siin istuwad, Ponsiuseks, kuid täna on nad Pilaatuseks, kes enese üle tahawad kohut mõista. See on igatahes rahwa ninapidi wedamine, kui sotsid kutsuwad Riigikogu kokku... (Segane wahelhüüe J. Piiskari, is. poolt.) Oodake, Teie saate ka!... ja tahawad Riigikogule walitsuse peale kaebama minna, keda nad mõne kuu eest alles pukki upitanud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Teie hääletasite ka walitsuse poolt!) Ei hääletanud... (Wahelhüüe: Miks teie wastu ei hääletanud?) ...Miks meie ei hääletanud? Meie hääletasime ju wastu. Üldse on tänased sotside kõned näidanud, et nemad mingisugust manööwrit tahawad toime panna. Kutsuti Riigikogu kokku, et walitsuse tegewust arwustada, kuid nüüd katsuti pehmelt ühest ja teisest kohast ja natuke puudub veel, et

walitsusele mitte lillekimp ei annetatud selle eest, et ta kõik hästi teinud. Meie töörahwa esitajad ei saa sellele kogule kaebama minna, sest see kogu on ühes praeguse walitsusega süüdlane. Kohtumõistjaks võib olla ainult... (W a h e l h ü ü e: K o m m u n i s t!) ...töörahas. Meie rühm awaldab walitsuse seletuse puhul järgmise deklaratsiooni: „Isegi kõigewähem arenenud töörahwas ei usu enam kodanlist walitsust, seisku see koos K. Päts'i fashistidest wõi demokraatliku liidu ja tööerakonna ninameestest, tehku ta ükskõik missuguseid sõnu majanduse terwendamisest, margakursi kindlustamisest ja kogu kurnamiskorra päästmisest. Kuus aastat on töörahwas kuulnud patenteeritud demokraatide ja sotside sõnu, ning oma naha peal tundnud nende tegusid. Töötawa rahwa määratu enamus ei oota ega looda nende erakondade walitsustelt enam midagi peale rahwahulkade häda ja wiletsuse suurendamise. Töörahwa klassiteadlikumal osal on selge, et kodanlus ja sotsid on oma riigiga pankrotis. Majanduslik pankrott hoiti ära senni sellega, et puudujääk kaeti nõukogude Wenemaalt saadud kullaga. Nüüd, kus see lõpul, tahetakse wiimased metsawõsud maha müüa, et katta wäljaminekuid, milleks ärakurnatud töörahwalt nõuetawad maksud ei ulata. Walitsewad kildkonnad ei küsi, mis saab siis, kui wiimased kullatükid maha müüdüd ja wiimased puujändrikud wäljamaale kuputatud. Nad laastawad ja warastawad täna, sest nad on ühepäewa rõõwliblikad, kelle jaoks ei ole homset päewa.

Poliitiline pankrott on majandusliku põhjamineku paratamatu tagajärg. Ta awaldub praegu selles, et kodanlised erakonnad ja sotsid pea on kaotanud ja mingit pääseteed tekkinud olukorrast ei leia. Kõige tagurlisem kildkond, kelle eestwadajaks on endised tsaari ohwitserid ja nüüdsed demokraatliku wabariigi kindralid, tahab katset teha, kas ei saaks kurnamiskorda kindlustada wäris wasistlise (W a h e l h ü ü e: W a s i s t d a s?) diktatuuriga. Praegusel walitsusel, kes toetub surewa rahwaerakonna, kristliku rahwaerakonna, tööerakonna ja kahte sorti sotside peale... (Ü l d i n e n a e r.) ...ei ole jõudu ega tahtmist wõidelda fashistide wastu, kelle käes on riigiasutustes juhtiwad kohad, (L. J o h a n s o n, s d.: W ö t k e T e i e t e i s d e k o h a d o m a l e!) sõjawäes — staabid, kes män-giwad esimest wiilulit kohtus, politseis, ja

keda toetawad wabrikandid, osa suuräri-mehi, suuremad põllupidajad, aga fashistidel Päts'idel ja kindral Tõnison'idel ei ole mingit majanduslikku tegewuskawa, mis Eesti rahwa praegusest ummikust wõiks wälja wiia. Nad kägistaksid küll töölist ja wäikemaapidajat, aga leiba, tööd, korterit ja maksude kergendust ei suudaks nemad anda. Et see tõesti nii on, näitab see, et just fashistide ninamees K. Päts oma lähemate sõpradega Eesti rahwamajanduse põhja on kõrwetanud. Peaks poliitiliseks rinnalapseks olema, kui arwata, et Päts siis homme selle majanduse üles ehitab, mille suuremaks laastajaks ta eile oli, kui ta presidendi wõi diktaatori nime kandma hakkab.

Klassiteadlik töörahwas teab, kes jaksab töötawa rahwa praegusest ummikust wälja wiia. Seda suudab ainult tööliste, teenijate, töötawa talurahwa, maa- ja merewäelaste ühine wäerind (W a h e l h ü ü e: L e n n u w ä g i p u u d u b!) sel teel, et ta oma walitsuse maksma paneb. Klassiteadlik töörahwas ei koba mitte pimespidi ümber, ta teab, mis ta oma walitsuselt nõuda võib, ta teab, mida töörahwa walitsus teostada jaksab.

Töörahwa walitsuse esimesed ja tähtsamad sammud on pärast wõimule jõudmist: 1) asuda tööstuse ülesehitamisele nõukogude wabariikide liidu toetusel, eestkätt käima pannes täies ulatuses Narwa ja Tallinna puuwillawabrikud, Wene-Balti ja „Dwiigateli“ tehased.

2. Maksma panna täielik tööliste ja teenijate kinnitamine ja muud töökaitse seadused.

3. Wiiwitamata asuda töörahwa korterikriisi lahendamisele, ses sihis linnades otsekohe rekwireerida härraskorterite ülelliigsed toad nende jaoks, kes ilma korterita. (J. P i i s k a r, is.: E i l e w a i d l e s i t e k o r t e r i k r i i s i l a h e n d a m i s e w a s t u.)

4. Ära kaotada kõik ülekohtused maksud, eestkätt kõiksugused maksud maa-harimise õiguse eest, nagu rendimaks, ostumaksud ja nõnda edasi, nagu on tehtud nõukogude wabariikide liidus.

5. Wiiwitamata asuda alalise sõjawäe kojulaskmisele ja selleasemel töörahwa sõjariistu panemisele. (J. P i i s k a r, is.: N a g u n õ u k o g u d e W e n e m a a l!)

6. Wiiwitamata lõpetada süüdistus töörahwa tegelaste wastu, kes wangistatud wõi wastutusele wõetud wõitluse eest kodanlise korra wastu.

7. Raudse käega maha suruda fashistlised ja muud töörahwa waenulikud organisatsioonid. (Hulgalised wahelhüüded: Mis see raudne käsi tähendab? Kus Nanilson on? Kes tulewad wabastada?) Wabastada tulewad töörahwa tegelased, kes türmi pistetud ja türmi pista fashistid, üldse kõik need, kes sinna töörahwa esitajaid saatsid, sest töörahwast on küllalt pigistatud. Need ei tea weel, mis türm on, las' õpiwad tundma. (L. Johanson, sd.: Eestis ei ole nii palju türmisid. — J. Wain, sd.: Need on mõisatöölised, nagu Nanilson.) Niisugust walitsust ei jaksa anda ükski kodanline parlament.

Töörahwa ühise wäerinna rühm rõhub, et walitsuse, kes selle tegewuskawa tahaks ja suudaks ellu wiia, wõib luua ainult töörahwas ühisel jõul. Niisugust walitsust ei jaksa anda ükski kodanline parlament, weel vähem Riigikogu, mis walitud kohutawa hirmuwalitsuse juures, ja mis hiljem weel enam ära puhastatud neist esitajatest, keda töörahwal korda läks sinna saata, waatamata K. Päts'i ja teiste kodanliste ja sotside erakondade poolt etteseadud oksatökte peale. (Wahelhüüe: Oksatökked! Üldine naer.) Okastökked. Niisuguselt Riigikogult midagi loota, on töörahwa eksiteele wiimine. Meie, kui töörahwa esitajate kohus, on seda Riigikogu, kui töörahwa klassiwaenlast, paljastada. Töörahwa esitajate rühm pöörab oma walijate poole: Töölised! Teenijad! Põlluharijad rakkuskäed! Sõdurid! Madrused! Proletaarlased ohwitserid!... (Wahelhüüe: See on üleskutsed!)

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Luts, ma kutsun Teid päewakorra juurde!

E. Luts (ühw.): Teie wõite endid ainult ise aidata!

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Luts, ma kutsun Teid teist korda päewakorra juurde.

E. Luts (ühw.): Aeg on minna sõnade juurest tegudele! Tundke oma jõudu kurnajate káputäie wastu...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Luts, teen Teile kolmanda märkuse. (Kõneleja lahkub kõnetoolilt. Üldine naer.)

H. Laretei (dmb.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Asunikkude, riigi-

rentnikkude ja wäikepõllupidajate nimel sõna wõttes, pean kõigepealt tähendama, et see rühm ei pooldanud Riigikogu erakorralist kokkuastumist waewalt kuu aega enne määratud istungjärgu algust. Ei pooldanud seda sel põhjusel, et temal oli asuniku ülesehitushooaegset optimismi selleks, et arwata, et praegune majanduslik depressioon ei ole mitte sügawalt meie rahwamajanduslikka elundit kinni matta ähwardaw kriis, waid ehk küll sügawale minew, kuid möödaminew nähtus, millest teatud jõupingutusega üle saab. Teiseks ei pooldanud kokkukutsuniist sellepärast, et selle lühikese aja jooksul, mis on möödnud Wabariigi Walitsuse parandussammude maksmahakkamisest, ei ole saanud koguneda andmeid, mis oleksid lasknud otsust teha meie praeguse majandusliku poliitika põhimõtteleiseks heakskiitmiseks wõi hukkamõistmiseks. Mõtlen siin majandusteaduslikult täiesti põhjendatud andmeid, mitte aga juhuslikka üksikult wäljanopitud andmeid. Ei saa ju ometi näiteks suhkru wõi nisu sisseweo wähenemisega ühe wõi kahe kuu jooksul põhjendada tollitariifide tõstmise mõju kaubabilansi balanseerimise ja rahwa konsumptsiooni wähenemise suhtes; samuti nagu teiselt poolt ei saa paari wõi kolme kuu mitmekesiste ja hüppeliste indekside najal tõendada elukalliduse tõusmise tendentsi ja selle rippuwust praegusest majanduslikust poliitikast. Need arwud konstateeriwad ainult teatud närwilikkust majanduslikus elus, mis on loomulikuks tagajärjeks Wabariigi Walitsuse poolt ettewõetud parandawatele sammudele, mis on astunud meie riigi majandusliku depressiooni kõrwaldamiseks. Loomulik on, et kõigi nende abinõude, mis Wabariigi Walitsus Riigikogu heakskiitmisel maksma on pannud, järeldus on paratamatu elukalliduse tõus. Praegu ei ole andmeid selleks, et öelda, missuguse osa tagajärjel see tõus eriti on elule kutsutud, missuguse osa järeldusel wähenenud.

Kui mina asunikkude rühma nimel siiski Riigikogule selle rühma arwamisi ette kannan, siis ainult selleks, et arwustamisele wõtta meie arwates teatuid walehindamisi, mis Wabariigi Walitsus on teinud kokku wõttes meie majandusliku depressiooni põhjusi, ja juhtida Wabariigi Walitsuse tähelepanu mõnede korrektiivide peale, mis rühma arwates tulewad ette wõtta. Wabariigi Walitsus on ühes osas oma kawas, mis ta Riigikogule wiimasel

istungjärgul ette kandis, üle läinud, nimelt on ta tole rohkem kõrgendanud, kui see kawas ette nähtud oli, ja kui see Riigikogule teatawaks tehti. Ka härra Riigiwanem oma üleilses kõnes tähendas selle peale, et tollide kõrgendus on tingimata tarwilik ja eriti tähtis osa Wabariigi Walitsuse majanduslikust programmist, ja et see põhjeb meie rahwamajanduse ülekonsumptsiooni peal. Härra Riigiwanem tähendas, et meie rahwas rohkem tarwitab, kui produtseerib ja selle produktiooni ja konsumptsiooni tasakaalu wiimiseks, eriti aga kaubabilansi balanseerimise üheks mõjuwamaks abinõuks on tollitariifide tõstmine. Mina tahtsin öieti nende põhjaste juures wähe peatada ja mitte lähemalt puudutada üksikuid tollimäärasid, kuna härra rahaminister tähendas, et see Riigikogu komisjoni otsustada antakse, kus siis Riigikogu saab selle kohta oma sõna öelda.

Ei saa kahjuks täiesti täpsete statistiliste andmete põhjal ülewaadet teha, kuid siiski on need andmed, mis ma siin ette kannan, wõetud sarnaselt, et täpsed andmed arwatawasti minu wäidete kasuks räägiwad.

Kui meie waatame oma konsumente, siis wõime meie jaotada neid kahte suuremasse rühma. Nimelt maal elawatesse ja maast ülespidamist saawatesse ja teiselt poolt linnades ja alewites elawatesse konsumentidesse. Riigi 1922 a. rahwalugemise järele on maalelawaid inimesi 72,4% terwest rahwast. Et meil elukutse järele liigituse andmed statistika keskbüroo poolt weel läbitöötatud ja awaldatud ei ole, siis tuleb rahwaarwu liigitamises katsuda teist teed tarwitada. Meil on maal majapidamistest üle 50.000 päristalukoha, üle 23.000 endise mõisa rendi- ja popsikoha ja umbes seesama arw asundustalusid. Kui meie nüüd maalelawat rahwast grupeeriks nende liikide järele, siis meie saaks umbes 50% maalelawatest inimestest, kes oma ülespidamist saawad päristalude majapidamisest — talupidajad, nende perekonnad, töölised, nende perekonnad jne. — umbes 25% rendi- ja popsikohtade ümber grupeeruid, samuti 25% ka asunikka. Siia wahale on wõetud käsitöölised, keda maal wõrdlemisi wähe. Kuna siin alewite andmed sellest 72,4% wälja on jäetud, siis wõib arwata, et käsitöölise arw siin protsentuaalselt suurt rolli ei mängi, ja kuna nad neis asjus, millest ma edaspidi rääkida tahan, teistega ühesugustes tingimustes asuwad,

siis ei ole nende arwu kindlakstegemine mitte wäga tähtis.

Waadates nüüd lähemalt konsumptsiooni ja produktiooni wahkorda, nimelt päristalupidajate ja nende ümber grupeeriwate wahel, siis näeme, et siin küll waewalt mõeldaw on, et nad wähem produtseeriwad, kui tarwitawad; see on peaausjalikult kiht, kes warustab linna toiduainetega ja walmistab meie ekspordi põllumajanduslikku osa. Meie teame, et põllumajandus ekspordis mängib õige suurt osa, ja tema õige lühikese aja jooksul 47—48% terwest wäljaweost wälja tegi ja on tõusnud järjekindlalt kunni 52%-ni läinud aastal ja arwatawasti mitte wähem ka käesolewal aastal. Käesolewa aasta kohta minul protsendilisi andmeid ei ole. (M. Martna, sd.: Kas metsad on ühes arwatud?) Ei ole. Siit meie näeme põllumajandusliku produktiooni suurt osa wäljaweost ja wõime ka tähele panna selle osa kaswamise tendentsi. Meie näeme, et põllumajanduslik eksport hakkab ülekaalu wõtma muu ekspordi üle: ta on paar aastat olnud suurem kui muu eksport.

Umbes sedasama wõime öelda ka renditalude ja popsikohtade pidajatest. Peab küll arwama, et nende üleproduktioon, wõrreldes konsumptsiooniga, ei ole nii suur, kui päristalupidajatel. Mitteülekonsumptsiooni peame konstateerima ka kõikide põllutöölise juures. Kui meie ei saa küll kindlaks teha nende produktiooni ja konsumptsiooni wahkorda, öieti palga ja produktiooni wahkorda, siis wõime ometi kindlasti öelda, et nende palgaolud niisugused on, mis ei luba elu elada, millist wõiksimetada üleliiga suureks konsumptsiooniks.

Nüüd jõuame kolmanda grupi juurde, millise kohta minu suureks üllatuseks põllumeestekogude esitaja ütles, et kui wesiwõsusid meie riigis wõrrelda, siis on asunikud need kõigesuuremad wesiwõsud. Asunikud wõiksid wast olla rohkem konsumeeriw, kui produtseeriw kiht, kuid kui meie tahame siin õiglaselt hinnata, siis ei saa meie mööda minna sellest, et majandusliku momendi juurde wõtame poliitilise momendi. On mitu korda tõendatud, et meie iseseiswuse wõitluse saawutus on täiesti seotud maareformiga. Meie maareformi kiire läbiwiimine — isiklikult olen ma mitmesugustel motiividel arwamisele jõudnud, et pikem läbiwiimise aeg meil poliitiliselt ja majanduslikult palju halwemaid tagajärgi oleks andnud,

kui see kiire läbiwiimine, — tähendab, kolme aastaga läbiwiimine nõudis erakordseid kapitaale investeerimiseks, mida rahval muidugi käes ei olnud, ja mida ükski riik normaaloludel ei oleks julenud eelarwe korras läbi wiia. See on täiesti meie iseseiswuse saawutamisel tekkinud poliitiliste olude tagajärg ja selle momendi peame meie juurde wõtma, kui meie asunikude konsumptsiooni ja produktiooni hindama läheme. Meie peame asunikude majanduse hindamisel sellepärast välja jätma maapinna, mis neil mitte omanduseks, waid rendil on ja mille eest ka riik ei ole weel raha maksnud. Seega ei saa öelda, et asunikude kätte oleks riigi warandus wõlana antud. Kui meie aga selle osa välja jätame, mida meie minu arwates täiesti õigustatud oleme tegema, siis ei saa meie asunikude kihti lugeda kihiks, kes rohkem konsumeerib, kui produtseerib. Umbkaudsete arwamiste järele on asunikud investeerinud ligi 4—5 miljardit, juurde arwates riigilaen. Meil on ligi 25.000 asunikku ja keskmiselt 200.000 marka talu peale arwates, nii eluta kui ka elawa inwentaari, seemnelilja ja muude tarwiduste peale, meie keskmist talu suurust 20 hektaari wõttes, mida ka statistilised andmed näitawad, saame selle wiis miljardit, mis asunikud investeerinud. See oleks riigilaenudega ühes. Meie teame, et asunikude laen on saadud kõik eelarwe korras, et pangalaenusid asunikudel õige wäikesel arwul on, peaaegu nimetamatawääriline arw. Eelarwe korras on aga investeeritud, nagu härra Riigiwanem üleelele tähendas, kogu meie tööstuse ja kaubanduse peale 2 miljardit, ja meie teame, et siia hulka kuuluwad ka meie riiklikud ettevõtted — turbatööstus, õlikiwitööstus jne. Nii siis, mul ei ole mitte kindlaid andmeid olemas, ma ei saanud täna neid kokku wõtta, kuipalju otsekohe asunikude peale sellest 2 miljardist läheb, aga igatahes miljardini see summa ei ulata. (Segane wahel hüüe Th. Pooli, tõe poolt.) Asunikud on investeerinud 5 miljardit, seal hulgas 1 miljard riigi raha, 4 miljardit nende oma kapitaal, sealjuures riigiwõlga ainult $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ oma kapitaal. Kui meie nüüd tahaksime wõrrelda seda nende wesiwõsudega, kellega wõrdles asunikka põllumeestekogude esitaja, siis, minu arwates, saame meie ümberpöördud wahekorra. Meil on maitse andmete järele 209 suurtööstust. Nende põhikapitaalid ühtekokku kaugelt

üle 1 miljardi ei ulata. (Wahel hüüe paremalt poolt: $3\frac{1}{2}$ miljardit.) Ainult suurtööstusel ükski ei ole nii palju. Suurtööstusele on sellest wiie miljardist, mis kaubandus-tööstus investeerinud, 3—4 miljardit langenud, nii et siit näeme, et see osa nõndanimetatud wesiwõsudest, kellega põllumeeste esitaja wõrdles asunikka, on saanud 3—4 korda suurema summa riigi raha, wõrreldes oma põhikapitaaliga, kuna asunikud on saanud seda ümberpöördud proportsioonis. Aga weel suuremaks läheb wahe siis, kui meie neid aluseid waatame, mis on asunikude wäljawaadetes ja nende tööstusettewõtete wäljawaadetes, kes selle suurema summa raha on investeerinud. Pean ütlema, et olen terwe rea nende ettevõtete bilanse läbi waadanud, ja et see iseloomulik nähtus, mida siin härra Anderkopp ette tõi, paistab peaaegu suuremast hulgast bilansidest silma. See on äärmiselt suur riigilaen ja äärmiselt suur ladude arwe. Nüüd tuleme meie asjaolu juurde, mis kõneleb asunikude ja teiste põllupidajate kasuks, see on — kindel ja mitmekordset produktiooni mahutaw turg, mida ei ole meie tööstusel. Seepärast ei saa asunikude seisukorda kuidagi wõrrelda selle tööstuse seisukorraga, millest täna siin nii rohkesti juttu on olnud, ja kes laenu saanud. Seepärast ei wõi ammugi öelda, et asunikud need kõigesuuremad wesiwõsud kõigist teistest wesiwõsudest oleksid.

Kui meie nüüd kokkuwõtte teeksime kogu põllumajanduse kohta, siis näeme meie järgmist asjaolu: et põllumajanduslikul alal tegutsewatel isikutel on olemas oma kapitaal ja laenu on wäikene osa sellest. Waatamata raskete tingimuste peale, on põllumajandus arenenud ja temal on oma kindel alus. Ta produtseerib kindlasti rohkem, kui tarwitab. Meie wõime siin tähele panna, et põllumajandus on wõrreldes tööstusega kaugelt wähem soodustatud krediitidega, kuid on arenenud järjekindlalt ning jõudnud ennesõjaaegsele kõrgusele — meie külwipind wõrdub ennesõjaaegsele, meie saak on peaaegu ennesõjaaegne. (M. Martna, sd.: Mitu seemetteie lõikate?) Seemnete arwu ma ei tea, kuid riigi statistiliste andmete järele wõrdub põllupinna suurus ennesõjaaegsele. Ja, seda mina ei eita, et meie põllumajandus praegu niiwõrd intensiivne pole, kui ta olema peaks, kuid siin tuleb arwesse wõtta, et terwel sõjaajal on maa olnud

söödis, et tema ei ole saanud korralikku wäetist, loomad olid häwinenud ja see mõjub mitme aasta saagi peale. Kuid waatamata selle peale on meie põllumajandus arenenud. Waatamata selle peale, et meie maareform läbi wiidi, millest arwati, et ta suure murrangu sünnitab, oleme meie ennesõjaaegsele seisukorrale jõudnud ja oleme ekspordis saanud põllumajanduslikus osas domineeriwale kohale. Sellel alal wäljawaated on igatahes piiramatud. Meil on turg olemas, kindel turg, mis mahutab mitmekordse produktiooni ära. Intensiivsuse suhtes on ka suured arenemiswõimalused olemas.

Edasi, kui meie asume konsumentide liigi juurde, kes elab linnas, siis peame meie jällegi nende liiki, kes mitte üleliia ei tarwita, arwama tüüli, kes oma palgalude tõttu seda ei suuda teha. Mina wõtsin riigi statistika kuukirjast kõigewiimased, wist juulikuu andmed ja nende andmete järele on suurtööstuse töölise keskmine kuupalk umbes 4.500 marka kuus. Lugupeetud Riigikogu liikmed wõiwad ise otsustada, et keegi 4.500 margaga kuus ülekonsumeerida ei saa. Nende hulka, kes mitte ülekonsumeerida ei saa, wõime arwata ka riigiametnikka, kelle keskmine kuupalk wähe üle 6.000 marga wälja teeb. Siia hulka arwame ka käsitöölised ja wäiketöösturid, kes krediidi suhtes sennini soodustatud ei ole olnud, kes selles asjas suurtöösturite sappa on paigutatud ja weel enam, kes meie tollipoliitika läbi kunagi soodustatud ei ole olnud, waid kes tollipoliitika läbi oma tegewuses kitsendatud said suurtööstuse arwel. Ka meie maksupoliitika ei ole meid soodustanud, ja meie näeme wiimasel ajal eriti Tallinnas, kuidas meie wäiketööstus lagunema hakkab. Töölised lastakse igalpool oma koju töötama, et sellega riigimaksust pääseda, ning tagajärg on see, et riik wähem maksusid saab ja produktioon meil kallimaks läheb. Kui meie need arwud nüüd juurde arwame neile 72,4%, kes maal elab, siis saame küll miinimumiks 80% rahwast, kes meie oludes mitte kas üleliia ei konsumeeri ehk wähem konsumeeriwad kui produtseeriwad. Selleks osaks, kes üle wõib konsumeerida jääb järele õieti see kiht, kelle kohta täna juba palju juttu on tehtud, kelle walekalkulatsioon teendawate bilanside seisukord täiesti ebaloomulikku majapidamist näitab, kelle ebaloomulikult suur krediit jällegi ebanormaalset majapidamise seisukorda konstateerib. Kui

meie selle kõik kokku wõtame, siis tuleme meie, minu arwamise järele, sellele järeldusele, et meil mitte ei ole tegemist rahwa suuremas enamuses rohkem tarwitamisega kui produtseerimisega, waid, minu arwates, on meie majandusliku depressiooni sünnitanud õieti jookswa kapitaali puudus, mis takistab meie reaalsel alusel seiswat ja laienemiswõimsat majapidamist produtseerida ülejääki, mis kinni kataks meie bilansi passiwiteedi. Meil ei ole õieti liikumat kapitaali, mis meie põllumajapidamist lubaks suurendada produktiooni, sest see kapitaal on mahutatud neisse ebaproduktiivsetesse ettewõtetesse, mittereaalsetele arenemistingimustele rajatud suurtööstuse ja kaubanduse sisse. Kui seda arwesse wõtta, siis jõuame ka nende abinõude juurde, mis siin tarwis on, et seda majanduslikku depressiooni kõrwaldada, teda wähendada. Kui meie räägime siin jookswa kapitaali puudusest, kui meie leiame, et suurema hulga rahwa majanduslik elu on rajatud reaalsel alusele, siis peame meie muidugi otsusele jõudma, et meie seda jookswat kapitaali peame wälja wõtma sealt, kuhu meie teda oleme paigutanud ja kuhu ta on jäänud ebaproduktiivselt seisma. (M. Martna, sd.: Aga kui teda seal wähe on?) Teda on seal 7 miljardit. (Wahel h ü e M. Martna, sd. poolt.) Meie ei tohi peabinnõudena tarwitada neid, mis terwe 80% rahwa peale, kes rohkem produtseerib ja kes mitte üle ei konsumeeri, raske koorma panewad. Mina leian, et meie tollitariifide kõrgendus on walitsusel abinõu, mis terwe rahwa peal oma koormaga lasub ja isegi rohkem, mis just nende seisukorda, kes meie majandusliku depressiooni põhjuseks on, wõrdlemisi kergemaks teeb ja terwe rahwahulga kulul neile hingetõmbuse annab. Tollide tõstmisega tõstame meie järsult elukallidust, kuna need abinõud, mis walitsus peale tollitariifide tõstmise ette on wõtnud, kaudselt ja tingimata palju aeglasemalt elukalliduse peale mõjuwad, kui tollitariifide tõstmine. Meie oleme mitmel korral wõinud konstateerida, et hinnad tõusewad enne, kui tollitariif seaduslikult maksma hakkab ja umbes sama protsendi wõrra, mis tollid on kõrgendatud. Mis on selle tagajärg? Selle tagajärg on see, et psühholoogilist momenti arwesse wõttes, rahakursi langenise aegadel rahwas katsub raha paigutada kauba sisse, tõttab suuremal arwul ostma, ning tollitariifi tõstmise läbi on

otsekohe võimalus ning põhjus antud müüjatele hindu tõsta, ning nii anname need wabad kapitaalid, mis weel rahwa käes, nende kätte, kes neid senni on matnud ebaproduktiivsel. Sellega tahaksin mina tähendada seda, et tollitariifide kõrgendamine ei peaks mitte olema nii tähtsal kohal meie majanduspoliitikas, kui tähtsale kohale teda on asetanud meie praegune walitsus, otsustades üleilise Riigiwanema kõne järele. Teiseks, meie tollitariifide tõstmise otstarb on walitsuse seletuse järele sisseweo piiramine ja tarwitamise vähendamine. Tähendab, need tariifid peaksid kandma puht-keelutollide iseloomu, nemad ei tohiks riigile fiskaalseid sissetulekuid suurendada, sest et siis ei ole nemad õiged keelutollid, sest siis läheb sissewedu kas omasoodu edasi wõi suureneb. Kui meie waatame aga weel praegu maksmapandud tollitariifide kõrgendusi, siis meie näeme, et siin on kõrgendusi maksuma pandud, ilma et oleks kinni peetud keelutollide süsteemist, on kõrgendatud ka kaitsetollisid, ja isegi sarnaste produktide pealt, mis meil senni kaitsetollide läbi wäljamaa kauba eest kaitstud olid, ja mille sissewedu selle tollide tõstmise läbi arwatawasti mitte ei wähenen. Nende tollide tõstmine muutub ainult preemiaks meie sennini juba kaunis hästi kaitstud tööstusele, ja lasub jällegi rahwa peale koormana, ilma et tema neid tagajärgi kätte annaks, mis keelutollidega on tahetud kätte saada.

Kui ettekantud põhjendusi silmas pidada, siis selgub sellest, nagu iseenesest ka meie rühma seisukoht Wabariigi Walitsuse programmi ühe osa kohta, nimelt raha deflatsiooni kohta. Kui meie aluseks wõtame, et meil ei ole ülekonsumeerimisega tegemist, waid et meil puudub see jooksew kapitaal, millega meie saaks produktsiooni, ja nimelt seda, millel kõik alused olemas on, suurendada, siis peame meie ütleva, et siin küll teatawa ettewaatuslega tuleb käsitada raha deflatsiooni, raha liikumisest weel enam kõrwaldamist. Meie rühma arwates ei ole praegune majanduslik depressioon mitte nii suur, et tema meid katastroofini wiiks. Nagu meie siit ettekandest juba nägime, on meie majanduse tähtsamad alad iseenesest terwed, nemad on arenenud ilma krediidita, peasjalikult omal jõul, ja sellepärast on nemad rohkem elujõulised, kui need ettewõtted, mis puhtkrediitide najale olid rajatud. Teiseks on nendel kindel turg olemas ja kolmandaks on neil kindel

produktsiooni suurendamise võimalus olemas. Meie majanduse põhialus on wõrdlemisi terwe, temal on ainult waja jookswat kapitaali ja sellepärast, et meie arwates see depressioon mitte nii sügawale ei ulata, arwame meie, et majanduse saneerimiseks küllalt aitab nendest teistest abinõudest, mis Wabariigi Walitsus oma majanduspoliitikas ette näeb: eelarwe tasakaalu seadmine, krediitide deflatsioon, waloriseerimine, waluutakontroll ja wälislaen, kuna teisele plaanile peaks jääma, wõi koguni ära jääma. tollide tõstmine ja peaks õige suure ettewaatuslega käsitatama raha deflatsiooni.

Need oleksid kokkuwõttes need korrektiivid, mis meie Wabariigi Walitsuse majanduspoliitika kohta tarwilikuks lugesime ette kanda. Lõpuks pean teatama, et asunikkude rühm täiesti toetab ettapanekut Riigikogu erikommisjon walida, kes meie Eesti panga tegewuse rewideeriks ja rewideerimise tagajärjed Riigikogule ette kannaks.

Juhataja K. Wirma: Kirjalikult on rkl. Bauer'i poolt esitatud liht ülemineku-wormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletusi riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 8.35 min.

Koosolek jätkub peale waheaga kell 8.50 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma.**

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster.**

Juhataja K. Wirma: Riigikogu koosolek kestab edasi.

K. Ast (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! On wana tõde, et millest süda täis, sellest kõneleb suu. Eesti wabariik on oma algupäewadest saadik suure majandusliku depressiooni all elanud, depressiooni all, mis wiimasel aastal, wõi õigemini, wiimase poolteise aasta jooksul, ennast iseäranis akuutsel kujul on awaldanud üldises majanduslikus kriisis. Sellepärast ei ole siis ka, austatud härrad, mitte midagi imestada, kui majandusküsimused on muutunud püsiwateks ja korduwateks päewaküsimusteks — nii ajakirjanduses, seltskonnas, kui ka parlamendis. Mäletawasti lõpetasime meie eelmise Riigikogu istungjärgu majandus-

küsimuste arutamistega ja nüüd, alates erakorralist Riigikogu istungjärku, oleme jällegi oma kõnelustega jõudnud majandusküsimuste juurde.

Aga teie teate ometi kõik, et kõneledes sarnasest rahwaelule tähtsast küsimusest, nagu seda riigimajandus, ei saa ükski kõneleja, kes tahab miskit asjalikku öelda, leppida ainult tänapäew silmapaistwate faktide konstateerimisega, ei saa loobuda põhjuste otsimisest, waid tahes wõi tahtmata oleme meie sunnitud selgust muretsema selle kohta, missugustel põhjustel oleme meie jõudnud sarnase seisukorraneni, nagu meie seda tänapäew näeme. Seda ongi enam-wähem kõik kõnelejad teinud, üks ühest, teine teisest seisukohast, püüdes igaüks wastawat lahendust leida. Need seisukohad, millele üksikud kõnelejad on jõudnud, ei wõi ometi, austatud härrad, kellelegi põhjuseks olla iseäranis pahaseks saada; et mõni põhjusteotsija ühele wõi teisele poolele kibedaid etteheiteid näkku wiskab, ei anna weel põhjust wastasele kaewu sülitamist ja muud sellesarnast ette heita, nagu seda tegi põllumeeste esikõneleja, härra Einbund. Mina ei tea mitte, missugusest kaewust kõneles härra Einbund, aga mina arwan ka, et asjata on kaewu sülitada, asjata on kõneleda teie ja meie kaewust. Härra Einbund mõistis kaewu all wist mingit erilist kaewu, sellepärast, et tema eraldi rõhutas „meie kaew“. Minu teades on Eesti wabariigis ainult üks kaew ja see on meie riigimajandus, kui soowite kitsamas mõttes, siis Eesti pank, — kui tahetakse rahanduse mõttes kaewust rääkida. Eesti pank ei ole minu teades ei põllumeestekogude ega ka kellelegi muu oma; järelikult wõib jutt olla ainult ühest kaewust ja seda enam muudugi... (K. Einbund, põl.: Mina ei ole mingisugusest „meie kaewust“ rääkinud.) Teie rõhutasite just „meie kaewu“ ja seda õige mitmel korral, öeldes, et teie elate „meie kaewust“. (K. Einbund, põl.: Ei ole!) Just, just, meie kaewust. Mina olen Teie ütelse sellele lehele noteerinud ja mina ei usu mitte, et mina halutsinatsiooni kuulnud olen. Härra Einbund, wõtke waewaks ja lugege oma kõne stenogramme ja ma usun kindlasti, et meie stenografistid on suutnud Teie kõnet jälgida, nii, et Teie sealt umbes sarnase lause leiata: „Teie elate weel praegu meie kaewust“. (K. Einbund, põl.: Mina kõnelesin wanast

kaewust. Mina loen Teie oma kõne stenogrammist selle lause ette: „Senni olme elanud weel meie wanast kaewust.“) Hea küll, mis meie nüüd selle üle ikkagi waidleme. (K. Einbund, põl.: Ei, kuulake weel: „Meie teame, kui meie seda wana kaewu ehitasime.“...) Jah, sellest Teie rääkisite ka, et Teie seda wana kaewu ehitate, wõi ehitasite, aga sealt edasi minnes rääkisite Teie, et elatakse sellest kaewust, mis meie, see tähendab põllumeestekogude oma on. Teie tol ajal küll weel põllumeestekogudes ei olnud, Teie olete sinna alles hiljemini sattunud ja õige kergesti sattunud. Ei tarwitse kaewu üle nõnda pikalt arutada. Iga kaew wõib korratusse sattuda, kui peremees korratu on. Kaewudesse ei sülitata tõesti mitte, waid kaewu parandatakse, puhastatakse, ja kui tema salwed hakkawad kokku wajuma, siis ehitatakse uued. Aga meie kaewu, nagu üks Riigikogu liige seda tabawalt tähendas, on pugunud suur karwane elukas, mille nimi on — wamp.

Sellest loomast on küllalt kõneldud ja meie teame, et kui kaewuga on juhtunud sarnane lugu, et sinna on pugunud mõni rõwetsew loom, siis peame selle looma sealt wälja tirima. Mitte selleks teadupärast ei ole Riigikogu kokku tulnud, nagu ei oleks meie juba warem tundnud seda looma, mida kutsutakse „wamp“iks, waid Riigikogu on kokku tulnud selleks, et häwitada looma nimega „wamp“, kes ikka weel elutseb, kuigi küll meil kewadel tundus, et tema teguwiisile ja tema tempudele täielikud piirid ette tõmmatakse.

Waadake, austatud härrad, kui kaks wõi rohkem inimest ühte ja sama teewad, siis ei tähenda see weel mitte, et neil ka ühed ja samad motiivid oma teo kordasaatmiseks oleksid. Kui 29 allkirja olid leitud Riigikogu kokkukutsumiseks, siis tahtis üks osa ajakirjandusest seda iseloomustada, kui mingisugust ühist wäerinda, ent mina arwan, et nendele kirjutajatele ja ka kõnelejatele selge oli, et ühist wäerinda kokkukutsujate wahel ikkagi wist mitte ei ole ja, et see kokkukutsumine ka üks sarnane tegu on, kus küll inimesed ühte moodi, aga mitmesugustel motiividel tegutsewad. See tõestub ka nüüd, kus meie majanduspoliitika küsimused nii mitmelt poolt walgustamist leidsid; seda tõestab eraldi see, et meie oma seaduste esitamise, millest üks

käib tööliste palkade valoriseerimise kohta, näidanud oleme — nii seletuskirjas, kui ka muidu —, et valoriseerimine tarvilik on ja et teda ruttu ja otstarbekohaselt peab läbi wiima, kuna teisele poolele valoriseerimine üldse wastuwõtmatu on, kuigi küll härra Einbund minu parteiselt-simehe Jans'i kõne ajal wahelhüüdega tõendas, et tema põhimõttelikut valoriseerimise wastu ei ole. (K. Einbund, põl.: Mina ütlesin seda juba oma kõnes.) Seda wast küll, aga kaugelt suurem osa Teie kõnest oli üles ehitatud just selleks, et näidata, et valoriseerimine üldse sarnane asi on, mida Teie kuidagi wiisi aktsepteerida ei wõi. Teie kõnele site küll ka valoriseerimise puudustest, ja ka mina tahaksin pärastpoole nendest rääkida, aga teie argumentatsioon oli sarnane, et sellest üksi puuduste arwustamine kõrwa ei kostnud, waid valoriseerimise eitamine üldse.

Praegu tahan mina ainult seda öelda, et kuigi küll seisukoha wõtmine väga lahkuminew on, näib siiski suuremal osal Riigikogu liigetest ja suuremal osal awalikust arwamisest praegu walitsewa depressiooni kohta kindel arwamine olewat. Sellest on juba palju räägitud ja pikem kõnelemine oleks asjata, nimelt et praegu walitsewal majanduslikul depressioonil on kolm põhjust. Need kolm põhjust oleksid järgmised: esimene — üleilmlik depressiiv seisukord, mille parandamiseks Eesti wäikene riik väga wähe kaasa saab aidata. Teine — kaugelt suurem, kodune põhjus seisab aga wildakas majanduspoliitikas ja seal oleks esimesena nimetada juba sadakorda allakriipsutatud riigipanga sootu wildakat ja ebamajanduslikku krediitide jagamist. Kolmandaks põhjuseks oleks möödaläinud halb majandusaasta, mille tagajärgi meie tänawu kannatame. Kuna meie awalikus arwamises juba õige laialdane ja, minu arwates, päris õige pilt praeguse majandusliku kriisi kujunemisest ja tekkimisest omandatud on, siis ei maksa enam põhjuste otimisega aega wiita, hoopis tähtsam oleks küsimust üles seada, millisel teel suudame meie kättejõudnud kriisist — hoolimata sellest, mis põhjustel ta tekkinud on — üle jõuda.

Kui meie seal juures meelde tuletame wiimast Riigikogu istungjärku, kus Wabariigi Walitsus endale tegewuse juhtnöörid saawutas, siis mäletame, et Wabariigi Walitsusel oli kindel kawa selle kohta, kuidawiisi meie majanduspoliitikat

ajada. Sel majanduspoliitikal oli kolm nurgakiwi, nii nagu mõnede rahwaste arwates maailmal kolm walaskala on, mille peal tema seisab. Selleks kolmeks nurgakiwiks oli kolm piiramist; millised need piiramised olid, seda teie mäletate. Esiteks — riigi wäljaminekute piiramine, seda loodeti teostada koosseisude kokkutõmbamise teel. Teiseks — ülearuse sisseweo piiramine ja seda peaasjalikult tollide näol, olgu see siis otse keelutoll wõi fiskaalne toll, kitsendaw toll. Kolmandaks — inflatsiooni piiramine ühenduses riigi poolt antud wõlgade valoriseerimisega ja Eesti panga poolt jagatud krediitide tagasitõmbamisega. Selles seisidki tänawu kewadel Wabariigi Walitsuse majanduspoliitika nurgakiwid. Need kolm piiramist, mida ma praegu nimetasin —, nende kohta peab tõepoolest, pannes kätt südame peale, ütleva, et see kawa isenesest ja need nurgakiwid, mille peale Wabariigi Walitsus oma kawa tahtis ehitada, wastawalt majandusnõuetele olid tabatud ja et sel teel majanduspoliitika häid ja soodsaid tagajärgi oleks wõinud anda. Kuid kahju seisab selles, et Wabariigi Walitsus suwe ajal tegutsedes, mil Riigikogu koos ei olnud, ei suutnud kinni pidada oma liinist. Ta on sellest liinist kõrwale kaldunud; üldse ei ole temal olnud õnnelikku kätt oma majandusprogrammi teostamiseks.

Ma ei taha sugugi puudutada riigi wäljaminekute piiramist, mis seisab ühenduses koosseisude kokkutõmbamisega ja ametnikkude arwu vähendamisega. Sellest on siin tähendatud, ma ei tea kas õigusega wõi ekslikult, et Wabariigi Walitsuse käes see ettewõte ei ole õnnestunud. Minul sellekohast weendumust weel ei ole, kuigi ma näen, et siitsaadik ei ole ka selles asjas suuri tagajärgi saawutatud, aga see tegewus on alles arenemisel ja wist, austatud härrad, ei olnud kewadel kellelgi sarnast arwamist, et Wabariigi Walitsus selle aja jooksul, mil Riigikogu puhkusel, suudab sarnase suure ja laia tööga korda saada, mida mitmed endised walitsused lubanud olid, aga ometi täita ei suutnud. Teie mäletate ometi, et Riigikogus küllalt leidis inimesi, mitte ainult ühest teatawast rühmast, waid kõigist rühmadest, kes arwasid, et üldse kardetaw on Wabariigi Walitsusele sellekohaseid wõimupiire kätte anda, et tema wõiks koosseise kokku tõmbama hakata. Ma nimetan seda tõsiolu ainult selleks, et Riigikogu ise ei arwanud, et koosseisude wä-

hendamine kerge töö oleks, mida saaks mõne kuu jooksul toime panna. Ma arwan, kui Wabariigi Walitsus ka ainult kaks wõi poolteist protsenti ametnikka on suutnud vähendada, siis on see ometi tükk tööd ja Riigikogu ühine mure Wabariigi Walitsusega peaks olema eelarwete kokkuseadmise juures koosseisude kokkutõmbamise jaoks weel uusi, häid, otstarbekohaseid teid leida — ja seda tõepoolest just kokkutõmbamise teel, — nii et meil tulewaks aastaks, weel rohkem ületulewaks, ametnikkude arwu vähendamise teel riigi ametkondades riigieelarwet suudetaks vähendada. Sellest esimesest küsimusest läheme kergemalt mööda ja mina ei söanda kätt südame peale pannes siin Wabariigi Walitsusele iseäralikka etteheiteid tegema hakata. Wõib olla, kui walitsus energilisemalt asja oleks ajanud, suuremaid tagajärgi oleks saawutatud, kuid ma olen siin wõhik, mina ei wõi sõna kaasa rääkida.

Mis aga puutub tollidesse, millest täna sel koosolekul õige palju räägitud on, siis ei leia mina sellele teguwiisile, kuidas Wabariigi Walitsus tollide tõstmisega suwel talitanud on, mingisugust wabadust, siin süüdistame walitsust täiel rinnal. Kui kewadel, Riigikogu istungjärgu lõpul, ka meie rühm ja sotsialistid üldse tollide tõstmise wastu ei kõnelenud, küll aga alla kriipsutasid, et esimesejärgu toiduainete pealt tolli tõsta ei tuleks, siis arwasime meie, et Wabariigi Walitsus tollisid tõstes, tõstab neid nende tarbainete pealt, mis luksusainete hulka kuuluwad ja mis üldiselt kuidagiwiisi elukalliduse tõusule põhjuseks ei oleks wõinud olla. Meie arwasime weel, et kui Wabariigi Walitsus mitte saades täielikult wastu tulla meie soowidele ometi ka mõnede esimesejärgu tarbainete pealt tolli tõstab, siis ei sünni see ometi sarnases kuulmatus progressioonis, nagu ta sündinud on, waid wäga mõõdukalt ja ettewaatlikult, nii et ei psühholoogilist ega reaalpõhjust elukallidusele ei tuleks. Härra rahaminister oma kõnes tähendas küll, et ega siis tollide tõstmine ainukeseks ega ka peapõhjuseks ei olnud, mis elukalliduse tõusu oleks tekitanud, waid et peapõhjus seisab rahaministri arwates meie rahakursi wõi rahawäärtuse langemises. Muidugi ei saa salata, et rahawäärtuse langemine, kui meie mõndame tõusu mullu ja tunamuullu aastatest alates, kallinemisele pinna lõi. Kuid see äkiline elukalliduse tõus, mida meie nägime täna wu suwe jooksul, ei olnud tin-

gitud ainult rahakursi langemisest. Siin olen ma täiesti solidaar Riigikogu liikme härra Laretei'ga, kes seda küsimust oma kõnes pikemalt käsitas. Täna wu suwise elukalliduse tõusu juures on suuremat osa etendanud just tollide järsk ja liiatigi kahekordne tõstmine. Elukalliduse tõus oli, kuigi seda ei saa praegu weel tarwliku materjaali puudusel matemaatilise täpsusega näidata, suurem, kui meie rahawäärtuse langemine. Mina ei olnud küll neil päewil kodumaal, aga nagu minule pärast selgunud ja seletatud on, sündis elukalliduse tõus mõne päewaga, sündis siis, kui teatawaks sai, et nisuterade pealt ja jahu pealt tolli sarnasel kuulmatul wiisil on tõstetud, nagu seda wist ükski naabermaadest teha ei ole julenud.

Härra rahaminister seletas küll, et Lätis on wäga kõrged tollid sisseweetawa terawilja pealt, aga seal on tollide tõstmist pikaldaselt toimetatud. Kui kaupmeestele ja ka tarwitajatele kuuldawaks sai ajakirjanduse kaudu, et tollid 300% wõrra on tõstetud, siis kerkis silmle — see on psühholoogiliselt täiesti arusaadaw — pilt sellest, kuidas meie peatoiduaine, nimelt wili, hinnas järsult tõusma peab. Seda momenti kasutasid kaupmehed ja seda momenti hindasid oma moodi tarwitajad ehk konsumendid, kes, nagu mina kuulnud olen, tõttasid puudade wiisi suhkrut ja püüljahu üles ostma. Et järsu tollide tõstmisega — liiatigi weel, kus kaks tollide tõstmist üksteise kannul käis — psühholoogiline pind hindade tõusuks loodi, see on ju päris selge ja selle wastu waidlemine oleks küll asjata ja otsarbetu.

Nii, esiteks — meie heidame walitsusele ette seda, et tema tollide tõstmisega, liiatigi sarnase tollide tõstmisega, mille wastu Riigikogu mitte ette walmistatud ei olnud, elukallidust lausa tekitas. Teiseks — ta ei wõtnud ühtki abinõu tarwitusele, et elukalliduse tõusu tagajärgi pehmendada. Seda etteheidet peame meie püsti ja leiame ennast õigustatud olewat Wabariigi Walitsust süüdistama. Kui siia juurde weel arwesse wõtame üleilset härra Riigiwanema seletust, et tolli, mis maksma on pandud nisu ja jahu peale, mitte kui mõnda fiskaaltollit ei tule waidelda, waid see on keelutoll, siis peame oma etteheitwale seisukohale weel mitmeid muidki eitawaid seisukohti juurde lisama.

Härra Riigiwanem ja sellega wist ka Wabariigi Walitsus näib selles arwamises

püsiwat, et walgeleib Eesti matslikule rahwale ainult luksuseks on. Härra Riigiwanem tähendas oma kõnes, et mustleib on palju toitwam, temas sisalduwat palju rohkem inimese ülewalpidamiseks toitwaid aineid, kui walgesleiwas. Juba sellepärast pidawat meie walgeleiwat tarwitamist, mis eelmiste aastatega wõrreldes kuulmata suureks on tõusnud, piirama. Härra Riigiwanem on teadupärast arst ja sellepärast peaksime tema arwamist kui autoriteetlikku arwamist wõtma. Aga mina ei tea siiski, mida just härra Riigiwanem, wõrreldes nisutoitwust ja rukkitoitwust, rukki juures peaheaduseks leiab. Aga wist on härra Riigiwanemal meeles mõlkunud wärskest ülesleitud witamiinid, millest wiimasel ajal jälle palju kirjutatud, sest tuntakse juba kahte liiki witamiine: A ja B witamiinid, kuigi küll kindlasti ei teata, mis witamiin enesest kujutab. Ma kardan, et arstiteadus, kes witamiinide ülesleidmisega ometi weel mitte kõiki toitlusprobleeme otsustanud ei ole, pärast A ja B witamiine wõib olla weel C ja D üles leiab ja weel hiljem weel midagi hoopis uuemat, mis wõib olla koguni nisuterade ja püüli kasuks kõneleb. Igatahes teame konstateerida seda tõsiolu, et walgeleiwat tarwitamine on kõigis neis maa-des, kus peaasjalikult mustaleiba tarwitati, ja ühes rahwatoitluse paranemisega kaswanud. Härra Riigiwanem, nagu ma ütlesin, olles arst, hindab küll rukkileiwat terwendawat mõju meie kõhule, aga pidage meele, et härra Riigiwanem on silmaarst. Kardan, et sisemiste haiguste arst, kellel erilist tegemist tuleb teha seedimisriketega, sootu teisel arwamisel ja sootu teisel waatekohal püsib. (K. E i n b u n d, p õ l.; s e g a n e w a h e l h ü ü e.) Näiteks, laste toitmiseks ei hakka wist küll ükski arst rukkileiba soowitama. Samuti näeme, et haigetele jämedat rukkileiba süüa ei soowitata, wälja arwatud ühe haiguse puhul, mille nime ma kahjuks praegu ära olen unustanud ja mis witamiinide puudusest tulewat. Selle haiguse all kannatasid sõjaajal mõned meeskonnad weelustel paatidel, kus meeskond pidi end toitma peaasjalikult konserwidest. Neid rawitseti sel teel, et neile anti rokka, wõi iseäralikku keedist rukki kui ka teiste terawiljade küljest wõetud kliidest. See on ainukene haigus, mis nõuab rukkileiba, kuid see haigus — bellagra on wist ta nimi — tuleb ette ainult Indias ja teistes idamaades, kus wäga palju riisi süüakse. Meile ei ole siamaani weel mitte

soowitatud kliidepudru wõi kliidekeediste söömist, waid meil on arstid haigetele, ette kirjutades dieeti, soowitanud keelduda lihatoidust ja tihtilugu ka jämedast rukkileiwast. Et meil wõimalik on seda küsimust arstiteaduslikust seisukohast käsitada, tuleb sellest, et juhtumisi meie riigipea arst on. Kuid arstiteaduslikust seisukohast ei saa mitte nisuleiwat ja saia-söömist luksuseks nimetada.

See ei ole ka asja ainukene külg. Teadupärast on lugu niisugune, et nisuleiba süües sööja sootu wäheha kwantumi toitu ära tarwitab, kui rukkileiba süües. See on, niipalju kui mina olen jõudnud teada saada, üldine tähelepanu, mida wist igalpool tunnustatakse. Nisust läheb teadupärast hoopis wähem kaduma kui rukkist. Esiteks on nisukest õhem, kui rukkikest ja teiseks on nisukest tarwitatawam kui rukkikest. Kui nüüd waadelda nisutera ja nisujahu tolli, kui puht keelutolli, siis tuleb küsida, kas on sellega sisseweo piiramise juures mõistlikku wõi otstarbekohast kätte saadud. Teadupärast ei ela meie mitte omamaa wiljast, ja kui meil korda läheb nisu sissewedu täielikult piirata, siis suureneb sellejuures rukki sissewedu. Rukis on küll odawam, kuid teda tarwitatakse rohkem ja kui meie nüüd diferentsi wälja rehkendaksime, siis tõuseks küsimus: kas oli põhjust nisu peale sarnast tolli panna, et nisu sissewedu sootu wõimatuks muutub, kuid samal ajal tõsta rukki sissewedu? Wõttes nisutolli keelutollina, jääb tema otstarb hoopis küsitawaks. Meie oleksime weel aru saanud, kui Wabariigi Walitsuse esitaja oma seisukohta selgitades oleks ette toonud riigirahanduse rasket seisukorda, mida tollide teel parandada wõimalik, ja öelnud, et nisutoll on ka üks fiskaaltollidest, mis meie riigile sissetulekut annab. See on seisukoht, mille wastu wõib waielda ja meie oleksime kindlasti seda teinud, aga kui nisutolli kaitsetakse kui keelutolli, siis on see minu arwates sarnane asi, mis ei wõi olla sallitaw ühestki seisukohast waadatuna ja mis soowitawaid tagajärgi ei anna. See oleks õige nimega wast nälja-wõi elukalliduse toll. Kui ta senni weel näljatolliks muutunud ei ole, siis elukalliduse tolliks on ta muutunud kindlasti, ja kõigil neil põhjustel ei saa meie Wabariigi Walitsuse talitamiswiisi tollide alal kuidagi õiglaseks pidada. Kui meil korda läheks käesolewal erakorralisel Riigikogu istungjärgul sellesse poliitikasse parandust tuua, kui meil korda läheks tolli-

sid jälle tagasi suruda, siis oleksime juba sel ainsal põhjusel väga rahuldatud käesolevast Riigikogu erakorralisest istungjärgust. Siis leiaksime, et Riigikogu erakorraline kokkukutsumine ei ole otstarbeta olnud.

Kolmas nurgakiwi meie Wabariigi Walitsuse majanduspoliitikas, nimelt inflatsiooni piiramine wõlgade waloriseerimisega, on samuti sarnane nähtus, mis ei ole andnud oodatawaid tagajärgi. Nii ei hinda seisukorda mitte ainult meie, waid sellesarnase hindamise käesolewale olukorrale on andnud ka härra rahaminister ise. Ka tema on tunnistanud weel täna oma kõnes, et krediitide tagasitõmbamine ei ole mitte sarnase edukusega läinud, nagu walitsus seda soowis ja nagu kewadel arwati. Ma ei tea mitte kui kaugele selle tööga jõutud on, kuid olen kuulnud, et kuigi paljud ärid on osa oma wõlgadest tagasi maksnud — seal kõneldakse 10 ja isegi suuremast protsendist — on üldine wõlasumma Eesti panga klientide wõi deebitoride juures isegi kaswanud. Härra rahaminister kõneles nimelt wiieist miljardist Eesti margast. Teadupärast loodi kewadel komisjon, kes just krediitide tagasitõmbamist pidi toimima ühes Eesti panga juhatusega, aga nähtawasti ei ole ka see komisjon suuri tagajärgi andnud. Wõib küll olla, et just selle komisjoni töö tagajärjel on hulk krediite tagasitõmmatud, kuid samal ajal — paralleel krediitide tagasitõmbamisega — on aga Eesti panga juhatuse kõige selle komisjoni töö krediitide tagasitõmbamise alal tühiseks tööks ja tarbetuks waewanagemiseks muutnud.

Niisama ei ole ka waloriseerimisega kuigi kaugele jõutud. Siin olen ma kuulnud, ma ei tea kas see täpne on, kuid igatahes paistab tõenäoline olewat, et siit saadik olewat Eesti panga poolt antud wõlgadest waloriseeritud, kui pangaklientide hulgaga arwestada, umbes $\frac{1}{2}$ kõigist klientidest, aga üldisest wõlasummast, mida pank wälja on andnud, ei tee see mitte $\frac{1}{2}$, waid waewalt ainult pool, wast mitte sedagi. Ja kui see nüüd tõesti nõnda on ja kui selle juurde weel seda nimetada, et pangadirektorite, vähemalt ühe tähtsama direktori arwamise järele, waloriseerimise üldse niipea teostamist ei leia, siis peame küll tunnistama, et ka sel alal Wabariigi Walitsus just tähtsama majanduspoliitilise wõtte teostamisel kuigi kaugele ei ole jõudnud.

Mispärast see kõik? Meil kui kõrwalseisjatel on väga raske otsustada, aga neid põhjusi wõib ometi aimata. Meie ei tahaks mitte uskuda, et näiteks härra rahaministril hea tahtmine oleks puudunud nii wõlgade tagasitõmbamist kui ka waloriseerimist toimetada. Nimetati siin ju sõna — wist käis see nii: deebitoride mäss. Härra rahaminister on küll optimist ning arwab, et tema deebitoride mässu ei karda. Mina konstateerin aga, et deebitoride wastuseis on juba oma mõju awaldanud ja on takistanud tagasitõmbamise kui ka wõlgade waloriseerimise programmi teostamist. Ja et see just tõepoolest nii on, selles weendas mind iseäraliku kindlusega põllumeestekogude esikõneleja härra Einbund — ma tulen nüüd tema kõne juurde jälle tagasi. Tema eitab küll ja ütleb, et meie ei ole mitte waloriseerimise wastu, aga kuidas siis wõtta seletusi selle kohta, et waloriseerimisega pidawat meie ärielu ja meie ärimehed väga suurt kahju saama. Mina ei saa aru, kust teie need 25% wõtsite. Ma sain palju paremini aru härra Riigiwanemast, et suur hulk Eesti panga wõlgnikka, on oma wõlad teinud tol ajal, kui kroonikurs oli umbes 80, aga wõlga waloriseeritakse praegu kroonikursiga 100, ja nii on wõlategijad waloriseerimise juures wõitnud. Kust nüüd aga härra Einbund wõttis, et just wõlgnikud ehk deebitorid kannatada on saanud, sellest mina mitte aru ei saa. Kui põllumeestekogude esitaja sellest rääkis, et wõlgnik ei wõi wõlga tagasi maksta, wõi nagu „Kajas“ põllumeeste rühmale lähedalseiswa majandusteadlase poolt tähendatud oli: wõlatarwitajad ei suuda tagasi maksta, ja kui nemad ei suuda tagasi maksta, siis ei saa ka nende käest wõlga kullaalusel tagasi nõuda, — waadake, sellest seisukohast saab aru. Härra Einbund läks oma seletuses nii kaugele, et ühe wõlanõudja wastu oldawat ülekohtusem kui teise wastu, üks on warem wõla teinud, teine hiljem, ühe käest wõib nõuda kullaalusel, teise käest ei saa. See on ilus kuulda, wõib olla ka kokkukõlas kristliku moraaliga, kuid riigi rahaasutus ei saa niisugusel kristlikul wõi tolstoilikul kombel wõlgnikkudega toimetada. Iga aus inimene pidi sellega rehkendama, et tema wõlga, mida ta riigilt saanud, täiel määral, wääratusel, tagasi maksab.

Imelik oli weel härra Einbund'i käest seda osa kuulda, kus ta motiive waloriseerimise wastu ette tõi, see osa seletust,

kus ta ütleb, et mina, näiteks olen ostnud wiljapeksumasina, olen seda kasutanud, kuid selle masina väärtus ei ole mitte enam seda, mis ta ostes oli, Teie nõuate aga minu käest wõlga tagasi kullaalusel. Ma ei saa nüüd aru, kas härra Einbund sellega tahtis öelda, et kui tema näiteks wiljapeksugarnituuri ja masina ostab ja masin wahepeal tarwitamise tagajärjel oma väärtuse kaotab, siis Eesti pank amortisatsiooni kulud peab kandma. Natukene enne seda tõendas härra Einbundi, et kõik olewat kallimaks läinud. Separaatorid ja muud põllumajanduses tarwitatawad masinad olewat 50% wõrra hinnas tõusnud. Ma ei saa nüüd aru, kuidas masin korraka hinnas langes. (K. Einbund, põl.: Kõik Teie waba luule.) (J. Temant, põl.: Rumor räägib.) Jah, no kui Teie ise enda sõnu salgate... (K. Einbund, põl.: Mina ostsin tänawu aasta enesele rehepeksugarnituuri ja see on ometi ostetud talu rahast ja nüüd wiskate Teie 25% otsa.) Jälle see saladuslik 25%, mida Teie mitu korda olete ette toonud. See 25% ei ole ometi mitte Teie kahjuks waid kasuks; kui Teie kewadel ostsite wana kursiga masina, siis oli see Eesti rahas wõetuna tol korral palju odawam; sest siis oli see õnnetu kroon — ma nimetan teda „õnnetu“ kroon, sellepärast, et ma leian ka, et frank oleks pidanud olema — Eesti rahas ka palju odawam; aga wõlga waloriseeritakse enam-wähem praeguse krooni turuhinna järele; ometi olete Teie wõitnud, ükskõik, kas Teie selle masina ostsite wõlga wõi kogutud rahaga, mis Teil kas Eesti pangas wõi sukasääres seisis. Masin on Teil alles, ning kui tema wäärtus on wahepeal langenud, siis on see sündinud tarwitamise tagajärjel; amortisatsiooni kulud olete Teie juba wahepeal tasa teinud: asjata Teie seda masinat mitte ei kulutanud! (L. Johanson, sd.: See oli linnapõllumehes masin ja seisis sellepärast tarwitamata. A. Rei, sd.: Ja läks roostetama.) See wõib kõik olla. No jah, need on ju iseenesest mõistetawad tõsiasiad, mille juures ei maksa waielda. Naljakas on siin teineteisele püüda, nagu meie pool wiisiks on saanud „auku pähe raiuda“. Ma mõtlen, et meie teineteisest wäga hästi aru saame, kui aru saada tahame. Kõigist neist seletusist, mis waloriseerimise wastu on sihitud, saab ainult üht asja järeldada, nimelt et waloriseerimine

ei ole teatud hulgate inimestele kasulik, nimelt nendele, kes oma äri rajades ja arendades, kogu aeg ikka sellega rehken-dasid, et nemad oma wõlast niisama kergesti lahti saawad, nagu sõjaaegse margakursi langemise ajal wäga palju riigiwõlg-nikka oma wõlast tõepoolest lahti said.

Oli juhus ka kahel ajaleheesitajal oma äri seisukorra kohta sõna wõtta. Muidugi ei ole see weel mitte terwe meie press. Meie press on teadupoolest palju suurem ja kui nendel kõigil wõimalik oleks sõna wõtta, siis oleks meil jälle wõimalus uusi arwusid kuulda. See, mis meie nüüd siin kahe ajalehe kohta kuulsime, ei olnud meile ka mitte teadmata. Wäikestestki wõla nimetamistest meie kuulsime, et kasutatakse ajakirjanduses riiklikku krediiti, mida muidugi kellelegi pahaks ei saa panna. Ma ei ütle muidugi, et selle osa riikliku krediidi kasutajad kõige halwemad ärimehed oleksid ja kõige kergemal kombel oma wõlgadest lahti püüaksid saada. Ma tahaksin aga siiski nimetada üht kirjastust, kelle esitaja siin kõnetoolil weel esinenud ei ole. See on üks suurematest kirjastustest, ja mul tuli hiljuti ühe sõbraga selle kirjastusühisuse mulluaasta aruannet waadelda. Ta on üks meie suurematest kirjastus-ettewõtetest. Selgus, et temal on näiteks üle 40 miljoni marga wõlga riigipangas, peale selle on tal weel teised pangawõlad. Aruandest ei paistnud täpselt, kui suur üldine wõlasumma oli, mis Eesti markades tehtud, igatahes ulatas ta kaugelt üle 100 miljoni. Sellel kirjastusühisusel on suuri ettewõtteid linnas algatatud ja nende ettewõtete ülewal pidamine, nagu nendel Riigikogu liikmetel, kes ajakirjanduslikule tegewusele lähemal seisawad, teada on, nõuawad ühisuselt wäga suuri raskusi, — raskusi oma majapidamist korras hoida. Sama kirjastusühisus on ka oma mõju selleks maksmannud, et meie awalikku arwamist wae-nulikule jalule seada riigi poolt antud wõlgade waloriseerimise wastu. Selle osa ajakirjanduse kaudu, kuhu selle kirjastusühisuse mõju ulatab, on nii wõlgade tagasitõmbamise poliitikale, kui ka wõlgade waloriseerimise poliitikale kallale tungitud ja näidata püütud, et nii wõlgade tagasitõmbamisega kui ka waloriseerimisega meie majandus olewat just praeguse walitsuse poolt sootu sassi aetud. Aga ilma, et kedagi halwas tahtmises kahtlustada, peame ometi, arwesse wõttes seda, et just see ajakirjandus, kes waloriseerimise wastu iseäranis ohtralt kirjutusi on

awaldanud, et just see ajakirjandus ise waloriseerimisest wäga walusalt puudutatud on, et just nendel kirjastusühisustel suuri wõlgu õiendada on pankadega, — peame ometi küll kartma hakkama, et siin inimesed ilma kurja tahtmata on seisukohta wõtnud oma huwides, mis inimlikult wäga arusaadaw, ja jääb sarnane tunne, et sõda waloriseerimise wastu on peetud peajaslikult sellepärast, et see waloriseerimine nii wäga lähedalt just nende awaliku arwamise tegijate härrade ja äride tasku pihta kipub käima. (K. Einbund, põl.: Miks Teie ei wõtnud kursiga 60?) Riik ei tohi ometi nii halwa ärimehe psüholoogiaga olla, kui seda on wast mõned kiires korras tõusnud aktsiapangad, kes arwawad, et wõta sealt, kust kergema waewaga saab, ükskõik, missugused tagajärjed sellel ka ei oleks. Riik ei saa ometi ajada majandusliku rüüstamise poliitikat, waid riik peab terwendamise poliitikat ajama. Terwendamise poliitika on ka see, kui riik katsub oma wõlga kindlustada, mitte aga oma wõlgade arwel wõlasaajate käest wõtta tulusid sisse, milleks tema õigustatud ei ole.

See on kõige kurwem nähtus kogu meie rahandusküsimuses, meie rahanduspoliitikas, et wõlgade tagasitõmbamine ja wõlgade waloriseerimine, mille peale suuri lootusi pandi, mitte ei ole neid tagajärgi andnud, mida oodata tohiti. Ja seda kõik, nii nagu meile näib, sellepärast, et see nõndanimetatud deebitoride mäss, wõi deebitoride wastupanu sedawõrd suur on olnud, et walitsus ja riigipank ei ole suutnud seda teostada, mis tal programmis seisis. Mul ei tarwitse Eesti panga poliitikast eraldi kõnelema hakata sellepärast, et täna hommikul härra Anderkopp, kes kuulub ju walitsust toetawasse koalitsiooni, õiguse pärast kõige hirmsama kriitika Eesti panga tegewusele andnud on. Tõsi küll, härra Anderkopp'i ülesastumine ja tema poolt esitatud wäited ei olnud mitte mõneks uudiseks. Samadest asjadest on ka waremalt juba kõneldud niihästi Riigikogu kõnetoolil, kui ka mujal. Aga härra Anderkopp tuletas weel kord kõik wanad asjad wäga kujukalt meelde ja pani mõnele „i“-le punktid peale. Ja sellepärast ütlen mina, ei ole mul erilist tarwet Eesti panga poliitikat selle wõlgade tagasitõmbamise asjus käsitama hakata, ja ma alistan sellele soowile, mida härra Einbund wäljendas, et ei maksa ot-sida pinke, kus istuwad spekulandid. Ei

tea, miks härra Einbund'il asja oli tarwis niiviisi kujutada, et neid spekulante, kes margakursiga rehkendawad, ja kes marga langemisest tulu ootawad, et neid spekulante leiduwat igalpool, et need hääletawat nii sotsiaaldemokraatidele, kui ka maaliidule ja keskerakondadele. Wõib olla ka, et leidub tõepoolest kuskil sarnane imewääriline spekulant, kes sotsiaaldemokraatidele hääletaks, sest spekulandi mõiste on ju wäga weniw ja inimeste keskel tuleb kõiksugu unikume ette. Sellepärast ütleme tõepoolest, et ei ole tähtis jälgida, kus nimelt spekulandid istuwad. Tähtis on teine asi. Tähtis on see, et riigipank nähtawasti on oma laenude andmise poliitikas silmas pidanud seda, millisel pingil inimesed istuwad. Ja kui nüüd tõsi on, millest kõneles rkl. härra Anderkopp täna hommikul, et ühele ärimeeste rühmale, kelle eesotsas seisab tuntud ärimees Zitron, ja millise rühma käes on sarnased ettevõtted, nagu Tallinna uulitsanimega tuntud „Sitsiwabrik“, siis Sindi kalewibabrik Pärnus ja uus pitsiwabrik, wõi kuidas seda nimetatakse, kui sellele äri-rühmale, kes tahtwat nii wäga isamaalik olla, tõepoolest 900 miljonit marka wõlga ehk krediiti on antud — imelik, et mitte juba ümmarguselt 1 miljard, kuna meie keskmisele tööstusele, uuele tarkawale tööstusele, kellel oma kohalik turg, ja kes kohalikka wadjadusi teenib, kes mitte endale turgu, ei tea kust maadest ei pea otsima, ümmarguselt ainult wast 300 miljonit marka krediiti Eesti pangast on langenud —, no siis peame küll ütleva, et Eesti panga laenuandmise poliitika on tõepoolest olnud jõe poliitika; teda teostades on silmas peetud ainult seda, millisel pingil inimene istub. Ja nagu meil kümneid kordi on juhus olnud seda öelda, niisama ütleme ka täna, et need mehed ja need ärilised rühmad, kes Eesti pangast esimeses jones krediite wälja on toonud ja kes sellepärast ka praegu kõige ägedamalt seisawad waloriseerimise wastu, et need härrad peajaslikult kuuluwad nendele pinkidele, kust ka täna waloriseerimise wastu ägedalt on räägitud. (K. Einbund, põl.: Käige minema kõigini nende härradega.) Kuulge, see ei olnud mitte ammu, kui Teie nendesamade härrade huwides arupärimise esitasite: mispärast on kaubandus-tööstusminister wõi majandusminister, — ma ei tea, kuidas ma peaksin austama seda ministri kohta, sest tema nimi ei ole weel lõpulikult kindel, — mispärast on lubanud

minister väljamaale riidet wärwimiseks wõi trükkimiseks saata, kuna Sindis trükkimine sisse on seatud? Tol korral, härra Einbund, paljastati wäga hästi seda wahkorda, mispärast teil too Sindi trükkimine nii südame peal seisis. Millega Teie ikka seda tõsiolu seletate, et need wärsked kangad... (K. Einbund, põl.: Pärilised alatuud wõtteid tarwitata.) Teie Zitronid on saanud muidugi kõige suuremaid krediite Eesti pangast! (Wahelhüüded põllumeeste hulgast: Alatu! Alatu!) Teie wõite rääkida, mis tahate, on see alatu wõi mitte, aga teie mees oli see, kes ütles, et Riigikogu mitte nii häbemata ei ole, et tema pangaklientide nimekirju hakkab nõutama. Aga mina arwan, et Riigikogu tohiks siiski „nii häbemata“ olla, muidugi mitte erapinkade suhtes, aga riigipanga suhtes tohiks Riigikogu küll nii häbematu olla, et ta need nimekirjad välja nõuab, — ja siis wast kõneleme edasi. See ainukene fakt, et üks äriline rühm, kellest teadupärast ka teie pinkidel istujad huwitatud on, nimelt tol ajal, kui walitsus põllumeestest Riigiwänemega kroonitud oli, et see üks rühm on omale lõwiosa wõtnud kõigi teiste riigiwõla tarwitajate kõrwal, — seesama üks fakt näitab, et asjad riigipangas wõlaandmisega korras ei ole, et seal on tarwilik põhjalik rewideerimine ja andmete järelkatsumine toime panna. (Wahelhüüded põllumeeste hulgast.)

Teie suurustate küll, et, olge lahked, tehke seda, aga mina arwan, et teie südames seda soowi mitte ei ole, kuid just sellepärast on põhjendatud meie kindel nõudmine, mida meie ka tänasel koosolekul ülemineku-wormelina oleme esitanud, nimelt, et moodustataks erikommisjon, kes Eesti panga kogu tegewuse täielikule katsumisele ja rewideerimisele wõtaks. Siin ei tohi enam mingit salgamist, peitmist ega järelandmist olla. Liig palju on langetud meie riigipanga kallale. Teie mäletate wist: härra Einbund nimetas mingisugust skandaalset taganemist. Selle „skandaalse taganemise“ peale on härra rahaminister härra Einbund'ile juba wastanud; üldse ei ole minu asi wastust andma kippuda, kus selle peale iga silmapilk reageerida wõidakse nende poolt, kelle pihta asi käib. Aga et see sõna „skandaalne taganemine“ kord õhku on heidetud, siis ma tuletan meelde, et just Eesti panga poliitika kaitsejad on alganud skandaalsetest taganemistest; taganes teie minister härra

Westel ning härra Ipsberg, kelle asjad weel praegugi Riigikogu erikommisjoni käes läbi on waadata, ning mis weel lõpule wiidud ei ole. Need on tõesti skandaalsed taganemised ja juba tollest ajast peale on Eesti panga tegewuse kohta ainult arwustust awaldatud; et see pangale hea oleks olnud, seda ei tule ometi keegi ütleva. Kogu aeg on karjutud ainult sellest, et Eesti panga poliitika parandamise alal mitte midagi ei ole tehtud. Mina ütlen, minu härrad, sarnasel teel satume sinna, kus wenelasi omal ajal öeldi olewat, nimelt, et wenelased olid küll häbemata head arwustajad, et nad oskasid suure osawusega paiseid lahti kiskuda ja neid demonstreerida, aga nad ei teinud mitte midagi selleks, et neid paiseid arstida. Ka meil arwustatakse lõpmata palju. Tänapäevagi härra Anderkopp'i kõne — iseenesest hea, lõikaw arwustuskõne, aga ta ei ole mitte esimene sellelaadiline. Arwustust on küll juba olnud, aga mitte midagi ei ole tehtud. Kõigil on see tunne, et Eesti pangas ei ole asjad korras. Leitakse, et krediitid on halwasti antud ja et ikka jälle pangadirektorid wõi pangajuhatajad hoolitsewad nende eest, kes ülekohtusel wiisil riigi raha oma kätte kasutada on saanud. Iga suguseid etteheiteid tehakse ja öeldakse, et need direktorid, kes panga eesotsas on, ei saagi, ei wõigi seda reformi teostada, mis neilt nõutakse. Aga ometi mitte midagi ei ole Eesti panga rehabiliteerimiseks tehtud. Kas tohib siis niisugune seisukord edasi jätkuda? See ei ole meie rahaasjandusele kuidagi kasulik ja sellepärast on meie kindel weendumus, et Eesti pangas on waja rewideerimine korraldada. Meie näeme, et panga wildakale asjaajamisele uus rahaminister mitte ei ole suutnud piiri panna. Tulgu siis Riigikogu ja pangu sellele piir! Ärgu arwustagu Riigikogu ainult, waid asugu tõsiselt asja juurde, nii et sellest Eesti pangale ka kasu oleks. Kõrwaldatagu ometi ükskord need rasked süüdistused, mis on tõstetud panga wastu ja mis on olnud wäga kahjulikud panga prestiihile. Meil on kindel weendumus, et need ärilised rühmad, kes riiklikku krediiti on kasutanud endi huwides, et need ärilised rühmad selles lootuses, et küll mark langeb ja meie wõlad tasume kergesti, nagu said tasutud sõja-aegsed wõlad kiire rahakursi langemise juures, et need mehed, olgu otsekohe wõi kaudsel teel, riigipanga juures ikka weel oma täit mõju esil hoiawad. Wõetagu

Eesti panga asjad tõsiselt käsile ja lahen-datagu täna ära. Selleks ei näe ma tõepoolest teist teed, kui et Riigikogu selleks erikomisjoni moodustaks, et siis tõesti need kliendid, kellest täna jutt, kelle awalikuks tegemist tarwilikuks peetakse. et need kliendid tõepoolest ninapidi komisjoni ette tõmmatakse ja sel teel selgitatakse, kas ja missugusel määral on siin õigete, otstarbekohaste krediidide andmisega tegemist ja kui palju on siin krediidid jagatud selle järele, missuguses pingis inimene istub. Ühtlasi ei saa ka nimetamata jätta, et asjata arwatakse, nagu oleks sarnane rewideerimine pankades Riigikogu poolt kuulmata samm, mis oma umbusaldusliku ilmega wõib wiimasegi usalduse meie raha ja riigipanga wastu riisuda. Ei, see asi ei ole kaugeltki nii. Meie arwame: hoopis halwem on õhkuheidetud kahtlustus, kui tõsiolude ilmsikstoomine. Meie wõime nimetada, et ka teistes maades parlamendi poolt komisjonide nimetamine pankade rewideerimiseks tundmatu asi ei ole. Nii näiteks on Inglismaal 40. aastate ümber Robert Bill'i ajal, mil Inglise riigipanga tegewusele kindlad piirid ja alused tõmmati, parlamendi komisjon moodustatud, kelle ülesanne selles seis, et riigipanga asjaajamist tema üldsuses rewideerida, ülekuulamise toimetada igasuguste generaali wolitustega jne. Pärastpoole, mõned aastad hiljem, 1857 aastal moodustati uus parlamendi komisjon, nõndanimetatud „pangaaktide komisjon“, kes üldise suure rewideerimise riigipangas toime pani, sealjuures pangaametnikka üle kuulates ja kassa seisukorda rewideerides. Inglise parlamendi juures moodustab nende aktide hulk terve raamatukogu ja siis, kui Inglise rahaasjandusest kõne tuleb, kasutatakse nende aktide üksikuid osasid, nendest wõetakse näiteid ja ammutatakse kogemusi. Nii ei oleks sarnase parlamendi komisjoni moodustamine, kui Eesti Riigikogu seda teeks, weel mingisugune kuulmatu, wõimatu samm, sest nagu näeme, on teised suuremate kogemustega warustatud maad waremalt samuti teinud, kus neil seisukord weel kaugeltki nii hirmus ei olnud, kui see praegu meie juures on, ja sellepärast ei wõiks sarnased wäited pinda leida, et nagu parlamendi erikomisjoni moodustamine hädaohtlik oma umbusalduse poolest olla. Nagu öeldud, on Eesti rahaasjandusele palju suuremaks hoobiks see, et meil kahtlustatakse, ette heidetakse, et

meil nii öelda paiseid lahti kooritakse, neid demonstreeritakse, kuna aga nende radikaalsele kõrwaldamisele mitte ei asuta. Jälle pean ütlemä, kui meil korda läheks seda kindlat nõudmist, mille juurde meie jääme, nimelt Eesti panga põhjalikku rewideerimist, sealjuures Eesti panga juhatust inimeste kätte andes, kes uut majanduspoliitikat teostada suudawad, läbi wiia — siis on jälle suure kuhjaga tasutud see wäikene ärewus ja ebamugawus, mida on sünnitanud Riigikogu liigetele nende Tallinna kutsumine warem, kui kewadel tähtaega määrates arwati.

Et mina oma kõnes nii kui nii laiali olen pildunud ja pikemalt sõnaõigust tarwitanud, kui ma seda kawatsesin, siis ei mõtle ma muude küsimuste juures enam peatada, liiategi, kuna meie rühm just neid küsimusi, mida ma siin puudutasin, tähtsamateks küsimusteks loeb. Luban endale weel enne kõnetoolilt lahkumist katset teha lühidalt kokku wõtta seda tuuma, mida ma oma kõnes tabada püüdsin. Nimelt, meie arwamise järele on need wolitused, mis Wabariigi Walitsusele kewadel anti, otstarbekohased wolitused. Nende wolituste alusel oleks Wabariigi Walitsus wõinud majandus- ja rahanduselu terwendawat poliitikat ajada, kuid meie walitsus ei ole ometi suutnud neid tagajärgi saawutada, mida taheti, waid meie walitsus on eraldi suure tollide kõrgenduse ja tõstmisega negatiivseid tagajärgi wälja kutsunud, elukallidust kõwendanud ja äraelamise wõimaluse üldiselt raskemaks teinud. Eesti pank ei ole sellel waheajal, kui Riigikogu puhkusel wiibis, suutnud wõlgade tagasitõmbamist teostada sarnaselt, kuidas seda loodeti. Ei ole ka waloriseerimine neid tagajärgi andnud, nagu oodata wõis, ja kõiki seda nähtawasti sellepärast, et on kindlad ringkonnad, kelle huwides seisab krediidide tagasitõmbamist takistada ning waloriseerimisele raskust teha. Meie arwame: kui niiviisi oleks lastud asjaoludel edasi areneda, siis kogu uus majanduspoliitika, selle asemel, et meid terwendawatesse wetesse ja rahulikkusesse wetesse wiia, meid mõneski suhtes hoopis halwemasse olukorda oleks asetanud, kui kewadel olime.

Kõige selle pärast arwasime, et nähtawasti Wabariigi Walitsusel ja eriti härra rahaministril käed mitmetmoodi seotud ja et Riigikogul möödapääsemata on kokku tulla, selleks esiteks: et oma kindlat tahet walitsusele sugereerida ja teiseks, et Wa-

bariigi Walitsusele abiks olla nende rühmade ja koonduste wastu wõitlemiseks, kes takistawad meie majanduslikku terwendamistööd. Järelikult siis kasutades Riigikogu kokkukutsumiseks parempoolsete rühmade esitajate häali, ei ole meie mingit kokkulepet otsinud ega mingit ühist fronti püüdnud saawutada nende härradega, kes meie majanduse on upakile wedanud, waid meie kindel tahtmine seisab selles, et Riigikogu ennast maksa pannes, Wabariigi Walitsusele hoogu annaks uue majanduspoliitika läbiwiimiseks ja omalt poolt abi pakuks nende ringkondade wastu wõitlemiseks, kelle halb mõju meie majanduselu terwendamist takistab.

Ühe sõnaga, meie ei arwa mitte, et need härrad, kes ka siin täna oma kawadega paremalt poolt on esinenud, et need härrad, kuigi nemad wäga targad on walitsust arwustama, uuesti wõimu juurde pääsedes, suudaksid meie majanduselu päästa, waid meie kardame, et siis see halb olukord, mida nad algatanud on, weel süweneks ja weel kaugemale läheks.

Meie loodame ühtlasi, et Riigikogu mitte tähele panemata ei jäta meie poolt esitatud seaduseelnõusid, esiteks esimese järgu tarbeainete pealt tollide kaotamise kohta ja samuti ka tööliste palkade waloriseerimise kohta. Meie arwame, et kui walitsus tõsiselt tahab uut majanduslikku poliitikat ajada, siis on tema sunnitud arwestama pahema tiiwaga. Meie ei ole kunagi kippunud walitsema, aga ei ole ka öelnud, et ei lähe walitsusse; see on kõik aja ja wõimaluste ja kombinatsioonide küsimus. Praegu mingit kindlat nõuet selles mõttes, et lastagu meid walitsema, ei ole; küll aga ütleme, et Riigikogu peab arwestama pahema tiiwaga ja kui tema seda mitte ei tee, siis laseb ta end nendest wanakaewumeestest, wampi meestest tallata. Siis ei tule uuest majanduspoliitikast mitte midagi wälja. Kui teie aga tahate, et pahemtiib teid aidata wõiks, täie kaaluga aidata, siis peaksite ka meie kindlasti wastu tulema ja esimeses joones tööliste palkade waloriseerimise eelnõu seaduseks tegema. Edasi: rahwamajanduselt mitte põhjendatud tollide tõstmised, mis kewadel ette wõeti, ära kõrwaldama.

Nende eelduste juures loodame meie, kui meil kõigil aga head tahtmist ajutistest raskustest ülesaamiseks jätkub, ruttu edasi jõuda. Raskused on suured, nendest üle saada ei ole kerge, aga meelt

heita nende ees ometi mitte ei maksa. Peab jätkuma tahet, kindlat tahet. Kahjuks ei ole aga meie walitsus ilmutanud järjekindlust, wähemalt sel ajal, mil Riigikogu laiali oli. Järjekindlust ei ole mitte olnud, aga ilma selleta meie läbi ei saa. Meie soowiksime, et edaspidi tugewa käega, ilma mingisuguse rühma huwides, kindla käega terwendamispoliitika läbi wiidaks. Ainult siis wõime meie marga-kursi langemise seisma panna ja oma lootusi wälislaenu saamiseks realiseerida.

A. Anderkopp (töer.): Minul on au austatud Riigikogu liigetele minu rühma poolt teatada, et meie heaks kiidame kawatsuse, mida sotsiaaldemokraadid on pooldanud, nimelt erikomisjoni walimise. Aga sealjuures peame meie tarwilikuks, et komisjonile päris kindlasti ära määratud saaks tema wõimkond. Kuna komisjoni walimine homses päwakorras, siis wõib seal ka lähemalt kõnelda komisjoni ülesannetest.

Edasi on minu tähelpanu Riigikogu ringkondades juhitud selle peale, et minu sõnadest nõnda wõidakse aru saada, kuidas mina mitte ei mõelnud. Kui mina üksikute asutuste krediitide kohta kõnelesin, tarwitasin mina andmeid, mis olid pärit maikuu algusest. Selle juures tähendasin mina, et inimesed, nimelt üks asjatundja meie majanduslikus elus, arwamises on, et kui meie kõiki Eesti panga krediiti hakkame sisse nõudma, siis meie saame sealt praegu, wõib olla $\frac{2}{5}$ kätte, $\frac{3}{5}$ aga kindlasti mitte. Nendest sõnadest ei tarwitse nõnda aru saada, nagu oleks meie Eesti panga üldine olukord niisugune, et meie sealt kunagi laenusid kätte ei saa, waid siis, kui seda otsekohe tahetakse teha. Sellepärast ütlesin ka mina, et walitsusel nähtawasti need raskused takistuseks on, et üksikute ettewõtete krediite otsekohe kokku tõmmata ja selle tõttu kokkuwarisemine oleks wõinud tulla. Samuti loomulik on muidugi, et mina Eesti panga tegewust ja endist wildakat poliitikat arwustades kaugeltki ei ole tahtnud Eesti panga juhatusel liigetele ja nõukogu liigetele, kes selle poliitikaga nõus ei ole olnud, midagi etteheitwat öelda.

A. Jürman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Praegust majanduspoliitikat arwustades, on suurem osa kõnelejaid kõrwale kaldunud selle teemi sisulisest arutamisest ja on küsimust kitsarin-

naliste parteisih tide seisukohalt käsitanud. Küsimuse arutamisel on kõrwale mindud riigimajanduspoliitika ja walitsuse tege wuse arwustamisest ja kõik tähelpanu on koondatud ainult Eesti panga ja tema lae nude väljaandmise peale. Meil on püütud mee leolu luua, kus raske näib olewat sei sukorda tõsiselt hinnata ning asja kül malt kaaluda. Tahaksin siiski wähe pea tada rahaministri kõne juures. Kõnest selgus, et rahaminister ainult ühte abinõu näeb, mille kaudu tema arwab Eesti rah wamajandust korraldada ja see oli — rahamärkide kokkutõmbamine. (Rahami nister O. Strandman: Kas Teil igawaks ei lähe alati ühte ja sedasama rumalust rääkida?) Kui Teie, härra rahaminister, wõtaksite oma stenogrammi, siis leiaksite sealt seest, et sarnast mõtet awaldanud olete, mida praegu rumaluseks nimetate. Selles ühes abinõus, see tähendab krediitide tagasitõmbamises ja rahamärkide kaotami ses, näewad ka pahempoolsed kõnelejad seda abinõu, millega suudetakse kindlale alusele rajada meie rahwa- ja riigimajan dus. (M. Martna, sd.: Ärges kuge, siin seda ei usta.) Kui seda ei oleks ustud, siis ei oleks teie pahempoolsetes ridades niiwiisi kõneldud, nagu seda härra Ast tegi, sest terve härra Ast'i kõne oli ainult äge krediitide tagasinõudmine. Tä hendab, teie loodate ainult nende eitawate abinõudega Eesti riigimajandust kindlale alusele rajada. See on täiesti ekslik, et ainult eitawate abinõudega suudetaks rahwamajandust parandada ja selles lä hewad meie arwamised lahku praeguse walitsuse majanduspoliitikast. On kindel, et kui tahetakse Eesti panga laenusid ta gasi tõmmata niisuguse hooga, nagu siin täna on nõutud, siis majanduslik kokku warisemine möödapääsemata on ja siis ei saa Teie isegi wiit miljardit laenudest tagasi, mitte sellepärast, et ei oleks wa randusi laenu kindlustamiseks, waid puu dub wõimalus laenusid tasuda, kui ei ole tarwilikul arwul kuskilt wõtta rahamärke, millega laenu tasuda. Ma olen kuulnud, austatud Riigikogu liikmed, ja alles täna räägiti minule sellest, kuidas praegust majanduslikku kitsikut seisukorda ära ka sutawad üksikud pangaomanikud, et nad laenud põllumeestele päewapealt üles üt lewad ja terve laenu äramaksmist kor raga nõuawad. Sarnased pangaomani kud, kes on üles öelnud laenud põllumees te, kuuluwad teie rühma. (Kõneleja teeb tähenduse tööerakonna

poole. — Wahelhüüe keskelt: Nimetage, kes need on.) Alles hil juti oli järgmine juhtumine Wiljandimaal, et põllumehelt, kellel oli õige suur koht, mille wäärtus kaugelt üle miljoni, ja kes oli oma koha peale 300 tuhat laenu tei nud, laen pangaomaniku poolt üles öeldi ja ilma pikendamata wäljamaksmist nõuti. (A. Tupits, põl.: Kuulete? — M. Martna, sd.: Kuuleme, kuuleme! Wahelhüüe keskelt: Missugusest pangast laen oli wõetud?) See oli ühest Eesti erapangast. Kui see põllumees ütles, et temal praegu on wõi matu seda laenu tasuda, siis öeldi sellele mehele: Anna oma koht ära selle ja selle wäikese hinnaga. Kui seda ei taha, siis maksa laen tagasi, rohkem pole siin rää kinist. Waadake, niimoodi pressitakse warandusi wälja nende käest, kes oma seisukohta kord laenu abil parandada on katsunud. See on waranduste wäljapres simine laenude kokkutõmbamisega.

Teine juhus oli Tartu maakonnas, kus alles hiljuti oli põllumees omandanud omale rehepeksugarnituuri, makstes selle eest üle miljoni. Laenuks oli jäänud temal weksli wastu ainult 250.000 marka. Põllumehe weksel oli ärimehe käest panka antud. Pank nõuab põllumehelt nüüd suwe ajal, kus raha kõige wähem, weksliwõla täielikku tasumist, ega anna mitte ühegi osa peale pikendust. (M. Martna, sd.: Kas Eesti pank selles süüdi on?) Terve see praegune majanduspoliitika on selles süüdi. Ja kui põllumees ütles, et mul pole praegu wõimalust 250.000 wälja maksta, siis tuldi ja kirjutati üles garnituur, mis maksis temal umbes 1.200.000 ja müüdi ära 400.000 marga eest. Ta pidi wõtma kahju üle 800.000 marga. Waadake, see on jälle waranduse wäljapressimine teie poliitika tagajärjel. Wiimastel päewadel läheb lugu järjest halwemaks, sarnased juhtu mised korduwad ikka rohkem ja rohkem ja see mõjub meie majanduselu peale häwitawalt. Kui teie tõmbate Eesti panga wõlgasid kokku ainult riigipanga ja riigi kassa seisukohalt wälja minnes, siis hin date seisukorda liiga ühekülgselt ja sar nane ühekülgne majanduspoliitika mõjub häwitawalt meie rahwamajanduse peale. Seesugune majanduspoliitika on täiesti hukkamõistetaw. (Töö- hool e k a n d e m i n i s t e r C h r. K a a r n a: Ärges ellepärast kisendage.) See on roh kem kui kisendamise wäärt.

Kui meie vaatame edasi neid teisi abinõusid, mis on selle peale sihitud, et Eesti margakursi hoida, kuna ta praegu alaliselt langemas on, siis näeme, et väga suure rõhuga kriipsutatakse alla riigi eelarwe tasakaalu wiimist, näib nagu oleks sarnase seisukorra kättesaamine väga raske ülesanne. Riigi eelarwe tasakaaluwiimine ei ole aga sugugi nõnda raske ülesanne, sest juba paar eelmist aastat on eelarwe tasakaalus olnud. Endine walitsus lõpetas 1922 aasta eelarwe miljard kaksada miljoni margalise ülejäägiga. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Kus see ülejääk on?) Ülejääk? Kus ta on, see on teine küsimus, kus tema on — ta on ära tarwitatud. 1923 a. eelarwe wiis walitsus tasakaalu 330-miljonilise ülejäägiga. (Hulgalised wahelhüüded. Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Ja kolmemiljardilise sisseweo ülekaaluga.) See on jällegi teine küsimus — sissewedu, mina aga räägin praegu riigi eelarwest ja selle tasakaaluwiimisest. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Ärge rääkige lapse juttu.) Tähendab, kaks wiimast aastat ja nimelt 1922 ja 1923 aasta on meil riigi eelarwe ülejäägiga lõppenud ja need ülejäägid kokku teewad välja poolteist miljardit. Tähendab, ei ole mitte nii väga raske ülesanne wiia riigi eelarwet tasakaalu, et siis öelda: waadake, mis meie praegune walitsus on teinud, tema on riigi eelarwe tasakaalu wiinud! Kui ta ka seda teeb, ei oleks siin midagi iseäralikku, sest eelarwe on juba kaks aastat rohkem kui tasakaalus olnud ja see ei ole siis mingisugune iseäralik ime, kui ka praegune walitsus seda teha suudab. Minewa-aastane ikaldus langes just 1923 a. eelarwe täitmisele ja nimelt sellepärast peasjalikult, et minewal aastal ei suutnud põllumees osta. Täna wu ta suudab juba osta, sest et hea wiljaaasta on tulemas. Sellest näeme, et see reklameeritaw eelarwe tasakaalu wiimine nii hirmus üllataw ei olegi, ei ole sugugi omapärane ega uudis, waid seda on juba eelmised walitsused korda saatnud, pealegi, kui olud on kujunenud sarnasena, et meie tänawuaastane eelarwe peaks loomulikult lõppema ülejäägiga. Kui aga nüüd waadata edasi ja peatuda wäliskaubanduse tasakaalu wiimise juures, et ta mitte enam nii passiwne ei ole... (J. Piiskar, is.: Nagu ta seda põllumeeste walitsuse ajal oli.) ...nagu ta seda

senni on olnud ja praegu on, siis peab tähendama, et selle ülesande täitmiseks on praegune walitsus ainult eitawaid abinõusid tarwitusele wõtnud. Siin on wäliskaubanduse normeerimisele asunud ainult keelutollide kaudu. Sarnane abinõu on liiga ühekülgne abinõu, on nagu rihma kokkutõmbamine, aga kui teda liialt kokku tõmmatakse ja kõht ikkagi tühjaks jääb, siis nõrkeb inimene ära. Sest kui meie põllumajandusele tarwisminewate kõige tarwilikumate abinõude sissewedu takistame kõrgete keelutollide abil, kui keelatakse ära sisse wedada põllutöömashinad, mis tarwilikud on meie põllumajanduse produkti witeedi tõstmiseks, siis meie teame, et see lõikab lihasse ja luusse. See on näljapoliitika, kui kitsendatakse elulisi sisseweo produkte. Kui kitsendatakse luksusasjade ja igasuguste maiusasjade sissewedu, pannes neile peale kõrged tollid, siis ei ole sellel mingit halba tagajärge, wast ainult see, et kui neid enam kõrgete tollide pärast sisse ei weeta, et siis hakkab õitsema nende sissewedu kontrabandina ja riik ei ole sellega mitte wõitnud, waid kaotanud, sest see toll, mis oleks sisseweo juures saadud, jääb saamata. Meie praeguse walitsuse kawas puudub ülesehitaw töö. Tähendab, tollipoliitika ei suuda üksi meie majandust terwendada, waid see peaks olema midagi muud, mis aga senni puudub meie praeguse walitsuse majanduselu juhtimise kawas. See on nimelt ülesehitaw töö, sest mida rohkem meie rahwas hakkab produtseerima, seda kindlamaks muutub meie majanduslik seisukord. Meie praegune walitsus ei ole aga tarwitanud seda jaatawat abinõu, waid on tarwitanud ainult ja üksi eitawaid abinõusid. Selle asemel, et välja anda krediite, mis eelarwe kaudu rahwaesituse poolt ülesehitawa töö peale lubatud, hoiab walitsus need summad riigikassas kinni. (Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Kust neid wõtta?) On olemas tagawara, kust neid wõtta, riigikassal on wastawad summad. Praegu on isegi nõnda kaugele mindud, et piimatalituste ehitamiseks ettenähtud summast, 30.000.000 marka, mis eelarwes ette oli nähtud, ei ole kuigi palju välja antud. Kui ma ei eksi, — siis ulatab väljaantud laenude summa 6.400.000.—, kuna teine osa on kõik välja andmata. Täna wu aasta on igatahes kaduma läinud, sest warsti on juba sügis käes ja waewalt suudetakse

weel piimatalituse üles ehitada. Nii siis näeme, et ka siin alal, kus midagi oleks wõidud teha, hoitakse tagasi ja aetakse nende krediitide kokkutõmbamise ja sulgumise teel eitawat poliitikat, mida tuleb ebaotstarbekohaseks pidada ja hukka mõista. Selles asjas peab muutus tulema. (W a h e l h ü ü e k e s k e l t : L a s k e a g a m a r k j ä l l e l a n g e d a .) Mark ei lange siis, kui meil asutatakse niisuguseid ettevõtteid, mis uusi produkte juurde loowad.

Kui meie peataksime weel lühidalt walogiseerimise küsimuse juures, siis peab ütleva, et walogiseerimise läbiwiimine on kõigerohkem arwustust kuuldawale toonud. Peab ütleva, et ükski Riigikogu liigetest, ega ükski rühm ei kõnelenud põhimõtteliselt walogiseerimise wastu. Siin on kõneldud arwustawalt sellest, kuidas walogiseerimise läbiwiimist korraldada. Sennisel wiisil walogiseerimine tahab rohkem eitawaid kui jaatawaid tagajärgi anda. (M. M a r t n a , s d . : T ä h e n d a b , k a s u k a t p e s t a , i l m a e t t e m a m ä r j a k s s a a k s .) Ei, härra Martna, wõib ka kasukat pesta nii, et tema märjaks saab, tuleb teda ainult pärast ära kuiwatada. Kui meie nüüd waatame seda walogiseerimise läbiwiimist, siis näeme, kuidas siin kroonikursiga wabalt talitatakse, mis õiglast nurinat esile toob. Waatamata selle peale, et börsel noteeriti kroonile kurs, mis ulatas üle saja marga, umbes 115 marka, hakati siiski laenusid walogiseerima kroonikursiga sada. Loomulikult kutsus sarnane tegu wiis nurina ja pahameele esile. Kui ei oleks päwakursiga walogiseeritud, siis ei oleks wast sel korral keegi wastu rääkinud. Nüüd aga läheksime edasi ja waatame, mis walogiseerimine wõib tuua, kui meie rahakurs langeb. Wõib kindlasti öelda, et sarnasel korral mõjub walogiseerimine täiesti häwitawalt. Kujutage endale ette, kui meil oleks kõik laenuid enne sõda ka walogiseeritud ja et meil oleks tulnud kõiki neid laenusid nüüd kullaalusel tasuda, kas oleks meie suutnud seda siis teha. (W a h e l h ü ü e .) Sellepärast oleks esimene püüe, et walogiseerimine wiidaks kindla margakursi juures läbi. Näiteks ei suuda asunikud oma laenusid tasuda, mis neil walogiseeritud on, kui meie mark alaliselt langeb. Waatame, kuidas meil 1920 aastal mark langes, ja kui sel ajal oleks walogiseeritud, siis oleks see marga langemisele weel enam kaasa aidanud. Mitte ükski eitawate abinõudega

ei tuleks meil margakursi hoida, waid rohkem loowa tööga. Niisama peame eitawale seisukohale asuma Wabariigi Walituse kawatsuse wastu, kui majanduspoliitikat senniste põhimõtete alustel jätkatakse, riigiwaranduste realiseerimise, see on metsa mahamüümise asjus. (A. J õ e ä ä r , s d . : K u i p a l j u T e i e p a r u n i t e l e m e t s a k i n k i s i t e ?) Parunitele ei ole mitte midagi kingitud. See metsa realiseerimine, kui meil metsa juba isegi wähe on, wõrreldes lähemate naaberriikidega, oleks küll ülekohtune. (K. E i n b u n d , p ö l . : M e t s a m ü ü a e i t o h i !) Eestis on metsa wähe üle 20% kogu maa-pinnast, Saksamaal on metsa 26%, Ungaris — 29%, Austrias — 33%, Soomes on metsa all üle 56%, ja seal on metsad palju täielikumad kui meil. Ja waadake, kui meil nii wähe metsa on ja seda weel wähendame, selle juures ei suuda metsakultuuri edendada, siis on see rohkem kui hädaohtlik. Hädaohtlik juba sellepärast, et meie metsamaterjaal wõib kodumaal liig kalliks minna, kus juba praegugi puuehitused wäga kallid tulewad. Ka küttematerjaaliks tarwitatakse meil wäga palju metsa ja ka selle metsa hind on liiga kõrge, metsa wähesuse tõttu. Asunikud on weel ilma hooneteta ja, nagu täna kuulsime asunikkuude esitajalt, ulatab asunikkuude pere üle 23.000. Neil on aga wäikene osa hooned ehitatud ja kui nendel hoonete ehitus alles ees ja see peab läbi wiidama lähematel aastatel, siis nõuab see wähemalt kümneid tuhandeid tiinusid metsa hoonete alla, mis iseenesest kohutaw summa on. Kust me saame materjaali, millega meie suudame asunikkuudele hooned üles ehitada. Asunikkuude hoonete ehitamise peale oleme isegi sunnitud suure protsendi metsa ära laastama ning siis ei wõiks juttu olla metsa müümisest. Metsa on warandus, mille tarwitamisel ettevaatlik tuleb olla. Weel oleks metsamüümine praegusel ajal, kus soodne turg täiesti puudub, täitsa lubamata. Kõiki kokku wõttes wõib öelda, et kui niiviisi riigimajandust juhatakse, nagu seda senni tehtud on, kus ainult eitawad abinõud tarwitusele on wõetud ja kus peab abinõu selles seisab, et Eesti markasid riigikassasse koondada ja neid seal alles hoida, ei wõi juttu olla, et meie suudaksime oma rahwamajandust jäädawalt parandada. Sarnase majanduspoliitika juures saab rahwamajandus kindlasti rohkem kannatada, ja see tasub hullemini kätte, kui wahest seda arwatakse. Säärase ma-

anduspoliitikaga häwitame rahwamajanduse sõna täielikus mõttes, ja siis ei ole ka meil enam riigimajandust olemas. Meie peame selle eest hoolitsema, et rahwamajandus tugew oleks, sest tugew rahwamajandus juures suudame riigimajandust kergesti parandada. Aga nagu näha ei wõta seda praegune walitsus mitte arwesse, waid waatab rahwamajanduse häwinemise peale külmalt — nii et tekib tahtmata küsimus, kas meie suudame veel Eesti rahwamajandust päästa.

J u h a t a j a K. Wirma: Sõna on rkl. Baars'il faktiliseks märkuseks.

K. Baars (töer.): Ma wõtan sõna faktiliseks õienduseks. Rkl. Jürman tähendas siin, et Wiljandi pank on ühe talumehe wastu asunud wäljapressimise seisukohale. Härra Jürman tähendas, et selle panga juhataja asub meie rühmas. Et aga meie rühmas peale minu, pangajuhatajaid ei ole, siis arwan ma, et härra Jürman puudutas seda panka, kus mina juhatajaks. Asi oli järgmine: Ühel talupidajal on wõlga pankades 300.000 mk. Pool sellest on teistes pankades. Wõlgade tähtjad teistes pankades jõudsid kätte ja need pangad ei pikendanud wõlgasid. Siis tuldi talupidajale wastu ja wõeti need wõlad üle, maksti need wõlad tasa. Nüüd tulewad nende wõlgade tähtjad kätte ja wekslid lähewad protesti, kui tähtaeg täis, — nii tehakse iga wõlgnikuga ning, ma usun, härra Jürman ei saa, kui ta wõlausaldaja on, ka teisiti talitada. Sissenõudmisele praegu ei ole asutud. Oodetakse teatud aeg weel ja kui maksmist ei järgne, siis asutakse sissenõudmisele. Härra Jürman räägib ebatõtt, mingisugust wäljapressimist pole olnud.

J. Piiskar (is.): Ma ei kawatsenud selle küsimuse puhul sõna wõtta, sest et sotsialistlikkude rühmade poolt on juba mitmed kõnelejad meie nõudmised ära seletanud, mispärast erilist tarwet ei olnud neid uuesti kordama hakata. Aga eelkõneleja põllumees härra Jürman'i kõne sunnib tahes wõi tahtmata mõningaid paralleele tõmbama, et praegust majanduspoliitikat silmapaistwamaks ja kujukamaks teha. Kõigepealt tähendas härra Jürman sotsialistlikkude rühmade kõneleja rkl. Ast'i seletuse kohta, et olla kõneldud ainult eitawatest abinõudest, tahetawat parandada ainult eitawate abinõude abil, nagu krediitide kokkutõmbamine. Milline on siis põllumeestekogude programm?

Kuulasin härra Jürman'i kõnet suure huwitusega. Mis oli siis tema kõnes jaatawat? Härra Jürman löi wastu rindu ja ütles: „Jah, kui meie ellime ja ollime, siis olid iga aasta suured ülejäägid“. Oleme näinud, kuhu need ülejäägid on jäänud. Härra Jürman ütleb, et metsade kallale asudes häwitatakse riiklikka warandusi. Aga Teie ju sellepärast wist enam walitseda ei saanudki, et kõik tagawarad olid ära tarwitatud. Edasi näib, et põllumeestel ei ole mingisugust kawa. Meie poolt on esitatud terve rida konkreetseid kawatsusi, meie tahame kõik abinõud tarwitusele wõtta, et neid läbi rõhuda. Mõned rühmad on teatanud ja öelnud, et need nõudmised neile wastu wõetawad on, teised ei ole seda mitte teinud ja sellepärast ei tea meie nende ettepanekute saatust. Põllumehed ei ole aga mitte heaks arwanud esitada oma positiwset kawa, mille abil neid wäärnähtusi kõrwaldada, mille all meie majanduslik elu kannatab põllumeeste armust. Härra Jürman toob ette näitena, et pangad on asunud pigistama põllumehi. Härra Baars näitas juba, kuidas lugu Wiljandi pangaga on, ja peab arwama, et teistega lugu samasugune on. Mina küsiksin härra Jürman'ilt, kas põllumehed üldse tahawad weksleid maksta wõi mitte? (N a e r.) Kuidas siis lugu on? Kui weksleid maksta ei suudeta, siis wõib siin olla kahe asjaoluga tegemist: kas on juhitud majapidamist halwasti ja sellepärast raskused on tekkinud nagu mõnel äril, wõi on laenu tehtud kergemeelselt ja kergelt saadud raha ka kergemeelselt ära tarwitatud. Niihästi üks kui teine on halb. (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Kui nüüd põllumeeste seisukord tõesti juba nõnda halb on, nagu härrad põllumehed siin kurdawad, mis peab siis saama töölistest, kes, nagu tänagi siin on rõhutatud, isegi mõnes riigiasutuses hakkawad tulewikus ainult üks wõi kaks päewa nädalas töötama? Kuidas suudawad nemad oma kohustusi perekonna wastu täita? Seal teie raskusi ei näe, see teid ei huwita. (H u l g a l i s e d w a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a K. Wirma (helis-t a b): Palun rahu!

J. Piiskar (is.): Mina arwan, et meie majanduslikult kindlustatud põllumeeste kiht on see, keda praegune majanduslik kriis kõigewähem pigistab. Kui põllumehed täna siin suu täis

wõtawad, siis ainult selleks, et sise-maaliseks tarwitamiseks meeoleu luua. Sest mis on siis tõepoolest sündinud? Eriti just Wiljandimaal, kus põllumehed oma wekslid wälja osta ei suuda, liigub alatasa inimesi, kes tööd otsiwad. Ma wõiksin nimetada terve rea taluperemehi, kes ainult hooajatööks wõtawad omale sulaseid, aga kui hooajatööd ei ole, siis lastakse sulased lahti, sest teiseks hooajaks on ju inimesi küllalt saada. Neid on niipalju saada, et ollakse tänulikud, kui tööd üldse saadakse, hakatakse enne tööle kui palgatingimustest on kõneldudki. (J. Hünerson, põl.: Teil on kastrulimeeste poliitika. — K. Einbund, põl.: Härra Piiskar, mis töölised Teie kõne kohta arwawad?) Mina ei tarwits Teile selle peale wastust anda, aga kui see küsimus Teid huwitab, siis ehk lähete otse tööliste juurde ja saate selle wastuse kätte ilma wahetalituseeta.

Et elukallidus tõuseb, selle wastu ei oli härra Einbund waielnud, tema rõhutas seda weel eriti ja nähtawasti selles teadmises, et ega päris põllumeesteni tema wäited ei ulata. Elukallidus tõus, mis tingitud eestkätt tarbeainetest, muudab ju ometi wahekorra sarnaseks, et kõige selle eest, mis talupoeg müüb, saab tema igapäewaga kõrgemat hinda, kuna aga tööpalgad mitte ei tõuse, siis peaks põllumeeste seisukord lihtsalt päew-päewalt paranema. Ja siis tullakse ja tehakse suuri sõnu selleks, et demagoogiat teha ja muud ei midagi. Sellepärast kõlab nii wäga imelikuna, näiteks, härra Jürman'i wäide, kui ta ütleb, et marga langemise korral põllumehed ei suuda kokku wõtta nii palju raha, nagu seda on tarwis, wõrreldes margakursi langemisega. Mina ei ole sarnast olukorda kunagi tähele pannud, ega ole ka kuulnud, et rahakursi langemisel tarbeainete hinnad margakursile järele ei jõua ja eriti see kiht, kes tarbeaineid müüb, selletõttu kokku wariseb. Seda peaksite küll teie, härrad põllumehed, põhjendama. Ja kui Teie, härra Jürman, kurdate waloriseerimise üle, siis on täna mitmel korral näidatud, et waloriseeritud on ainult neid, kes kõige raske-mates tingimustes elawad — esimesest päewast on kõik nende kohustused waloriseeritud. Aga miljoniliste talude omanikkudel ei ole weel midagi waloriseeritud. Alles üleeile teatas härra Riigivanem, et palkasid ei saada enne waloriseerida, kui maksusid ei ole waloriseeri-

tud, aga maksude waloriseerimine olla äärmiselt raske ülesanne ja üldse ei saada sellega niipea hakkama. (K. Einbund, põl.: Kui sotsialist juba waloriseerimist toetab, siis peab waranduste wõõrandamine selle taga olema.) Nüüd, härra Einbund, saan mina aru, millise loogika järele Teie oma tähase kõne üles ehitanud olite, niisugusel korral on ülearune Teiega waielda.

Ma tahaksin näidata weel enne, kui lõpetan, et samal ajal, kus põllumeeste hädaldamine on ülespuhutud kõmu, muutub aga töötawa kihi seisukord palju tuntawamalt raskemaks: suureneb iga päewaga tööpuudus, töötingimused muutuwad halwemaiks, läheme wastu talwele, kus tööpuudus eriti suureks muutub. Selles mõttes peame tarwilikuks rõhutada, et Wabariigi Walitsus ei ole tarwilikuks pidanud seletusi anda, missugused kawatsused temal sellel alal olemas on. Sennist tegewusest pole meie wõinud ka neid kawatsusi, wõi sihtjooni näha. Meie peame tarwilikuks rõhutada, et hoolitsemine ühelt poolt palkade waloriseerimise eest ja wõitlus tööpuuduse wastu ning teiselt poolt tarwilikkude seaduste maksmapanek peaksid saama sennisest suurema tähelpanu osaliseks. Ma mõtlen ühelt poolt kinnituseadust ja teiselt poolt paiukiseadust, mille wastuwõtmine walitsewate rühmade ja parempoolsete armust wiibib. Paiukiseadust, kuigi see kõigi tööliste kohta ei käi, oleks wäga hästi wõidud kewadisel istungjärgul wastu wõtta. Praeguselt walitsuselt ja Riigikogult nõuame meie, et nad nende küsimuste peale rohkem tähelpanu pööraksid. Siin on seisukord palju tõsisem ja raskem, kui sellel ringkonnal, keda kaitsewad põllumeestekogude esitajad.

Rahaminister O. Strandman: Austatud Riigikogu liikmed! Härra Jürman seletas, et piimatalituste laenu ei ole wälja antud. Praegusaadud andmete järele ei wasta see tõeoludele. Krediiti on awatud 30. miljonit. Ta on osalt wälja wõtmata. Aga härra põllutööminister teatas praegu kategooriliselt — kui teie seda saate ümber lükata, siis tehke seda — et ükski, kes on oma dokumentidega, nagu kord nõuab, põllutööministeeriumi tulnud, ei ole ilma selle laenuta tagasi läinud. Kui teil teised teated on, siis tooge need ette. (A. Jürman, põl.: Põllutööministeerium saatis teate

kõigile lehtedele, kus öeldakse, et krediitid...) Aga ma võin öelda, et teadete järele on minewal aastal krediite alles septembrikuus wälja wõtma hakatud, nii et tänawu aasta on neid veel warem wälja wõetud kui läinud aastal.

See on üks asi. Teine asi on see, mis eelarwesse puutub, siis öeldakse, et tänawu aasta olla palju parem seisukord kui läinud aastal, nüüd olla palju ülejääke olnud. Härra Jürman wast ehk ei tea, et meil läinud aastast on krediite üle kantud 770 miljonit, need on krediitid, mis läinud aasta eelarwes olid määratud, mis tänawu aasta eelarwes sees ei olnud, waid krediitide sulgumise seaduse järele tänawuaasta krediitide hulka üles wõeti. Siis on tänawu aastal veel meie krediitide hulgas 340 miljonit, see on summa, mis riigikassal Eesti pangas oli. See teeb kokku wälja 1 miljard 100 miljonit, ja see summa tuleb kuskilt katta. Kui läinud aastal 340 miljonit ülejääki oli, tänawu aasta aga juba eelarwes iseenesest 770 miljonit puudu jääki on, siis see summa tuleb kuskilt katta. (A. Jürman, põl.: Teie kannate jälle osa üle.) Seda ma tahtsin ka öelda, aga Teie tulete mulle ette. Läinud aastal oli see summa palju wäiksem ja selles see asi seisabki. Ja kui Teie nüüd peale käite, et andke kõik krediitid wälja, mis on tänawu awatud, siis peab ütleva, et ka endine rahaminister ei ole kõike krediite wälja andnud. (K. Einbund, põl.: Eelarwe täitmine annab ikka teised tagajärjed.) Seda ma ju seletan ja sellepärast tulebki muist krediitid tagasi pidada. Kui Teie kõik wälja annate, siis ei saa eelarwet täita. Mis nüüd puutub positiivsetesse ja negatiivsetesse tagajärgedesse, siis on „Päewaleht“, kes minu tegewusele oma huwi on pühendanud, seda negatiivse kriitika alla wõtnud. Aga siis on öeldud, et üks positiivne kawa on mul ka olemas. Põllumeestekogu ei ole seda mitte ette kandnud. See on muidugi loomulik. Siin on ka Riigikogu liigete hulgas juriste, isegi Peeterburi ülikooli juriste, kes teawad, et on õigus olemas ja on õiguse poliitika olemas. Mis on õiguse poliitika? Seatakse teatawad ideaalid üles ja siis leitakse abinõusid, kuidas neid kätte saada. Samuti on ka majanduspoliitika. Põllumeeste rühm ei ole aga siamaani minu arusaamise järele ühte ainustki positiivset ettepanekut teinud, peale selle kawa, mis asjatundjate poolt on kokku seatud. Kuid seda kawa on Wabariigi Walitsuse liik-

med läbi waadanud ja omaks tunnistanud. Kui härra Jürman tarwilikuks leiab seletama tulla, et walitsusel on praegu ainult negatiivne programm, siis peaks ta ka ometi teatama oma positiivseid ettepanekuid. Mina olen alati seda seisukohta kaitsenud, ja seda wõib härra Aule Eesti pangas öelda, et Eesti pank ei tohi mitte olla mingisugune likwideerimise komisjon. Ta ei ole seda ka olnud, sest tegelikult ei ole Eesti pank krediitid veel kokku tõmbanud. Eestis on aga suur hulk ettewõtteid, mida tuleb nimetada wesiwõsudeks ja nende likwideerimine teeb raskusi. Ja neid on kahjuks väga palju. Kui Teie nende eest siin seisate, siis ajate Teie kõige halwemat poliitikat, sest siis ei lase Teie üksikute elujõuliste ettewõtete, mida meil ka olemas on, krediite suurendada. Ja endise poliitika wiga seisab just selles, et nende wesiwõsude krediite kätte ei saa.

Siis edasi. Teie, härra Jürman, ei ole ka mitte noormees, ja Teie teate ka väga hästi, et iga aasta ja iga ajal on talusid müüdnud. Endisel ajal ringkonnakohtus olid iga nädalal oksjonid, kus neid talusid müüdi, kes pankrotti jäid. Ja kui nüüd üks peremees on pankrotti jäänud, ei suuda oma wõlgasid maksta ja tema girandid tema eest enam ei wastuta, ja kui siis pank on sunnitud talu oksjonile ajama, siis ei tähenda see rahwamajandusele mitte midagi. Halwast peremehest saadakse lahti, selle koha ostab jõukam ära ja peab kohta edasi. Ja kui nüüd keegi ostab omale niidumasina wõlgu ja ei leia girantisid, kes tema eest wastutawad, ja kui siis see masin oksjonil maha müüakse, siis ei lähe tema mitte Eesti rahwamajandusele kaduma, sest tuleb ju teine, ja ostab selle masina ära, ja see wõib olla rahwamajandusele isegi kasulik, sest masin läheb parematesse kättesse. Kas teate, härra Jürman, ma seletan Teile ühte asja. Helsingi on tore linn, Tallinn on tema kõrwal wilets, aga kas Teie teate, kuidas suur hulk Helsingi majadest on ehitud. Suur hulk majaomanikka on pankrotti jäänud. Ehitab omale maja ülesse, ei jõua aga protsente maksta ja maja müüakse oksjonil maha. Sellest on rahwamajandus ja sellest on linn kasu saanud, ja ainult inimesed, kellel majanduslikku alust ei ole, on kahju saanud. Keegi ei tohi aga kohustusi oma peale wõtta, mida tema täita ei saa. Ja kui Teie ütlete, et siis, kui pank weksli terminil, kui girandid enam uut allkirja ei anna, sisse nõuab, et

siis see ülekohus on ja et sellest Riigikogu kisa peab tegema, kui kaugele Teie siis niiviisi lähete? Misjaoks siis weksel ja termin on? Tallinnas naerdakse praegu, et Eesti pangas on preili wäikese rumaluse teinud ja niikaugele läinud, et ta igaihe käest, kes weksli annab, allkirja wõtab, et seda wekslit enam pikendama ei tulda. Panga juhatus on muidugi selle korralduse muutnud, sest preili olla seda ilma juhataste teadmata teinud. See näitab, missuguses olukorras meie elame ja kui kaugele meil krediitide pikendamisega on mindud.

Kui nüüd härrad Einbund ja Jürman ütlewad, et raha on, andke see wälja, muud abinõu ei ole, siis on tagajärg... (A. Jürman, põl.: Meie oleme ainult sarnase järsu sissenõudmise wastu.) Teie ütlete, et minu programm on kõik negatiivne, aga milles need positiivsed seisawad? (A. Jürman, põl.: Ega ma oma programmi ei hakka siin ette lugema.) Ah soo, see on Teil põuetaskus! Niikaua aga kui Teie seda wälja ei ole toonud, ei saa mina Teiega rääkida, sest mina ei armasta salalikka inimesi.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on M. Martinson'il faktiliseks märkuseks.

M. Martinson (põl.): Härra rahaminister tähendas piimaasjanduse laenude kohta, et kõigile on täna wusest krediidist wälja antud, kes on esitanud korras paberid. Mina wõin aga öelda, et see 30 miljonit laenu on määratud 40 ühisusele ja praegu on laenu saanud 9 wõi 10 ühisust, wähemalt oli see nii 15. augustil, see on 5—6 päewa tagasi. Need ühisused on saanud kogusummas laenu kõigest 6.400.000 mk. ja sealjuures ei ole nad mitte terwet summat laenu kätte saanud, waid ainult esimese poole. Ja alles eile käis inimene seal, tal olid kõik paberid korras, aga öeldi, et tal ei ole neid tarwis esitada, sest laenu niipea ikka ei saa. See on fakt, ja kui härra rahaminister tähendas, et minewal aastal on need laenud wälja antud alles sügisel, siis sündis see nii sellepärast, et see laen oli siis alles esimesel korral antud, kus oli palju sekeldusi ja kus tuli inimestel mitu korda Tallinnas käia, nii et kõigil nendel põhjustel laenu wäljawõtmine sügise peale jäi. Täna wu niisuguseid põhjusi ei olnud ja sellepärast ei saa ka mitte öelda, et kõik ollesid laenu kätte saanud, kes paberid korralikult on esitanud. See ei wasta mitte tõele.

K. Tonkman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Minul on selgesti meeles üks moment ajutise walitsuse päewilt. Sel korral, kui Eesti wabariik loodi ja ajutine walitsus tegutsema hakkas, asus Wabariigi Walitsus praeguses ohwitseride kasinos. Sinna sisse astudes, kus ajutise walitsuse liikmed koos olid ja küsides, et mille peale meie siis tugeneme ja millega oma riiki ja rahwast walitsema hakkame, oli ühine wastus wabariigi ajutise walitsuse poolt: „Meie tugewus seisab loowas töös ja wastastikusel usalduses.“ Sel korral wõttis awalik arwamine selle wastuse wastu. Ajakirjanikud selgitasid selle seisukoha läbi ja läbi ning kõik ajakirjad asusid ühele seisukohale, et meie peame loowat tööd tegema ja üksteist wastastikku usaldama, et Eesti riik püsima jääks. Kuid loowas töös, niisama ka riigi walitsemises, minnakse mõtteliselt üksteisest lahku. On selge ja awalik tõde, et Eesti rahwas ei ole kunagi jõukas rahwas olnud. Temal ei ole olnud suuri rahwuslikka kapitaale, kui wabariik loodi, et oleks igaiüks omal jõul wõinud suurelt ja laialt tööle asuda, neid nõudeid rahuldada, mida rahwa ja riigi elu nõudis. Seesugust kapitaali Eesti rahwal ei olnud.

Edasi. Kui tegewust waadata, siis selgus, et meil igast asjast puudus oli, niihästi üksikutest kaupadest, ja tarbeainetest, ja sel korral, kui ajutine walitsus oma tööd algas, oli Tallinna linnal ainult 1½ päewa leib tagawaraks. Kõiki pidi looma hakkama, selleks oli usaldust tarwis. Sellekohaste põhimõtete ja põhiheli järele hakati igalpool loowat tööd tegema ja see loow töö, olgu missugusel alal tahtes, kas põllumajanduse, tööstuse wõi ärielu alal nõudis teatawaid krediite. Ilma krediitideta oli täiesti wõimatu edasi saada.

Kui neid ette wõtteid waatame, mis sel korral ja hiljem asutatud, ... (M. Martinson, sd.: Lõpetada!) Koosolek ei ole veel lõppenud ja sellepärast räägin edasi. Kui härra Martinson ettepaneku teeb koosolekut lõpetada ja homme koosolek on, siis wõin ka homme rääkida... kuhu krediite ja kapitaale sisse mahutati, siis oli see riiklikult kui ka majanduslikult seisukohalt soowitaw, sest wõimatu oli ainult oma kapitaaliga äri wõi ette wõtte korralikult käima panna. Et need kapitaalikult, mis ette wõtetesse mahutati, kohe kättesaadawad ja kohe tagasimaksetawad oleksid, see peaks igaihele selge ja arusaadaw olema. Iseäranis püütakse põllu-

meeste rühma kohta tähendada, et seal ridades on need kapitaalitudjad ja tarvitajad, kes rahwa raha oma tasku pannud ja seda enam tagasi maksta ei taha ja selle rahaga ka loovat tööd ei ole teinud. Kuid siin ei ole ükski kõnelejatest selleks ei ühtki fakti ette toonud, et põllumeeste rühma liikmed on need kapitaamid läbi löönud, ja ärid ja ettevõtted niivõrd kõikuwal ja nõrgal alusel seisawad. Seda pole ükski kõneleja faktiga tõendanud. See oleks niisama kui võtaksime kiwi kätte ja hakkaksime kedagi pilduma, ilma ühegi sihi ja eesmärgita. Sellel ei ole mingisugust mõtet. Kõnelejad, kes neid süüdistusi kõnetoolilt ette toonud, näidaku faktid ette, — kuid neid teil ette tuua ei ole. Küll aga on põllumeeste rühma poolt ära näidatud, kui võrd ebasoodne oleks, kui antud laenu järsku tagasi nõutakse.

Igalpool, kus ärikaubandus, kui ka põllumajandus edukalt töötawad, on krediidiwajadus tuntud ja krediite wõimaldatud. Raha mängib rahwa- ja riigimajanduses väga tähtsat osa. (M. Martna, sd.: Kas tõesti?) Jah, härra Martna, — tõesti. Ja kui ettevõtetes kapitaali kunstlikult — see on laenu teel, on suurendatud ja selle läbi edu märgata, on kiiduväärne, et loovat tööd tehakse.

Mis põllumajandusesse puutub, mis riigi aluspõhi ja aluspind, siis ei ole, sõna tõsisel mõttes, põllumajanduse krediiti mitte olnud. Need on ebaõiged ja mitte soodsad krediidid, mis põllumeestel era- ja riigipangast väikesel määral tarvitada on olnud. Wekslilaen ei ole põllumehe laen. Et põllumeestel krediiti ei ole, ehk laenu ebasoodsad, ei ole mitte põllumeeste rühma süü, sest põllumeeste rühm on Asutawast Kogust saadik toonitanud, et tuleb asutada põllumeeste pank, kust põllumehed raha laenata saawad, millega põllumajandust wõimalik tõsta oleks. Praegune maapanga seadus on rahaasjanduse alamkomisjonis, ja seaduse aruandja ei kuulu mitte põllumeeste rühma ja seaduseelnõu ei nihku ega liigu paigast. See on ebaloomulik nähtus, et niisugune tähtis seadus roheline kalewi all puhkab. Põllumehed on teiste pankade krediite tarwitanud ja püüdnud Eesti riigi ja rahwa majandust paremale järjele tõsta. Wekslilaenu on lühikesajalised. Lühikesajalised wekslilaenu öeldakse ülesse ja põllumeestel ei ole kuskilt raha wõtta, millega laenu ära maksaks. Siin tähendati härra Piiskar'i poolt, et meie rahwamajandusel ei ole kandwat jõudu, kui põllu-

mehed laenusid teewad ja neid ära maksta ei suuda. Põllumees peaks enne laenu kalkulatsiooni tegema, kas tema suudab maksupäewal oma wõla ära maksta wõi mitte.

Kui mina küsiks härra Piiskar'ilt: Kui põllumehele põllutööriistu puudub ehk wana põllutööriist uuendada tuleb, kui raha puudub — mis teha. Sarnasel korral peab põllumees ärimehel juurde minema ja põllutööriista wõlgu paluma. Kui põllumehele raha ostmiseks puudub, siis palub ta põllutööriista weksli vastu wõlgu, lootes, et maksutähtpäewal wekslit pikenadata saab.

Siin tähendati rahaministri poolt, et ega see wiljapeksugarnituur ega niidumasin ei lähe wälja, kui oksjonil ära müüakse, mina härra ministri loogikast aru ei saa. Üksik põllumees paneb kapitaali selleks majapidamisesse, et kasu saada, kuid mitte selleks, et seda oksjonil ära müüa lasta. See on lihtsalt panga läbi üksikute põllumeeste waranduste müümine. See ei ole mitte midagi muud kui lihtsalt waranduse sotsialiseerimine. Kui pannakse panga poolt press peale, olge head, kui maksta ei ole, siis müüme waranduse igasuguse hinna eest. Kui üksikud inimesed oma ettevõtetega sisse kukuvad, kas see Teile siis hea on? (Segane wahel hüüe.) Wõib olla, teie seisukohalt küll. (Rahaminister O. Strandman: Mina olen sisse kukkunud oma girodega ja enam wälja ei anna.)

Kui praegune Wabariigi Walitsus ametsisse astus, siis deklareeris ja rõhutas seda, et tahab õieti nüüd selle eest hoolt kanda, et põllumajanduse riigis ka põllumajandus paremale järjele tõstetud saaks. On täiesti loomulik ja arusaadaw, et 2—3 kuu jooksul ei saa weel mitte põllumajanduslikku kultuuri tõsta ega selleks suuri teeneid ära teha. Kuid on arusaadaw ja paistab igale ühele selgelt silma, kui Wabariigi Walitsusel wähegi püüet oleks selles sihis töötada. On tõesti wastupidised nähtused esile tulnud, muu hulgas krediitide kokkutõmbamine ka põllumajanduse arwel. Põllumeestel on weel laenusid, mitte ainult Eesti pangas ja selle osakondades, waid ka teistes pankades. Mõnes pangas tullakse vastu ja pikendatakse laenusid, mõnes mitte. Teame, et erapankades on suurel määral praegu laenu kokkutõmbamine. Laenu kokkutõmbamise poliitika on märgata, et erapangad, kellel on wõlad Eesti pangas,

et need põllumeestele antud laenu tagasi nõuawad, et Eesti panka laenu ära maksta. Selleläbi on paljud põllumehed kimbatusse sattunud. Härra Baars püüdis seletada, et Wiljandis see lugu ei olewat nii. Mina ei taha siin seda mitte alla kriipsutada, kas see nii oli wõi mitte ei olnud, aga niisuguseid lugusid, nagu siin härra Jürman ette tõi, wõin mina ette tuua mitmed ja mitmed, et nii on erapankades tehtud ja sellepärast loomulikult peaks seda edasi tehtama. Kui Teil huwi on, härra Weberman, ma ei keela Teid, Teie wõite ju koju minna. (E. Weberman, rhws.: Ma tahan Teie kõne lõppu enne ära kuulata. — A. Rei, sd.: Teie eitate sellega ju eraomandust, kui Teie ütlete, et wõlgasid ei tule tagasi maksta, see on ju sotsialistlik printsiip. — Rahaminister O. Strandman: Kui saada on, siis tuleb sisse nõuda, kui enesel tuleb maksta, siis ei.) See ei ole õige, härra minister. Mina ei ole seda mitte nii öelnud, et kust saada on, sealt wõib sisse nõuda, aga kuhu anda on, sinna ei tule mitte maksta. Wõlad tulewad ni wiisi tagasi nõuda, kui wõrd wõlgnew ette wõte seda suudab tagasi maksta. Austatud Riigikogu liikmed, ärge arwake seda praegu naljaks. Teie wõite naerda selle üle küll, ja iseäranis härra Piiskar wõib selle üle rõõmu tunda, — aga need, kellel on ette wõtetes laenatud raha, need ei näe laenu kokkutõmbamise poliitikas muud, kui ette wõtete pankrotti wiimist. Kas teie arwate, austatud Riigikogu liikmed, et see wäga loomulik on, et waloriiseerimise läbi praegu laenule 20—24% lisa maksta tuleb. Seda kõiki peab äri sissetuleku-summadest katma. Usun, et tingimata maksaks wõlawõtja parema meelega wõla ära, ennem, kui kõrgeid protsenta maksta tahaks. Põllumehe seisukohalt waadates on see wäga raske. Enne sõda, kui oli põllumajandus kõrgel järjel, nii näiteks Saksamaal, kus üks Saksa professor kirjutas ja tegi näidete waral selgeks, et Saksamaal põllumajandus ei suutnud enne sõda rohkem maksta, kui 4% laenatud kapitaali pealt. Kui rohkem makseti, siis pidi see mujalt tulema, kas peremehe palgast, wõi mingisugusest teisest ette wõttest, wõi jälle põhikapitaali arwelt. Kui praegu meie põllumajandus, mis igatahes madalamal järjel, peab töötama panga krediidiga, makstes 10 ja üle 10%, siis on see äärmiselt ebanormaalne

ja wiib põllumajanduse pankrotti. Siin wõidakse öelda, et põllumehele ei ole üldse laenu tarwis, põllumees ärgu laenuaku. (Wahel hüüe keskelt: Küsige seda oma meeste käest!) Mul ei pruugi seda mitte oma meeste käest küsida. Tähendab, wõidakse öelda, et raha üldse laenata tarwis ei ole. Ehk jälle, ühel ilusal päewal wõtame kätte ja korjame kõik Eesti margad ära, siis enam marga langemise hädaohtu karta ei ole. Nähtawasti selle poole sihhib praeguse walitsuse majanduspoliitika wälja. Meil on raha juba nõnda wähe, et tema sarnases kiires ringjooksus peab olema, nagu teie seda rahaministri kõnest kuulsite. Meil on ainult üle kahe miljardi raha liikwel ja riigi eelarwe on seitse miljardit, tähendab — siis peab raha wähemalt kolm korda riigikassast läbi käima, siis alles jõuab riik wäljaminekuid katta. See on margalt liig suur nõudmine, selle järele peab meie arenemata majanduspoliitika juures tingimata seisak tulema, sest meie rahwamajandus ei ole weel nii kiires tempos arenenud, et raha ringjooks nii kiire oleks. Niisugune majanduspoliitika ei ole mitte õige, seda wõib nimetada ämblikupoliitikaks. Ainult ämblik wõib enesele ette kujutada, et tema wõrk tugew on. Sarnane taktika on täielik orawaktika, kus oraw ratta peal keerleb, ning mida kiiremini ta keerleb, arwab oraw, et tema miljonid kilomeetrid edasi liigub, kuna tegelikult paigal seisab, sest ratas ei liigu paigast ära, ning oraw ühes rattaga seisawad mõlemad paigal. Sarnast taktikat ei maksaks tarwitada, see on enesepetmine.

7. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.

E. Weberman (rhws.): Et koosolek juba hommikust õhtuni on kestnud ja lootust ei ole, et

koosolek niipea lõppeda wõiks, teen ettepaneku käesolew koosolek lõpetada ja järgmine koosolek homme kell 5 õhtul pidada, wõttes päewakorraks ülejäänud osa tänasest päewakorrast, ning riigi 1924 a. kulude lisa eelarwe nr. 1 — II lugemisel. Oma ettepaneku põhjendamiseks toon ette järgmist: Riigikogu liikmed põllumeestekogudest, kes ühes sotsialistidega erakorralt nõudsid Riigikogu kokkutulemist, ei arwanud tarwilikuks kogu üleilsel koosolekul sõna wõtta, niisamuti ka tänase päewa jooksul, peale ühe. See kõik lasi

arwata, et koosolek sellega lõpeb, nüüd on aga mingisugune kogupõllumeeste paarad alanud. Praegu on meil järjekorras terwelt 5 põllumeest sõna ootamas. Nii-moodi meie tänasel koosolekul küsimust lõpetada ei saa, sellepärast teen ettepaneku käesolew koosolek lõpetada ja järgmine koosolek ära pidada homme kell 5 peale lõunat. Usun, et keegi põllumeeste poolt algatud töötakistamist ei peaks lubama ja tänase koosoleku lõpetamise wastu ei ole.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud käesolewat koosolekut lõpetada ja järgmine koosolek ära pidada homme kell 5 p. l. wõttes päewakorda kõik see, mis tänasest päewakorrast läbi wõtmata jäi ning riigi 1924 a. kulude lisaeelarwe nr. 1 — II lugemisel. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. • Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 11.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **Osk. Köster**.

Abisekretäär **J. Wain**.